

RINKOTYRA

MARKET RESEARCH

ŽEMĖS ŪKIO IR MAISTO PRODUKTAI
AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS

1(49)
2011

RINKOTYRA
MARKET RESEARCH

ŽEMĖS ŪKIO IR MAISTO PRODUKTAI
AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS

1(49)
2011

VILNIUS

LIETUVOS AGRARINĖS EKONOMIKOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF AGRARIAN ECONOMICS

Rinkotyra : Žemės ūkio ir maisto produktai = Market research : Agricultural and food products. – Nr. 1 (49). – Vilnius: LAEI, 2011. – 97 p.: iliustr., lent.

UDK: 339.13.017(051) + 338.439(051)

Leidinyje „Rinkotyra“ Nr. 1 (49) nagrinėjami žemės ūkio ir maisto produktų rinkos pokyčiai. Analizuojama augalininkystės sąnaudų mažinimo įtaka javus ir rapsus auginančių Lietuvos ūkių konkurencingumui, pasaulinės pieno rinkos įtaka šalies pieno rinkai, grūdų, bulvių, vištienos kainų tendencijos, pokyčiai mėsos ir daržovių sektoriuose. Lietuvos duomenys lyginami su kitų ES šalių duomenimis, pateikiamos trumpalaikės prognozės.

Pateikiama išsami Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybos 2010 metais rezultatų analizė.

The market changes of agricultural and food products are analyzed in the publication „Market Research“ No 1 (49). Influence of the reduction of expenditure for the production on the competitiveness of grain and rape farms, impact of the changes in the global dairy market on the Lithuanian dairy market, grain, potato, poultry price tendencies, changes in the meat and vegetable sectors are analyzed. The Lithuanian data is compared with appropriate data of the other EU member states, short – term prognoses are presented.

Comprehensive analysis of the Lithuanian foreign trade in 2010 by agricultural and food products is revealed.

Redakcinė kolegija:
Editorial Board:

dr. Rasa Melnikienė (pirmininkė/*Chief Editor*),
dr. Vygantas Katkevičius, dr. Irena Kriščiukaitienė, doc. dr. Arvydas Kuodys,
doc. dr. Aleksandras Savilionis, dr. Virgilijus Skulskis

© Cituojant būtina nurodyti šaltinį ir interneto svetainės adresą <<http://www.laei.lt/.....>>

© LIETUVOS AGRARINĖS EKONOMIKOS INSTITUTAS, ISSN 2029-2287 (online) 2009

© LIETUVOS AGRARINĖS EKONOMIKOS INSTITUTAS, ISSN 1392-6101 (print) 1998

TURINYS CONTENTS

Grūdų ir rapsų sėklų auginimo piginimas – svarbus jų konkurencingumo veiksnys <i>The expenditure for the production – an important factor of grain and rapeseed competitiveness</i>	
V. Bradūnas	5
Grūdų kainų kitimo tendencijos Lietuvoje 2006–2010 metais <i>The tendencies of grain prices in Lithuania in 2006–2010</i>	
V. Bradūnas	19
Bulvių kainų pokyčiai 2010 metais <i>Changes of potatoes prices in 2010</i>	
I. Lukošiu­tė	30
Pokyčiai daržovių rinkoje 2010 metais <i>The changes in vegetable market in 2010</i>	
I. Lukošiu­tė	38
Pasaulinės pieno rinkos pokyčių įtaka Lietuvos pieno rinkai 2009–2010 metais <i>The impact of changes in the global dairy market on the Lithuanian dairy market in 2009–2010</i>	
D. Mikelionytė	48
Lietuvos mėsos sektoriaus pokyčiai krizės laikotarpiu <i>The tendencies of changes in the Lithuanian meat sector during economic crisis</i>	
A. Gapšys	60
Lietuviškos vištienos kaina ir jos įtaka paklausai <i>Prices of Lithuanian chicken and their influence on demand</i>	
L. Petrauskaitė	74
Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais tendencijos 2010 metais <i>The trends of lithuania's foreign trade in agricultural and food products in 2010</i>	
T. Petuchova, A. Laskauskienė	82
SANTRUMPOS <i>ABBREVIATIONS</i>	97

**GRŪDŲ IR RAPSŲ SĖKLŲ AUGINIMO PIGINIMAS –
SVARBUS JŲ KONKURENCINGUMO VEIKSNYS**
*THE EXPENDITURE FOR THE PRODUCTION – AN IMPORTANT FACTOR
OF GRAIN AND RAPESEED COMPETITIVENESS*

Vidmantas BRADŪNAS

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas, vidmantas@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos grūdų ir rapsų sėklų supirkimo kainų ir jų išauginimo santykinų sąnaudų tarpusavio priklausomybės tendencijos, koreliacinės ir determinacinės analizės būdu nustatyta tų pokyčių galima įtaka grūdų bei rapsų sėklų konkurencingumo stiprinimui tarptautinėse rinkose.

2003–2009 metai, išskyrus 2006-uosius, augalininkystės sektoriui buvo gana palankūs – didėjo javų derlingumas bei derlius, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos augo palyginti nežymiai.

Analizės rezultatai parodė, kad augalininkystės ūkiuose kviečių, miežių ir rapsų sėklų derlingumui didėjant, jų vienos tonos išauginimo santykinės sąnaudos mažėjo, o derlingumui mažėjant, santykinės išauginimo sąnaudos didėjo.

Koreliacijos ir determinacijos koeficientai patvirtino išvadą, kad javus bei rapsus auginantiems ūkiams trumpalaikio ir ilgalaikio vystymo rinkodaros strategijose būtų tikslinga numatyti ekonomiškai apsimokančias priemones augalų derlingumui didinti. Auginimo efektyvumas, esant gana nestabilioms grūdų bei rapsų sėklų kainoms šalies ir tarptautinėse rinkose, vis labiau gali lemti produkcijos konkurencingumo perspektyvas minėtose rinkose.

Raktažodžiai: determinacija, grūdai, išauginimo išlaidos, kaina, konkurencingumas, koreliacija, rapsų sėklos, rinka.

ĮVADAS

Remiantis Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymu, „Konkurencija – tai varžybos, kurių metu ūkiniai subjektai, nepriklausomai veikdami rinkoje, riboja vienas kito galimybes dominuoti toje rinkoje ir skatina vartotojams reikalingų prekių gamybą bei jos efektyvumą didinimą“. Ekonominėje literatūroje yra ir kitų konkurencijos apibrėžimų. R. Whish konkurenciją supranta kaip „siekimą pranašumo užkariauti vartotoją arba verslą rinkoje“ [20], D. G. Goyder – „kaip santykius tarp bet kokių skaičiaus įmonių, kurios parduoda panašias prekes ar paslaugas tuo pačiu laiku apibrėžtam vartotojų ratui“ [5]. R. Stanikūnas sako, kad tai – „procesas, kurio metu varžomasi dėl ekonominės naudos, nors pagrindinis tikslas ne visada gali būti didesnio pelno gavimas“ [15]. J. Schumpeter konkurenciją aiškina kaip „kūrybinę destrukciją“, kurios dėka verslininkai atranda naujus gamybos būdus ir siūlo naujus produktus, kurie paverčia atgyvenomis senus produktus ir gamybos būdus [11].

Dėl konkurencijos rinkoje paprastai laimi vartotojas, nes dažniausiai pigiau nusiperka geresnės kokybės prekę. Priklausomai nuo konkurencijos tobulumo laipsnio rinkoje išskiriami įvairūs rinkos tipai (tobula konkurencija, monopolinė konkurencija, oligopolija, monopolija), kurių kiekvienam būdingas apibrėžtas ekonomikos subjektų elgesys [17].

Pagal Konkurencijos įstatymo nuostatas Lietuvos grūdų rinka labiausiai atitinka monopolinės konkurencijos bruožus – tai tokia rinkos struktūra, kai veikia daug nedidelių firmų, parduodančių ir perkančių tos pačios paskirties produkciją, nagrinėjamu atveju – grūdus.

Kai kurie ekspertai mano, kad Lietuvos grūdų rinka palengva pereina prie oligopolinio modelio – kai keletas gerai žinomų grūdų augintojų, jų perdirbėjų ar pirkėjų tiekia ar perka didelį produkcijos kiekį. Rinkos dalyviams, vengiantiems kainų konkurencijos, kuri mažina pelną, būdingi karteliai. Susitarimų objektas paprastai yra kainų lygis (jis nustatomas didesnis, nei susiklosto rinkoje) ir rinkos dalis. Tačiau tokie susitarimai yra draudžiami įstatymų, nes neskatina konkuruoti ir mažinti sąnaudų.

Kaip ir bet kurio produkto, Lietuvos grūdų rinkoje egzistuoja mažesnė ar didesnė rinkos koncentracija. Ji dažniausiai suprantama kaip didžiausių rinkoje įmonių užimamų dalių kombinacija ir apibrėžiama kaip įmonių pasiskirstymas pagal dydį. Kuo mažiau įmonių ir kuo labiau skiriasi jų dydis, tuo rinka labiau koncentruota, o tai reiškia – mažiau konkurencinė [4]. Kuo mažesnę dalį rinkoje užima stambiausios įmonės, tuo konkurencijos intensyvumas rinkoje didesnis, vadinasi, tuo labiau paklausą lemia kainų strategija. R. Šimašius mano, kad maisto pramonėje veikia pasaulinė konkurencija, kuri turi nemažą įtaką ir Lietuvos grūdų rinkai [16]. Galima teigti, kad prekės konkurencingumo didinimo veiksniais tampa vis labiau tarpusavyje siejamos prekės kaina ir jos pagaminimo sąnaudos.

Lietuvoje žemės ūkio bendrosios produkcijos pagaminama vis daugiau – vien per 2003–2009 metus jos apimtys išaugo 26,9 proc.: augalininkystės – 21,2 proc., gyvulininkystės – 35,2 proc. 2009 metais augalininkystės produkcija sudarė 56,8 proc. bendrosios žemės ūkio produkcijos. Kiekvienais metais didėja nuolat stiprėjančių ūkininkų ūkių vaidmuo – per minėtą laikotarpį jų pagaminta augalininkystės produkcija išaugo 15,3 proc. ir 2009 metais jau sudarė 81,9 proc. visos augalininkystės produkcijos.

27,0 proc. augalininkystės produkcijos sudarė grūdai ir rapsų sėklos. 2007–2009 metai šalies javų ir rapsų augintojams buvo gana geri – grūdų derlius didėjo kasmet apie 10 proc., o šalies apsirūpinimas savais grūdais – net 45 proc. punktais. Sparčiai išaugusi jų pasiūla ir tapo pagrindine priežastimi, nulėmusia kainų pokyčius grūdų rinkoje. Javų grūdų ir rapsų sėklų kainos per analizuojamus metus buvo nestabilios – nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio nuolat augo, o vėliau pradėjo mažėti. 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, javų grūdų vidutinė metinė supirkimo kaina nukrito 34,2 proc., o rapsų sėklų – 33,8 proc. 2009 metais daugiau kaip trečdaliu sumažėjusios javų grūdų ir rapsų sėklų supirkimo kainos bei nuolat brangstantys materialiniai–energetiniai išteklių sudarė objektyvias ekonomines prielaidas, galinčias daryti neigiamą įtaką šalies javų grūdų bei rapsų sėklų konkurencingumui tarptautinėse rinkose. Todėl jų išauginimo sąnaudų mažinimas tampa vis labiau stiprėjančiu konkurencingumo veiksniu, kurio dėka būtų galima išvengti neigiamų ūkininkavimo pasekmių dėl kainų nestabilumo grūdų rinkoje.

Lietuvoje lemiamas vaidmuo auginant javų grūdus bei rapsų sėklas tenka ūkininkų ūkiams, kuriuose 2009 metais buvo 81,4 proc. visų javų pasėlių, iš jų: 72,5 proc. – rapsų, 77,1 proc. – kviečių, 82,6 proc. – miežių, 83,1 proc. – rugių. Todėl šiame tyrime buvo remtasi respondentinių ūkininkų ūkių (Ūkių apskaitos duomenų tinklas (ŪADT), auginančių javus ir rapsus, duomenimis.

Grūdų ir rapsų augintojai bei pardavėjai, nepriklausomai veikdami Lietuvos bei tarptautinėse grūdų rinkose, konkuruoja vien dėl kainos, nes tos pačios klasės grūdų ir rapsų sėklų kokybiniai rodikliai nesiskiria.

Ekonominėje literatūroje daugelis autorių teigia, kad rinka – visuma santykių tarp realių ir potencialių pirkėjų ir pardavėjų, laisvai perkančių prekes bei paslaugas. S. Urbonavičius pažymi, kad rinką sudaro ne šiaip pirkėjai, o norintys ir finansiškai pajėgūs įsigyti prekę [18]. V. Snieška teigia, kad rinka suprantama kaip „sudėtingas mechanizmas, koordinuojantis ekonomikos subjektų veiklą“. V. Pranulis papildo, kad visas šis sudėtingas rinkos mechanizmas yra išreiškiamas kaina [12]. Būtent dėl kainų mechanizmo rinka ir užtikrina išteklių, produktų ir pajamų paskirstymą bei panaudojimą ekonomikoje. Kainos lemia ir gamybos struktūrą.

Kainos nustatymas priklauso ir nuo pasiūlos koncentracijos – kuo ji mažesnė (kuo daugiau pardavėjų), tuo atviresnė ir prekių konkurencija. Nustatydamas kainą, ūkio subjektas turi įvertinti prekių paklausą, gamybos sąnaudas, atlikti išsamią konkurentų prekių asortimento ir kainų analizę.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti javų grūdų bei rapsų sėklų konkurencingumą tarptautinėse rinkose lemiančių ekonominių prielaidų atsiradimą, jų poveikio konkurencingumui mastą bei tendencijas.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti javų grūdų bei rapsų sėklų auginimo sąnaudų pagrįstumą bei tendencijas;
- 2) įvertinti atskirų sąnaudų straipsnių bei jų tarpusavio sąveikos įtaką analizuojamų produktų kainų pokyčiams;
- 3) įvertinti javų grūdų bei rapsų sėklų savikainos ir kainos tarpusavio santykio įtaką konkurencingumui;
- 4) išryškinti javų grūdų ir rapsų sėklų kainų pokyčius Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos (ES) valstybių rinkose.

Tyrimo metodika: analizuojant mokslinę literatūrą, teisinius dokumentus ir kitą teorinę medžiagą, įvertinta įvairių šalių patirtis. Informacija apdorota ir susisteminta, taikant loginės analizės metodą. Atliekant empirinį tyrimą, naudoti Lietuvos statistikos departamento, ES informacinių leidinių, Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos, Europos Komisijos, Eurostato ir ŪADT tyrimo duomenys. Tyrimo laikotarpis apima 2003–2009 metus. Nagrinėjant grūdų mažmeninių kainų kitimo tendencijas ir jas lemiančias priežastis, naudoti statistinių duomenų sisteminės, lyginamosios ir loginės analizės metodai. Išskirti grūdų kainų ir jų auginimo sąnaudų trumpalaikio (2009 m.) ir ilgalaikio (2003–2009 m.) kitimo laikotarpius. Remiantis koreliacinės ir regresinės analizės metodais, nustatytas ryšys bei jo stiprumas tarp grūdų auginimo produktyvumo ir sąnaudų, kaip pagrindinio veiksnio, galinčio daryti įtaką grūdų kainoms, o kartu ir konkurencingumui. Gautiems rezultatams iliustruoti taikytas grafinis metodas.

TYRIMO REZULTATAI

Javų grūdų ir rapsų sėklų derlius. 2009 metais Lietuvoje bendras javų grūdų derlius buvo 11,2 proc. didesnis nei 2008-aisiais ir 44,6 proc. – nei 2003 metais (1 lentelė). Rapsų sėklų derlius per tą patį laikotarpį padidėjo atitinkamai 25,9 proc. ir 3,5 karto. Derliaus didėjimą lėmė išaugę pasėlių plotai ir derlingumas.

1 lentelė / Table 1

Javų grūdų ir rapsų sėklų derlius 2003–2009 metais, tūkst. t [8]
Average harvest of grain cereals and rapeseed in 2003–2009, in thou. tons

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Javų grūdai visuose ūkiuose / Grain cereals in all farms	2631,8	2859,4	2811,1	1857,8	3017,0	3421,9	3806,6	44,6
iš jų / of which ūkininkų ūkiuose in family farms	2080,2	2181,3	2167,2	1419,3	2298,9	2472,3	2951,5	41,9

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Rapsų sėklos visuose ūkiuose / Rapeseed in all farms	119,5	204,7	201,2	169,6	311,9	330,2	415,8	3,5 k.
iš jų / of which ūkininkų ūkiuose in family farms	81,4	142,4	137,1	119,2	216,6	199,6	280,8	3,5 k.

Iš 1 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad ūkininkų ūkių javų grūdų ir rapsų sėklų auginimo rezultatai panašūs į šalies vidutinius: javų grūdų derlius 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, padidėjo 19,4 proc., o per visą analizuojamąjį laikotarpį – 41,9 proc., rapsų sėklų derlius per minėtus laikotarpius buvo atitinkamai 40,7 proc. ir 3,5 karto didesnis. Apskritai javų grūdų bei rapsų sėklų auginimo analizuojamojo laikotarpio paskutiniai treji metai buvo geri: tiek šalies, tiek ūkininkų ūkiuose vidutinis kasmetinis javų grūdų derliaus prieaugis buvo maždaug 29 proc., o rapsų sėklų – apie 38 proc.

Per analizuojamąjį laikotarpį vidutinį kasmetinį 7,4 proc. javų grūdų ir 41,3 proc. rapsų sėklų derliaus prieaugį lėmė įgyvendintos priemonės derlingumui didinti: augo sertifikuotos ir kokybiškos sėklos naudojimas, sparčiau buvo diegiamos dirvų dirbimo bei pasėlių priežiūros pažangios technologijos ir kt. Per minėtą laikotarpį javų derlingumas padidėjo 13,5 proc., ūkininkų ūkiuose – 11,5 proc., o rapsų derlingumas išaugo atitinkamai 21,2 proc. bei 15,4 proc. (2 lentelė).

2 lentelė / Table 2

Vidutinis javų ir rapsų derlingumas 2003–2009 metais, t/ha [8]
Average yield of cereals and rape in 2003–2009, in tons per ha

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Javų grūdai visuose ūkiuose / Grain cereals in all farms	3,04	3,25	2,94	1,93	3,01	3,35	3,45	13,5
iš jų / of which ūkininkų ūkiuose in family farms	2,95	3,08	2,79	1,82	2,82	3,02	3,29	11,5
Rapsų sėklos visuose ūkiuose / Rapeseed in all farms	1,79	2,03	1,84	1,13	1,79	2,04	2,17	21,2
iš jų / of which ūkininkų ūkiuose in family farms	1,75	1,98	1,76	1,09	1,72	1,78	2,02	15,4

Javų grūdų ir rapsų sėklų auginimo išlaidos. Ūkininkų ūkiai, auginantys javus ir rapsus, gauna pelną tada, kai javų grūdų ir rapsų sėklų pardavimo kaina didesnė už jų gamybos išlaidas. Todėl ūkininkams, prieš pradėdami vykdyti gamybinę veiklą, labai svarbu numatyti, kokia kaina tikimasi parduoti javų grūdus ir rapsų sėklas, kaip galima sumažinti jų auginimo išlaidas, nebloginant kokybės.

Atsakyti į minėtus klausimus būtina rengiant trumpalaikes ir ilgalaikes rinkodaros strategijas. Pirmiausia ūkininkai privalo pasirinkti – naudos daug trąšų ar mažai. Per trumpąjį laikotarpį javų grūdų ir rapsų sėklų derlių ūkyje galima padidinti, naudojant daugiau kintamųjų veiksmių. Kapitaliniai gamybos veiksniai (pastatai ir įrenginiai) trumpuoju laikotarpiu yra pastovūs. Gamybos išlaidos susideda iš dviejų dalių: 1) pastoviųjų išlaidų, 2) kintamųjų išlaidų (3 lentelė).

3 lentelė / Table 3

Augalininkystės ūkio vidutinės išlaidos 2003–2009 metais, tūkst. Lt [19]
Crop farm average costs in 2003–2009, in thou. Lt

Rodikliai / Indicators	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Degalai / Fuel	11,05	10,01	18,58	14,47	15,16	19,92	15,06	36,2
Elektros energija Electricity	0,76	0,77	1,11	1,01	1,00	1,16	1,35	76,5
Pastatų remontas ir priežiūra Maintenance of buildings	0,56	0,37	0,74	0,94	1,15	1,03	1,17	2,1 k.
Technikos remontas ir priežiūra Maintenance of machinery	2,42	2,67	5,30	4,32	5,45	6,36	5,57	30,2
Darbas pagal sutartį Contractual work	-	0,02	0,27	0,16	0,04	0,06	0,05	3,2 k.
Pastatų ir technikos draudimas / Insurance	0,26	0,30	0,73	0,71	0,77	1,16	1,18	4,5 k.
Kitos pridėtinės išlaidos Other over – heads	2,17	2,47	4,54	4,20	5,30	5,57	5,56	55,9
Žemės ir kiti mokesčiai Land tax and other taxes	0,47	0,62	0,73	0,58	0,62	0,60	1,28	2,7 k.
Nusidėvėjimas Depreciation	11,82	10,32	19,63	18,20	19,45	24,89	30,18	2,6 k.
Žemės nuoma Land rent	2,23	3,02	6,69	5,58	5,96	6,58	6,21	2,8 k.
Pastatų, technikos, įrengimų nuoma / Rent of buildings, machinery	0,13	0,30	0,59	0,42	0,41	0,52	0,37	2,9 k.
Samdomojo darbo užmokestis / Wages paid	0,94	1,30	3,41	2,70	2,95	4,48	3,95	4,2 k.
Palūkanos / Interest	0,68	0,95	2,44	2,68	3,47	5,01	5,84	8,6 k.
Ūkininko šeimos darbas Farmer's family work	7,71	7,32	8,95	9,94	11,74	14,43	14,14	83,3
IŠ VISO PASTOVIŲJŲ IŠLAIDŲ / Total fixed costs	41,22	40,42	73,71	65,88	73,44	91,77	91,90	2,2 k.
Sėklos / Seeds	7,53	7,19	12,60	10,81	11,98	12,82	10,15	34,7
Mineralinės ir kitos trąšos Mineral and other fertilizers	15,05	16,99	34,45	23,31	23,67	36,47	34,13	26,7
Augalų apsaugos produktai Crop protection products	7,85	8,28	15,56	9,77	9,48	13,38	11,84	50,9
Džiovinimas ir valymas Drying and cleaning	1,20	2,57	1,66	0,72	1,14	1,43	2,74	28,7
Pasėlių draudimas Crop insurance	0,03	0,04	0,01	0,01	0,01	0,25	0,31	10,4 k.

Rodikliai / Indicators	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Sezoninės paslaugos <i>Casual services</i>	0,37	0,44	0,47	0,67	0,83	0,63	0,22	-40,2
Sezoninio darbo užmokestis <i>Casual work</i>	0,50	0,36	0,38	0,55	0,45	0,56	0,42	-17,0
Kitos kintamosios išlaidos <i>Other variable costs</i>	1,31	0,71	0,41	0,30	0,25	0,79	0,50	-61,8
Visos augalininkystės kintamosios išlaidos <i>Total variable costs of crops</i>	33,83	36,58	65,53	46,14	47,78	66,32	60,30	78,2
Kitos veiklos kintamosios išlaidos / <i>Variable costs of other activities</i>	4,98	4,03	4,29	5,30	4,93	4,66	4,43	-11,2
IŠ VISO KINTAMŲJŲ IŠLAIDŲ <i>Total variable costs</i>	38,81	40,62	69,82	51,45	52,72	70,98	64,73	66,8
IŠ VISO IŠLAIDŲ <i>Total costs</i>	80,04	81,04	143,53	117,33	126,15	162,74	156,63	95,7

Pastoviosios išlaidos – tai ta bendrųjų išlaidų dalis, kuri išlieka nepakitusi, keičiantis gamybos apimčiai. Kai kurios jų patiriamos ir tada, kai ūkyje gamyba išvis nevykdoma. Pavyzdžiui, gamybos nevykdantis ūkininkas vis tiek privalo mokėti palūkanas už lėšas, kurias jis pasiskolino įrenginiams pirkti ar pastatams statyti. Ūkio pastatai bei įrenginiai dėvėsi ir tada, kai jie nenaudojami. Vadinas, ūkis privalo padengti pastatų bei įrenginių nusidėvėjimą, darydamas amortizacinius atskaitymus. Be to, ūkis turi mokėti draudimo bei kitus mokesčius ir t. t.

Nors 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, augalininkystės ūkio pastoviosios išlaidos teišaugo 0,2 proc., per visą analizuojamąjį laikotarpį jos padidėjo 2,2 karto. Didžiausią pastoviųjų išlaidų padidėjimo dalį sudarė palūkanos, kurios per minėtą laikotarpį išaugo 8,6 karto, pastatų ir technikos draudimas pabrango 4,5 karto. Žymiai išaugo ir kitos pastoviųjų išlaidų sudedamosios dalys, kaip antai: samdomojo darbo užmokestis, pastatų, technikos, žemės nuoma, žemės bei kiti mokesčiai ir t. t.

Darytina išvada, kad, racionalizuojant ūkininkavimo metodus, pastoviosioms išlaidoms taupyti būdų galima surasti kiekviename ūkininko ūkyje, nors ne visos minėtos išlaidos priklauso nuo ūkininko pastangų.

Ūkininko ūkio kintamosios išlaidos auga, didėjant gamybos apimčiai. Taip yra todėl, kad, norint išauginti didesnę derlių, reikia daugiau kintamųjų gamybos veiksnių, t. y. darbo, žaliavų, gamybinės paskirties papildomų priemonių ir medžiagų ir kt.

Nors ūkininko ūkio kintamosios išlaidos 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo 8,8 proc., tačiau per 2003–2009 metus jos išaugo 66,8 proc. Labiausiai pastebimas pasėlių draudimo paslaugų (10,4 karto), mineralinių bei kitų trąšų (26,7 proc.), augalų apsaugos produktų (50,9 proc.) ir kt. pabrangimas.

Kadangi per analizuojamąjį laikotarpį ūkininko ūkio ir pastoviosios, ir kintamosios išlaidos gerokai išaugo, ir bendrosios išlaidos padidėjo gana daug – 95,7 proc. Todėl javus ir rapsus auginantiems ūkininkams gamybos išlaidų mažinimas turėtų tapti pirmaeilium uždaviniu, rengiant ūkių vystymo trumpalaikes bei ilgalaikes rinkodaros strategijas ir užsitikrinant kuo stabilesnę javų grūdų ir rapsų sėklų konkurencingumą tarptautinėse rinkose.

Augalininkystės ūkininkams taip pat svarbu žinoti gamybos išlaidas, tenkančias produkcijos vienetai, t. y. būtina atsakyti į klausimą – kiek teks išleisti lėšų vienos tonos javų grūdų ir rapsų sėklų derliui gauti. Ūkininkai, žinodami kuo tikslesnes vienos tonos javų grūdų bei rapsų sėklų išauginimo sąnaudų kitimo tendencijas, galėtų tai įvertinti ir panaudoti kaip vieną iš pagrindinių ekonominių sąlygų ūkio rentabilumui užtikrinti ir įgyti galimybę laisviau dalyvauti konkurencinėje kovoje.

Pirmiausia ūkininkams svarbu maksimaliai optimizuoti ūkių gamybinės veiklos bendrąsias išlaidas, išryškinant svarbiausias priemones, kurios darytų didžiausią įtaką joms atsirasti. Tiksliausiai šį procesą apibūdinti galima analizuojant ir vertinant išlaidų, būtinų 1 ha ariamos žemės derliui išauginti, susidarymo tendencijas. Bendrųjų vidutinių išlaidų, tekusių 1 ha ariamos žemės derliui išauginti, analizės rezultatai pateikti 4 lentelėje.

Analizės rezultatai parodė, kad ūkininko ūkio vidutinės išlaidos 1 ha ariamos žemės per analizuojamą ilgąjį laikotarpį žymiai (63,3 proc.) padidėjo dėl dviejų pagrindinių priežasčių:

a) dėl 2,1 karto išaugusių vidutinių pastoviųjų bei 70,0 proc. – vidutinių kintamųjų išlaidų;

b) dėl pernelyg lėto augalininkystės ūkių stambinimo proceso – vidutinis ūkio ariamos žemės plotas per analizuojamąjį laikotarpį padidėjo tik 4,8 proc.

4 lentelė / Table 4

Augalininkystės ūkio vidutinės išlaidos 1 ha ariamos žemės 2003–2009 metais, Lt [19]

Crop farm average costs for 1 ha of arable land in 2003–2009, in Lt

Rodikliai / Indicators	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Ariamos žemės plotas, ha <i>Arable land area, ha</i>	84	83	128	96	87	90	88	4,8
Pastoviosios išlaidos <i>Fixed costs</i>	491	487	576	686	844	1020	1044	2,1 k.
Kintamosios išlaidos <i>Variable costs</i>	403	441	512	481	549	737	685	70,0
IŠ VISO IŠLAIDŲ Total costs	894	928	1088	1167	1393	1757	1729	93,4

Augalininkystės ūkiuose 2009 metais daugiausia buvo auginama kviečių (33,8 proc. viso ploto), miežių – 14,8 proc. ir rapsų – 14,7 proc., darant prielaidą, kad visų ūkyje auginamų augalų santykinės auginimo išlaidos yra adekvačios, suskaičiuotos augalininkystės ūkių kviečių, miežių bei rapsų sėklų vienos tonos išauginimo išlaidos (5 lentelė).

2003–2005 metai augalininkystei buvo gana palankūs – didėjo augalų derlingumas ir derlius, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos augo palyginti nežymiai. 2006-ieji buvo labai nepalankūs – augalų derlingumas ir derlius sumažėjo beveik perpus, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos šoktelėjo beveik dvigubai, 2007–2009 metai buvo vėlgi labai geri – žymiai padidėjo augalų derlingumas ir derlius, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos sumažėjo.

Apibendrinant 5 lentelėje pateiktus rezultatus, galima daryti išvadą, kad tarp išauginimo sąnaudų ir derlingumo pastebima atvirkštinė priklausomybė – didėjant derlingumui, išauginimo sąnaudos mažėja, o derlingumui mažėjant, išauginimo sąnaudos auga. Naudojantis koreliacijos ir determinacijos teorija, įvertintas derliaus išauginimo sąnaudų pokyčių poveikis augalų derlingumui. Tokia informacija galėtų praversti ūkininkams rengiant arba koreguojant ūkių vystymo ilgalaikes rinkodaros strategijas.

Augalininkystės ūkio 1 tonos kviečių, miežių ir rapsų sėklų išauginimo išlaidos
2003–2009 metais, Lt [19]
*Crop farm expenditure for the production of one ton of wheat, barley and rapeseed
in 2003–2009, in Lt*

Rodikliai / Indicators	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, Change, %
Kviečiai / Wheat								
Derlingumas, t/ha <i>Yield, t/ha</i>	3,95	4,60	4,67	2,69	4,40	5,49	4,68	18,5
Pastoviosios išlaidos <i>Fixed costs</i>	124	106	123	255	192	186	223	79,8
Kintamosios išlaidos <i>Variable costs</i>	102	96	110	179	125	134	146	43,1
IŠ VISO IŠLAIDŲ Total costs	226	202	233	434	317	320	369	63,3
Miežiai / Barley								
Derlingumas, t/ha <i>Yield, t/ha</i>	3,27	3,60	3,35	2,22	3,22	3,45	3,37	3,1
Pastoviosios išlaidos <i>Fixed costs</i>	150	135	172	309	262	296	310	2,1 k.
Kintamosios išlaidos <i>Variable costs</i>	123	123	153	217	171	214	203	65,0
IŠ VISO IŠLAIDŲ Total costs	273	258	325	526	433	510	513	87,9
Rapsai / Rape								
Derlingumas, t/ha <i>Yield, t/ha</i>	1,75	2,12	2,29	1,45	2,03	2,51	2,54	45,1
Pastoviosios išlaidos <i>Fixed costs</i>	281	230	252	473	416	406	411	46,3
Kintamosios išlaidos <i>Variable costs</i>	230	208	224	332	270	294	270	17,4
IŠ VISO IŠLAIDŲ Total costs	511	438	476	805	686	700	681	33,3

Derlingumo ir derliaus išauginimo sąnaudų tarpusavio ryšio ekonominis vertinimas atliktas, vadovaujantis koreliacinio ryšio laipsnio tarp dviejų kintamųjų nustatymo metodika, kai jų sąsajos laipsnis matuojamas koreliacijos koeficientais, kurių kitimo ribos nuo +1 (visiškai teigiamas ryšys) iki -1 (visiškai neigiamas ryšys) ir determinacijos koeficientais, kurie rodo, kiek pasikeitė kviečių, miežių ir rapsų vienos tonos išauginimo sąnaudos, pasikeitus minėtų augalų derlingumui. Jeigu kviečių, miežių bei rapsų derlingumas nuo 2003 metų būtų nesikeitęs, tai minėtų augalų vienos tonos išauginimo sąnaudos 2009 metais būtų padidėjusios, palyginti su faktinėmis, tiek, kiek išaugo šių augalų derlingumas, t. y. 18,5 proc., 3,1 proc. bei 45,1 proc. Taigi tarp derlingumo ir išauginimo sąnaudų yra tiesioginės priklausomybės ryšys, kurio stiprumo laipsnis bei didumas apibūdinti koreliacijos ir determinacijos koeficientais.

Siekiant nustatyti koreliacijos ir determinacijos koeficientus, palyginti 2007–2009 metų kviečių, miežių bei rapsų derlingumo ir jų vienos tonos išauginimo sąnaudų pokyčiai. Pavyzdžiui, kviečių derlingumo koreliacinis ryšys (koreliacijos koeficientas – 0,3902) parodė, kad derlingumo ir išauginimo santykinų sąnaudų sąsajos laipsnio stiprumas yra vidutinis, o determinacijos koeficientas (0,1523) – kad dėl 6,4 proc. didesnio kviečių derlingumo jų išauginimo santykinės sąnaudos sumažėjo 15,2 proc. Panašūs rezultatai gauti, apskaičiavus ir kitų augalų koreliacijos ir determinacijos koeficientus. Remiantis suskaičiuotais koreliacijos ir determinacijos koeficientais, darytina išvada, kad javus bei rapsus auginantys ūkininkai rinkodaros strategijose, be racionalaus visų išteklių naudojimo priemonių, galėtų numatyti ir ekonomiškai apsimokančias priemones auginamų augalų derlingumui didinti. Grūdų ir rapsų sėklų auginimo efektyvumas, esant gana nestabilioms kainoms šalies ir tarptautinėse rinkose, tampa vis svarbesniu veiksniu, galinčiu lemti išaugintos produkcijos konkurencijos perspektyvas.

Javų grūdų ir rapsų sėklų kainų tendencijos. Javų grūdų ir rapsų sėklų kainos nuo 2003 iki 2006 metų I pusmečio mažėjo, nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio mėnesio augo, o vėliau pradėjo mažėti. 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, javų grūdų vidutinė supirkimo kaina nukrito 34,2 proc., kviečių – 33,4 proc., rapsų sėklų – 34,1 proc., miežių – 38,8 proc. (6 lentelė).

6 lentelė / Table 6

Kviečių, miežių ir rapsų kainos Lietuvoje 2003–2009 metais, Lt/t [8]
Wheat, barley and rape prices in Lithuania in 2003–2009, Lt/t

Grūdai, rapsai <i>Grains, rape</i>	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Pokytis, <i>Change,</i> %
Kviečiai / <i>Wheat</i>	389	344	291	402	638	595	396	1,8
Miežiai / <i>Barley</i>	356	342	318	369	637	518	317	-11,0
Rapsai / <i>Rape</i>	749	661	625	845	952	1269	836	11,6

Pastarieji treji metai šalies javų augintojams buvo gana geri – grūdų derlius didėjo apie 10 proc. kasmet, o apsirūpinimas šalyje išaugintais grūdais vidutiniškai – net 45 proc. punktais. Sparčiai išaugusi grūdų pasiūla ir tapo pagrindine priežastimi, nulėmusia kainų mažėjimo tendencijas Lietuvos grūdų rinkoje.

Per 2006–2009 metus Lietuvoje bei kitose ES valstybėse grūdų vidutinės supirkimo kainos sumažėjo labai panašiai (7 lentelė).

2009 metų lapkričio pradžioje maistiniai kviečiai Lietuvoje buvo pigiausi, o likusiose valstybėse – 0,3–30,3 proc. brangesni nei Lietuvoje. Už pašarinius miežius Slovakijoje, Lenkijoje ir Latvijoje mokėta 3,6–5,6 proc. pigiau nei Lietuvoje, o kitose valstybėse jie buvo 0,4–3,3 proc. brangesni. Rapsų sėklos Lietuvoje buvo 2,8 proc. pigesnės nei Vokietijoje ir 9,1 proc. – nei Lenkijoje, Latvijoje jos buvo 12,7 proc., Estijoje – 3,0 proc. pigesnės nei Lietuvoje.

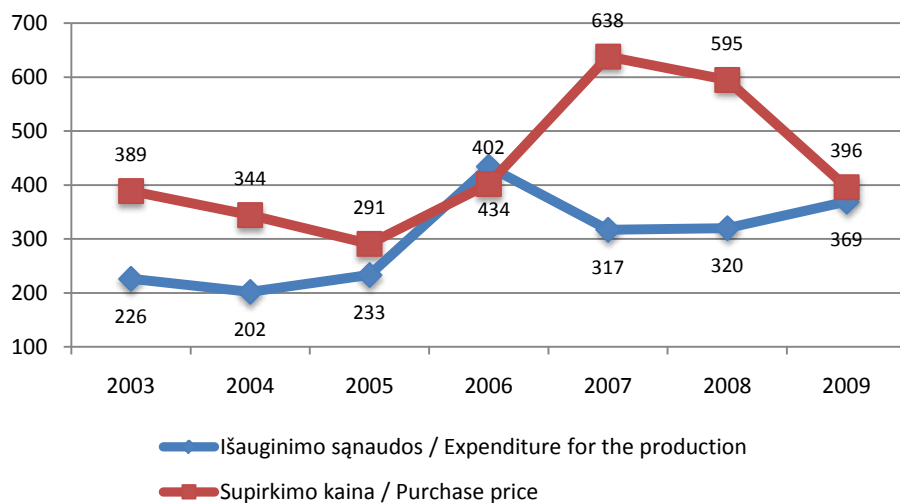
Kaip jau buvo minėta, ūkiai, auginantys javus ir rapsus, gaus pelną tik tada, kai javų grūdų ir rapsų sėklų pardavimo kaina bus didesnė už jų gamybos išlaidas. Palyginamosios analizės rezultatai pateikti 1–3 paveiksluose, iš kurių matyti, kad 2003–2009 metų laikotarpio pradžioje kviečių, miežių ir rapsų sėklų supirkimo kainos buvo didesnės už jų išauginimo išlaidas – veikla buvo rentabili, tačiau 2006-aisiais tapo nuostolinga, o 2007 metais išaugusios supirkimo kainos lėmė ūkininkų ūkių veiklos žymų pagerėjimą. Tai truko iki 2008 metų II pusmečio, kai pradėjusios kristi supirkimo kainos tiesiogiai lėmė minėtų augalų auginimo rentabilumo sumažėjimą.

Augalininkystės ūkiams stiprinti ekonominę padėtį padėjo tiesioginės išmokos, kurių dėka minėtų augalų auginimas tapo daug rentablesnis ir konkurencingesnis.

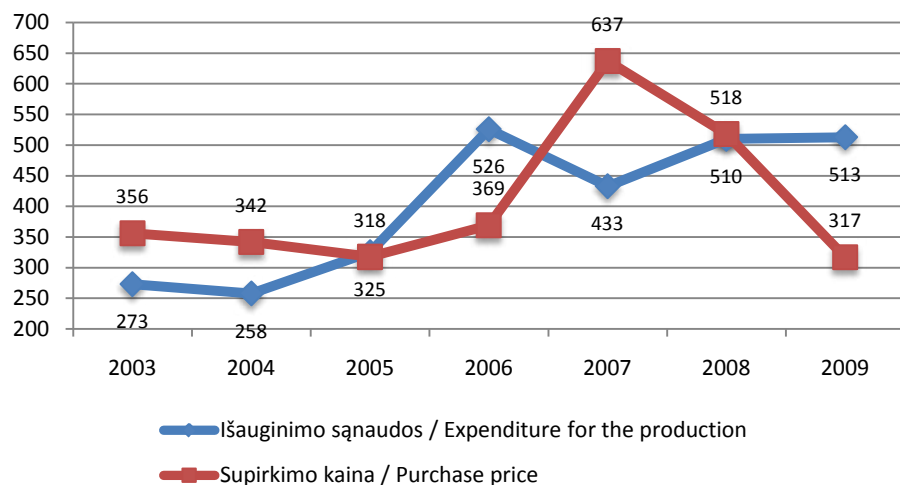
7 lentelė / Table 7

Vidutinės grūdų ir rapsų sėklų kainos kai kuriose ES valstybėse
2006–2009 metų 45-ąją savaitę, Lt/t [2]
Average prices of grains in selected countries in the 45 week of 2006 and 2009, Lt/t

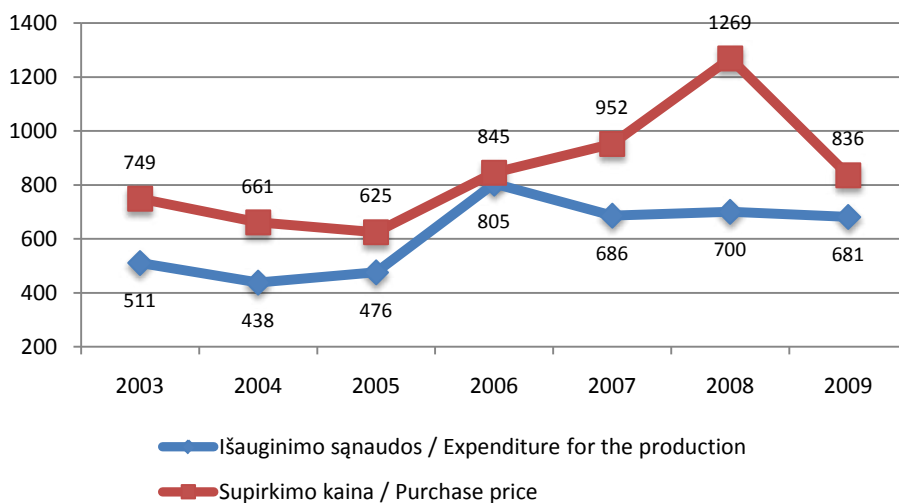
Valstybės / States	2006	2007	2008	2009	2009, palyginti su compared to 2008, %
Maistiniai kviečiai / Food wheat					
J. Karalystė / UK	518	881	684	492	-28,1
Vokietija / Germany	462	764	453	405	-10,6
Latvija / Latvia	460	822	526	383	-27,2
Lenkija / Poland	511	771	467	369	-21,0
Slovakija / Slovakia	421	735	444	362	-18,5
Vengrija / Hungary	397	739	464	360	-22,4
Estija / Estonia	442	672	552	357	-35,3
Bulgarija / Bulgaria	432	875	363	344	-5,2
Lietuva / Lithuania	496	743	561	343	-38,9
Pašariniai miežiai / Feed barley					
Vengrija / Hungary	373	651	430	347	-19,3
J. Karalystė / UK	451	723	483	342	-29,2
Vokietija / Germany	401	747	395	341	-13,7
Estija / Estonia	369	638	438	312	-28,8
Bulgarija / Bulgaria	336	746	377	302	-19,9
Lietuva / Lithuania	398	667	434	301	-30,6
Slovakija / Slovakia	372	507	334	290	-13,2
Lenkija / Poland	379	699	317	288	-9,1
Latvija / Latvia	374	684	381	284	-25,5
Rapsų sėklos / Rapeseed					
Lenkija / Poland	861	982	1155	912	-21,0
Vokietija / Germany	857	1192	1069	853	-20,2
Lietuva / Lithuania	865	1026	1032	829	-19,7
Estija / Estonia	865	1154	1042	804	-22,8
Latvija / Latvia	868	978	1225	724	-40,9

1 pav. Kviečių išauginimo sąnaudos ir supirkimo kaina 2003–2009 metais Lietuvoje, Lt/t [8; 19]
 Figure 1. Expenditure for the production of wheat and purchase price in 2003–2009 in Lithuania, Lt/t

2 pav. Miežių išauginimo sąnaudos ir supirkimo kaina 2003–2009 metais Lietuvoje, Lt/t [8; 19]
 Figure 2. Expenditure for the production of barley and purchase price in 2003–2009 in Lithuania, Lt/t

3 pav. Rapsų sėklų išauginimo sąnaudos ir supirkimo kaina 2003–2009 metais Lietuvoje, Lt/t [8; 19]
 Figure 3. Expenditure for the production of rapeseed and purchase price in 2003–2009 in Lithuania, Lt/t

IŠVADOS

Javus ir rapsus auginantiems augalininkystės ūkiams prieš pradėdant vykdyti gamybinę veiklą, labai svarbu maksimaliai išanalizuoti: kokia kaina tikimasi parduoti grūdus ir rapsų sėklas bei kaip galima sumažinti grūdų ir rapsų sėklų išauginimo išlaidas, nebloginant jų kokybės. Rengiant ūkių vystymo trumpalaikes ir ilgalaikes rinkodaros strategijas, rekomenduotina pirmiausia pasirinkti, daug ar mažai naudoti trąšų.

Nors 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, augalininkystės ūkio pastoviosios išlaidos padidėjo tik 0,2 proc., tačiau per visą analizuojamąjį laikotarpį jos išaugo 2,2 karto, o kintamosios išlaidos atitinkamai – 8,8 proc. ir 66,8 proc. Bendrosios ūkininkavimo išlaidos per analizuojamąjį laikotarpį padidėjo taip pat nemažai – 95,7 proc. Todėl javus ir rapsus auginantiems ūkininkams gamybos išlaidų augalininkystėje mažinimas turėtų tapti pirmajiu uždaviniu.

Analizės rezultatai parodė, kad augalininkystės ūkio vidutinės derliaus išauginimo išlaidos 1 ha ariamos žemės per analizuojamąjį laikotarpį žymiai (63,3 proc.) padidėjo dėl dviejų pagrindinių priežasčių:

1) dėl 2,1 karto išaugusių pastoviųjų bei 70,0 proc. – kintamųjų išlaidų, kurių spartų didėjimą lėmė tos pačios priežastys, kaip ir nulėmusios ūkio bendrųjų išlaidų padidėjimą;

2) dėl pernelyg lėto augalininkystės ūkių stambinimo proceso – vidutinis vieno ūkininko ūkio turimas ariamos žemės plotas per analizuojamąjį laikotarpį padidėjo tik 4,8 proc.

2003–2005 metai augalininkystei buvo gana palankūs – didėjo augalų derlingumas bei derlius, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos augo palyginti nežymiai, 2006-ieji buvo labai nepalankūs – augalų derlingumas ir derlius sumažėjo beveik perpus, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos šoktelėjo beveik dvigubai, 2007–2009 metai žemės ūkiui buvo vėlgi labai geri – žymiai padidėjo augalų derlingumas ir derlius, o vidutinės produkcijos vieneto išauginimo sąnaudos sumažėjo.

Tarp kviečių, miežių ir rapsų sėklų vienos tonos išauginimo sąnaudų ir derlingumo yra atvirkštinė priklausomybė – didėjant derlingumui, išauginimo sąnaudos mažėja, o derlingumui mažėjant, išauginimo sąnaudos auga.

Remiantis koreliacijos ir determinacijos koeficientais, galima teigti, kad javus bei rapsus auginantiems ūkiams, be racionalaus visų išteklių naudojimo priemonių, ūkių vystymo rinkodaros strategijose būtų tikslinga numatyti ir ekonomiškai apsimokančias priemones auginamų augalų derlingumui didinti. Grūdų ir rapsų sėklų auginimo produktyvumas, esant gana nestabilioms kainoms šalies ir tarptautinėse rinkose, tampa vis svarbesniu veiksniu, galinčiu lemti išaugintos produkcijos konkurencijos perspektyvas rinkose.

Javų grūdų ir rapsų sėklų kainos nuo 2003 iki 2006 metų I pusmečio mažėjo, nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio mėnesio augo, o vėliau vėl pradėjo mažėti. 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, javų grūdų vidutinė supirkimo kaina nukrito 34,2 proc., kviečių – 33,4 proc., miežių – 38,8 proc., o rapsų sėklų – 34,1 proc. Kadangi panašias grūdų kainų mažėjimo tendencijas Lietuvoje ir ES lėmė tos pačios priežastys, darytina prielaida, kad prognozuojamiems grūdų kainų pokyčiams Lietuvos rinkoje nemažos įtakos turės besikeičianti situacija ES grūdų rinkoje.

Javų ir rapsų augintojai turėtų užsitikrinti būsimo derliaus pardavimą, sudarydami išankstines sutartis su perdirbėjais ir eksportuotojais.

LITERATŪRA

1. *Agricultural prices and price indices* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/maintables>>.
2. *Agro RINKA*. Vilnius: Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2008–2010. ISSN 1648-397X.
3. BRADŪNAS, V. *Grūdų kainų kitimo tendencijos Lietuvoje 2006–2009 metais*. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2010. Nr. 22 (3). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas. ISSN 1822-6760.
4. DUMČIUVIENĖ, D. *Rinkos struktūros ir įmonių elgsenos bei veiklos rodiklių sąveika: teorinis įvertinimas ir reikšmė ekonominei politikai: daktaro disertacija*. Kaunas, 1999.
5. GOYDER, D. G., *EC Competition Law*, 3rd edn., Oxford, 1988, p. 677.
6. KOTLER, P. *Rinkodaros principai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2003. 854 p. ISBN 9986-850-50-9.
7. Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenų bazė. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt>> .
8. *Lietuvos žemės ūkis 2006–2009*. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 2007–2010. ISSN 1648-0368.
9. *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2009*. (2010). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 1822-5101.
10. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas Nr. VIII-1099, 1999 m. kovo 23 d. *Iš: Valstybės žinios*, 1999-04-02, Nr. 30-856.
11. LIPCZYNSKI, J., WILSON, J., GODDARD, J. *Industrial Organization – Competition, Strategy, Policy*. Edinburgh: Financial Times Press, 2005, 816 p. ISBN 9780273688020.
12. PRANULIS, V.; PAJUODIS, A.; URBONAVIČIUS, S.; VIRBILAITĖ, R. *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press, 2000. 469 p. ISBN 9955-9318-0-9.
13. RASTENIS, J. *Kainodara*. Kaunas: Technologija, 2005. 95 p. ISBN 9955-09-887-2.
14. *Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai*. 2006–2010. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 1392-6101, ISSN 2029-2287.
15. STANIKŪNAS, R. *Konkurencijos politika: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: TEV, 2009. 308 p. ISBN 9789955879503.

16. ŠIMAŠIUS, R. *Koncentracija konkurencijai nekliudo* [interaktyvus]. 2001. [žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=1828>.
17. ŠLIBURYTĖ, L. *Ekonomikos subjektų konkurencinės aplinkos vertinimas*: daktaro disertacija. Kaunas, 2000.
18. URBONAVIČIUS, S. *Marketingas: apie sudėtingus dalykus – paprastai*. Vilnius: Pačiolis, 1995. 155 p. ISBN 9986-487-26-9.
19. *Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2003–2009. (2004–2010)*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 2029-1221.
20. WHISH, R., *Competition Law*, 1st edn., Butterworths, 2003, p. 989.
21. WONNACOTT, P.; WONNACOTT, R. *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1998. 571 p. ISBN 9986-850-15-0.

SUMMARY

The article deals with the tendencies of interdependence between the Lithuanian grain and rapeseed purchase prices and the relative expenditure for the production. The impact of these changes on strengthening of grain and rapeseed competitiveness was estimated by correlation and determination analysis.

The period of 2003–2010, except 2006, was favorable to the crop sector – the yield and harvest of crops were increasing and the average expenditure per production unit increased relatively slightly.

The results of analysis indicated that in crop farms, as the harvest of wheat and barley and rapeseed is increasing, the relative expenditure for the production of one ton of these crops is decreasing and as the harvest is decreasing, the relative expenditure is increasing.

The correlation and determination coefficients approved the conclusion that in order to increase the harvest, the crop farms in their short – term and long – term market development strategies should plan ahead and implement the cost – efficient measures. Given that the grain and rapeseed prices are unstable in the local and foreign markets, the yield of crops can increasingly influence the prospects of competitiveness of production in these markets.

Key words: *competitiveness, correlation, determination, expenditure for the production, grains, market, price, rapeseed.*

GRŪDŲ KAINŲ KITIMO TENDENCIJOS LIETUVOJE 2006–2010 METAIS

THE TENDENCIES OF GRAIN PRICES IN LITHUANIA IN 2006–2010

Vidmantas BRADŪNAS

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas, vidmantas@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos grūdų rinkoje vykstantys ekonominiai procesai bei jų poveikis grūdų supirkimo kainų kitimo tendencijoms.

2006 metai augalininkystės sektoriui buvo labai nepalankūs, 2007–2009 metais žymiai padidėjo augalų derlingumas ir derlius, o 2010-ieji dėl nepalankių klimatinių sąlygų buvo nederlingi – javų derlingumas, palyginti su 2009 metais, sumažėjo 20,3 proc.

Lietuvos grūdų rinka labiausiai priartėjusi prie monopolinės konkurencijos sąlygų, ir grūdų kainas teoriškai turėtų lemti paklausos ir pasiūlos tarpusavio priklausomybės jėgos. Tačiau taip yra ne visada – grūdų kainoms mažėjant, jų pasiūla nemažėja, o netgi kartais didėja. Straipsnyje nagrinėjamos priežastys, kurios labiausiai paveikė pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybę ir padarė didžiausią įtaką grūdų kainų kitimui. Lietuvoje 2009 metais javų grūdai buvo supirkti 35,5 proc. pigiau negu 2008 metais. Pagrindinė to priežastis buvo grūdų pertekliaus, o tuo pačiu ir pasiūlos rinkoje didėjimas, kurį lėmė kasmet didėjantis grūdų derlius bei mažėjantis jų vidaus vartojimas, o grūdų eksportas nepajėgė sumažinti sparčiai didėjančio grūdų pertekliaus ir mažai galėjo paveikti pasiūlos bei paklausos įtaką tų metų kainoms. Nors 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo, javų grūdų derlius, sumažėjęs dar labiau, atitinkamai paveikė javų grūdų pasiūlą ir sudarė prielaidas grūdų kainoms padidėti 44,5 proc.

Siekiant sumažinti grūdų pasiūlą bei padidinti jų paklausą ir sudaryti ekonomines prielaidas grūdų kainoms ateityje kilti ne daugiau negu infliacija, parengtos išvados ir pasiūlymai.

Raktažodžiai: grūdai, kaina, pasiūla, paklausa, rinka.

ĮVADAS

Rinka užtikrina išteklių, produktų ir pajamų paskirstymą bei panaudojimą. A. Žvirblis [15] teigia, kad prekės ar paslaugos kaina – tai pinigų suma, kurią pirkėjas sumoka už prekės (paslaugos) vienetą. P. Kotler priduria, kad tai gali būti ne tik pinigų, bet ir „vertybių suma, kurią vartotojas išmaino į naudą, gaunamą turint arba vartojant gaminį ar paslaugą“ [5].

Tarp pirkėjų ir pardavėjų mainų metu nusistovėjusi kaina šiandien vadinama rinkos kaina. Ji yra „savotiškas „signalas“ gamintojui apie vertės pripažinimą. Tokia kaina – tai vertės pinigine išraiška, o kartu ir informacija apie visuomeniškai būtinas sąnaudas prekei pagaminti“ [3]. Kainos nustato gamybos struktūrą, daro lemiamą poveikį išteklių judėjimui, produktų paskirstymui bei ūkio pelningumui. Todėl teisingai nustatyta kaina, kaip rašo J. Rastenis, yra „ūkio egzistavimo ir sėkmės laidas“ [10].

Kiekvienas ūkio subjektas gali laikytis savitos kainų politikos. Tačiau tam jis turi mažiau laisvės, jei gaminamas produktas yra panašus ir neišsiskiria iš konkurentų gaminamų prekių. Kaina priklauso ir nuo pasiūlos koncentracijos – kuo ji mažesnė (kuo daugiau pardavėjų egzistuoja), tuo atviresnė ir kainų konkurencija. Nustatydamas kainą ūkio subjektas turi įvertinti prekių paklausą, gamybos sąnaudas, atlikti išsamią konkurentų prekių asortimento ir kainų

analizę. Įvertinęs minėtus kriterijus, pardavėjas renkasi vieną iš kelių kainos nustatymo metodų. Kaip dažniausiai naudojamus P. Kotler [5] akcentuoja šiuos: a) orientuotą į sąnaudas; b) orientuotą į paklausą; c) orientuotą į konkurentus.

Galutinės kainos nustatymas tampa daug sudėtingesnis, kai produkcija parduodama ne iš karto galutiniam vartotojui, pavyzdžiui, turguje, o atsiranda tarpininkų – didmenininkų ar mažmenininkų, kurie užsideda antkainius.

Apibendrinant galima teigti, kad kaina – labai svarbus, tačiau nepastovus rinkos veiksnys. Ji daro didelę įtaką rinkos dalyvių veiksmams ir atlieka daugybę funkcijų. Norint, kad kaina savo funkcijas atliktų tinkamai, ūkio subjektas privalo ją nustatyti tokią, kad prekė būtų paklausi ir pelninga.

Temos aktualumas. Lietuvos grūdų rinka labiausia priartėjusi prie monopolinės konkurencijos sąlygų ir grūdų kainas teoriškai turėtų lemti paklausos ir pasiūlos tarpusavio priklausomybės. Tačiau taip yra ne visada – grūdų kainoms mažėjant, jų pasiūla nemažėja, o kartais netgi didėja. Todėl svarbu iširti priežastis, kurios labiausiai veikia pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybę ir daro didžiausią įtaką grūdų kainų kitimui. Pagal tyrimo rezultatus parengtose išvadose pateikti siūlymai turėtų būti naudingi abiem rinkos dalyvių pusėms: javus auginantys ūkininkai, formuodami optimalią pasiūlą, užsitikrintų reikiamas pajamas, o grūdų vartotojai patenkintų savo poreikius už prieinamą kainą.

Tyrimo tikslas: išanalizavus grūdų rinkoje vykstančius ekonominius procesus bei jų priežastis ir įvertinus tų procesų įtaką grūdų kainų kitimo tendencijoms, parengti pasiūlymus dėl grūdų pertekliaus rinkoje mažinimo ir jų paklausos bei pasiūlos tarpusavio priklausomybės didinimo darant įtaką kainoms.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti grūdų pasiūlos ir paklausos tarpusavio priklausomybės poveikį kainų tendencijoms;
- 2) įvertinti atskirų rinkos dalyvių grūdų kainų kitimą priklausomai nuo jų tarpusavio sąveikos;
- 3) palyginti grūdų kainų pokyčius Lietuvos ir kitų ES valstybių rinkose ir apibendrinti jų priežastis.

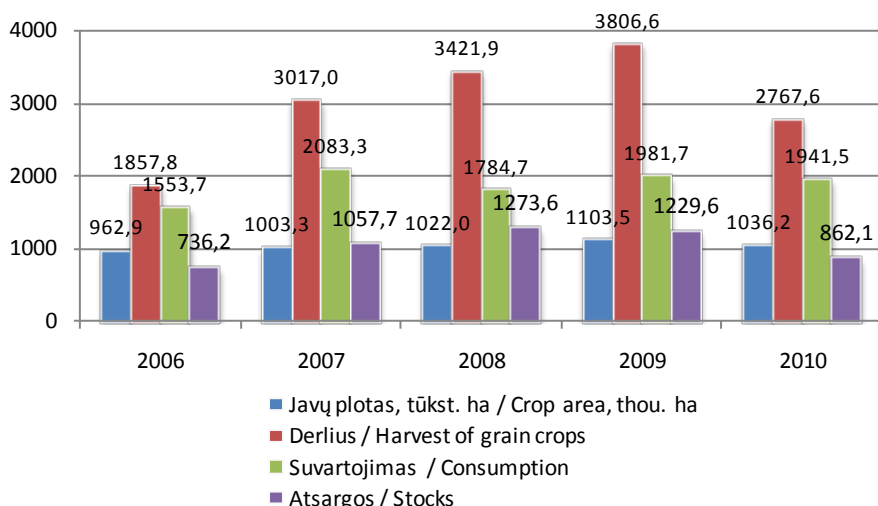
Tyrimo metodika: analizuota įvairių šalių autorių mokslinė literatūra, straipsniai, teisiniai dokumentai ir kita teorinė medžiaga. Informacijos apdorojimas ir analizė atlikti ją sisteminant, klasifikuojuant bei taikant loginės analizės metodą.

Tyrimo laikotarpis apima 2006–2010 metus. Atliekant empirinį tyrimą, naudoti Lietuvos statistikos departamento, ES informacinių leidinių, Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos, Europos Komisijos, Eurostato duomenys. Nagrinėjant grūdų supirkimo kainų kitimo tendencijas ir jas lemiančias priežastis, naudoti statistinių duomenų sisteminės, lyginamosios ir loginės analizės metodai. Remiantis analizės rezultatais, nustatytas grūdų pasiūlos ir paklausos pokyčių tarpusavio ryšys bei jo, kaip pagrindinio kriterijaus, galinčio daryti įtaką grūdų kainoms, o kartu ir konkurencingumui, kitimo priežastys. Grafinis metodas taikytas tyrimo rezultatams iliustruoti.

TYRIMO REZULTATAI

Javų derlius ir atsargas. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, gautas 27,3 proc. mažesnis javų grūdų derlius, o palyginti su 2006-aisiais, jis išaugo 49,0 proc. (1 pav.). 2009 metais javais buvo apsėta 1103,5 tūkst. ha, arba 8,0 proc. daugiau nei prieš metus, o 2010 metais – 1036,2 tūkst. ha, palyginti su 2009-aisiais, 6,1 proc. mažiau.

Nuo 2007-ųjų grūdų suvartojimas kasmet vidutiniškai mažėjo maždaug 5 proc. Minėtos dvi tendencijos lėmė nuolat augantį iki 2009-ųjų metų nesuvalytą grūdų kiekį ir dar labiau padidino javų grūdų pasiūlą rinkoje.

1 pav. Javų pasėlių plotas, grūdų derlius, suvartojimas ir atsargos Lietuvoje 2006–2010 m., tūkst. t[7]
 Figure 1. Crop area, harvest of grain crops, consumption and stocks in Lithuania in 2006–2010, thou. T

2009 metų pabaigoje javų grūdų atsargos padidėjo net 82,3 proc. Sparčiai išaugusi grūdų pasiūla ir tapo pagrindine priežastimi, nulėmusia kainų mažėjimo tendencijas iki 2010 metų I pusmečio Lietuvos grūdų rinkoje. Nuo 2010 metų I pusmečio pabaigos dėl jau minėtų priežasčių, ne tik pabloginusiu augalininkystės sektoriaus ekonominius rodiklius, bet kartu turėjusių įtakos grūdų atsargų šalyje sumažėjimui, grūdų kainos pradėjo augti.

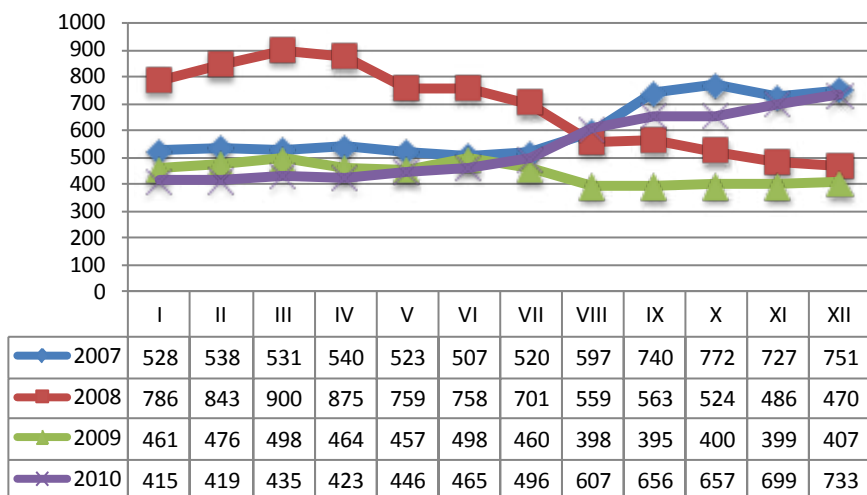
Grūdų supirkimas Lietuvoje. 2007–2009 metais javų derlius buvo geras ir žemdirbiai galėjo pasiūlyti rinkai daugiau grūdų. Išaugusi grūdų pasiūla, žymiai sumažinusi jų supirkimo kainas, sudarė realias prielaidas grūdų perdirbėjams ir verslininkams didinti grūdų supirkimą. Tačiau 2010 metais 27,3 proc. mažesnis javų grūdų derlius lėmė jų supirkimo sumažėjimą (1 lentelė). Per 2010 metus Lietuvoje supirkta 1934,2 tūkst. t javų grūdų, arba 23,9 proc. mažiau nei per 2009-uosius. Išaugo tik pašarinių kviečių, kukurūzų bei salyklinių miežių supirkimas, o daugiausia sumažėjo II klasės maistinių kviečių, rugių ir kvietrugių supirkimas.

Grūdų kainos nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio mėnesio augo, o vėliau pradėjo mažėti. 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, vidutinė metinė grūdų supirkimo kaina nukrito 35,5 proc. Grūdų supirkimo kainos pradėjo didėti 2010 metų I pusmečio pabaigoje ir kilo iki metų pabaigos. Vidutinės supirkimo kainos 2010 metais, palyginti su 2009 metais, padidėjo 44,5 proc. (2 lentelė). Labiausiai išaugo grikių, kvietrugių, maistinių miežių ir maistinių rugių supirkimo kainos.

2010 metų gruodžio mėnesį vidutinė supirkimo kaina, palyginti su 2009-ųjų gruodžiu, maistinių kviečių buvo 80,1 proc., pašarinių kviečių – 66,7 proc., maistinių rugių – 2,3 karto, pašarinių miežių – 66,8 proc. didesnė. Vien per 2010 metų II pusmetį grūdai pabrango: maistiniai kviečiai – 47,8 proc., pašariniai kviečiai – 42,4 proc., maistiniai rugiai – 2,1 karto, pašariniai miežiai – 48,3 proc. (2–5 pav.).

Grūdų supirkimas 2006–2010 metais, tūkst. t [2]
Purchase of grains in 2006–2010, thou. t

Grūdai / Grains	2006	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2009, %
Kviečiai / Wheat	632,4	991,6	1445,2	1713,6	1378,7	-19,5
I klasės maistiniai food wheat, class I	200,8	144,1	210,7	635,6	612,6	-3,6
II klasės maistiniai food wheat, class II	67,0	436,0	710,2	699,7	256,1	-63,4
pašariniai / feed wheat	364,6	411,5	524,3	382,3	510,0	33,4
Rugiai / Rye	59,9	100,6	113,9	115,3	51,2	-55,6
I klasės maistiniai food rye, class I	23,7	19,6	65,0	77,9	17,4	-77,7
Miežiai / Barley	398,7	523,0	590,5	439,0	373,4	-14,9
maistiniai / food barley	9,3	40,1	42,7	33,9	32,3	-4,7
salykliniai / malt barley	35,5	61,0	78,2	59,6	68,0	14,1
pašariniai / feed barley	353,9	421,9	469,6	345,0	273,1	-20,8
Avižos / Oat	5,2	14,2	27,8	15,6	12,8	-17,9
Grikių / Buckwheat	3,6	7,8	3,4	2,9	2,3	-20,7
Kvietrugiai / Triticale	33,4	84,5	184,3	253,0	113,4	-55,2
Kukurūzai / Maize	0,6	7,1	8,8	1,9	2,4	26,3
Iš viso / Total	1144,7	1768,8	2398,4	2541,5	1934,2	-23,9

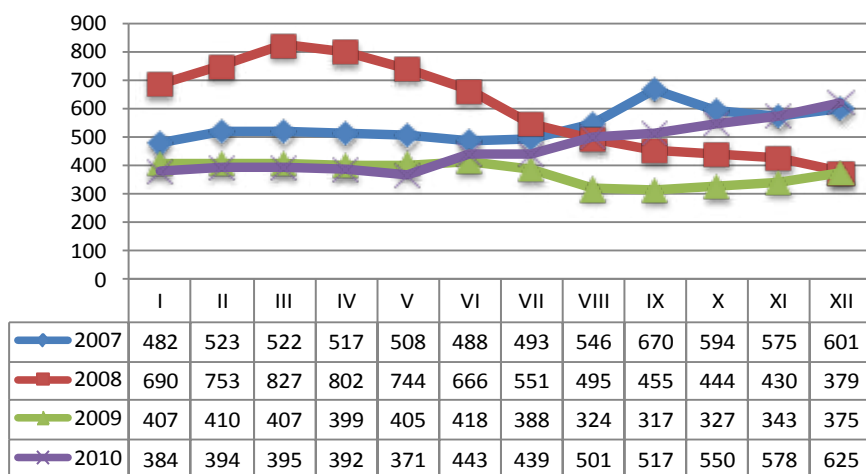
2 pav. Maistinių kviečių supirkimo kaina* 2007–2010 metais, Lt/t
Figure 2. Food wheat purchase prices in 2007–2010, Lt/t

* LAEI skaičiavimai.

Grūdų supirkimo kaina 2007–2010 metais, Lt/t [7]
Purchase prices of grains in 2007–2010, Lt/t

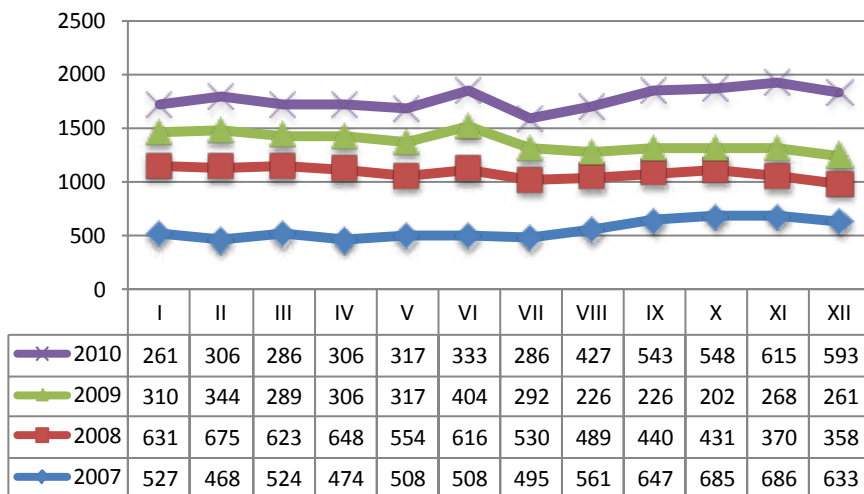
Grūdai / Grains	2007	2008	2009	2010*	2010, palyginti su compared to 2009, %
Kviečiai / Wheat	638	595	396	552	39,4
I klasės maistiniai food wheat, class I	657	675	415	578	39,3
II klasės maistiniai food wheat, class II	691	622	411	564	37,2
pašariniai / feed wheat	567	501	371	511	37,7
Rugiai / Rye	527	480	248	386	55,6
I klasės maistiniai food rye, class I	577	496	255	404	58,4
Miežiai / Barley	637	518	317	450	42,0
maistiniai / food barley	643	519	298	437	46,6
salykliniai / malt barley	793	659	394	509	29,2
pašariniai / feed barley	600	508	305	436	43,0
Avižos / Oat	511	446	204	300	47,1
Grikių / Buckwheat	914	663	564	1648	2,9 k.
Kvietrugiai / Triticale	536	440	269	461	71,4
Kukurūzai / Maize	749	708	438	579	32,2
Vidutinė / Average	625	561	362	523	44,5

* LAEI skaičiavimai.

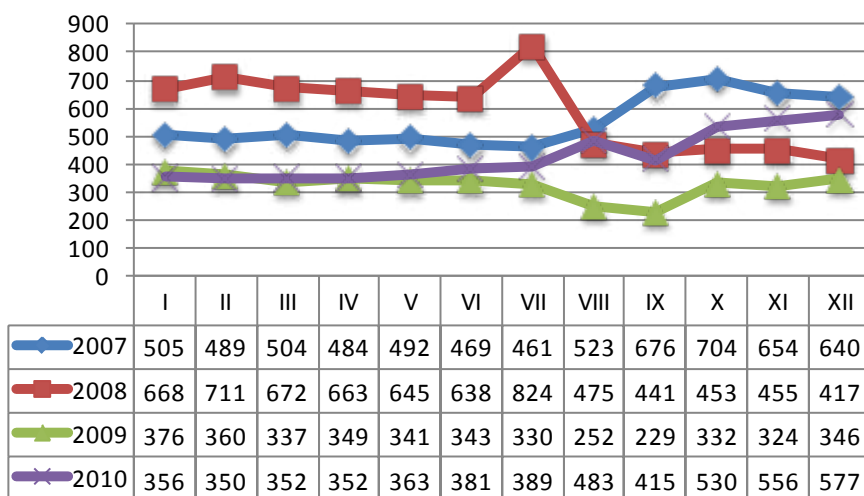

3 pav. Pašarinių kviečių supirkimo kaina* 2007–2010 metais, Lt/t
Figure 3. Feed wheat purchase prices in 2007–2010, Lt/t

* LAEI skaičiavimai.

4 pav. Maistinių rugių supirkimo kaina 2007–2010 metais, Lt/t [2; 7]
 Figure 4. Food rye purchase prices in 2007–2010, Lt/t

5 pav. Pašarinių miežių supirkimo kaina 2007–2010 metais, Lt/t [2; 7]
 Figure 5. Feed barley purchase prices in 2007–2010, Lt/t

Daugelyje ES valstybių 2006–2010 metų 45-osios savaitės grūdų supirkimo kainų kitimo tendencijos buvo labai panašios, o 2010 metų 45-ąją savaitę, palyginti su 2009-ųjų ta pačia savaitę, padidėjo taip pat labai panašiai (3 lentelė). 2010 metų lapkričio pradžioje už maistinius kviečius tik Latvijoje, Bulgarijoje ir Estijoje buvo mokama atitinkamai 1,2 proc., 4,5 proc. ir 7,6 proc. pigiau, o kitose valstybėse jie buvo 1,3–17,1 proc. brangesni nei Lietuvoje. Už pašarinius kviečius daugiau nei Lietuva mokėjo visos valstybės, išskyrus Estiją ir Latviją. Maistiniai rugiai mūsų šalyje buvo 4,2 proc. pigesni nei Lenkijoje, 10,5 proc. – nei Slovakijoje ir 20,7 proc. – nei

Vokietijoje ir 3,1 proc. brangesni nei Latvijoje bei 2,2 proc. – nei Estijoje. Už pašarinius miežius tik Latvija mokėjo 3,9 proc. pigiau nei Lietuva, o kitose valstybėse jie buvo 0,4–16,9 proc. brangesni.

3 lentelė / Table 3

Vidutinės javų grūdų kainos kai kuriose ES valstybėse
2006–2010 metų 45-ąją savaitę (11-02-08), Lt/t [2]
Average prices of grains in selected countries in the 45 week of 2006–2010, Lt/t

Valstybės	2006	2007	2008	2009	2010	2010 palyginti su compared to 2009, %
Maistiniai kviečiai / Food wheat						
J. Karalystė / UK	518	881	684	492	805	63,6
Vokietija / Germany	462	764	453	405	740	82,7
Slovakija / Slovakia	421	735	444	362	695	92,0
Vengrija / Hungary	397	739	464	360	683	89,7
Lenkija / Poland	511	771	467	369	676	83,2
Lietuva / Lithuania	496	743	561	343	667	94,5
Latvija / Latvia	460	822	526	383	659	72,1
Bulgarija / Bulgaria	432	875	363	344	638	85,5
Estija / Estonia	442	672	552	357	620	73,7
Pašariniai kviečiai / Feed wheat						
J. Karalystė / UK	465	708	537	406	674	66,0
Vengrija / Hungary	328	513	313	346	674	94,8
Vokietija / Germany	445	735	427	395	632	60,0
Lenkija / Poland	434	758	411	358	590	64,8
Slovakija / Slovakia	384	673	330	291	569	95,5
Lietuva / Lithuania	411	663	383	320	547	70,9
Estija / Estonia	367	694	405	349	539	54,4
Latvija / Latvia	419	665	386	323	532	64,7
Maistiniai rugiai / Food rye						
Vokietija / Germany	455	750	386	335	711	2,1 k.
Slovakija / Slovakia	557	678	488	413	630	52,5
Lenkija / Poland	478	675	354	227	589	2,6 k.
Lietuva / Lithuania	480	621	341	189	564	3 k.
Estija / Estonia	420	602	444	309	552	78,6
Latvija / Latvia	322	670	425	247	547	2,2 k.
Pašariniai miežiai / Feed barley						
J. Karalystė / UK	451	723	483	342	639	86,8
Vokietija / Germany	401	747	395	341	609	78,6
Vengrija / Hungary	373	651	430	347	588	69,5
Bulgarija / Bulgaria	336	746	377	302	565	87,1
Estija / Estonia	369	638	438	312	550	76,3
Slovakija / Slovakia	372	507	334	290	535	84,5
Lenkija / Poland	379	699	317	288	533	85,1
Lietuva / Lithuania	398	667	434	301	531	76,4
Latvija / Latvia	374	684	381	284	511	79,9

Panašias grūdų kainų mažėjimo tendencijas Lietuvos ir ES rinkose lėmė tos pačios priežastys, todėl darytina prielaida, kad prognozuojamiems grūdų kainų pokyčiams Lietuvos rinkoje ir ateityje nemažos įtakos turės besikeičianti situacija pasaulinėse grūdų rinkose.

Grūdų suvartojimas vidaus reikmėms. Per 2010 metus šalies grūdų perdirbimo įmonės perdirbo 1033,9 tūkst. t javų grūdų, arba 34,6 proc. daugiau nei 2006 metais ir 13,1 proc. – nei 2009-aisiais. Tačiau dėl sumažėjusio javų grūdų suvartojimo vidaus reikmėms 2009 metais buvo perdirbta 2,6 proc. grūdų mažiau nei 2008-aisiais.

2010 metais, palyginti su 2007-aisiais (4 lentelė), mažesnę grūdų suvartojimą lėmė mažesnis jų poreikis pašarams (dėl sumažėjusio gyvulių skaičiaus) ir maistui (dėl sumažėjusio gyventojų skaičiaus ir dėl krentančios jų perkamosios galios). Javų grūdų vidaus vartojimo sumažėjimas dar labiau padidino jų perteklių šalyje 2009 metais ir paspartino supirkimo kainų kritimą.

4 lentelė / Table 4

Javų grūdų suvartojimas Lietuvoje 2006–2010 metais, tūkst. t [7]
Cereal grains consumption in 2006–2010, thou. t

Grūdų suvartojimas	2006	2007	2008	2009	2010*	2010, palyginti su compared to 2009, %
Sėklai / Seeds	208,4	216,5	203,6	217,6	223,5	2,7
Pašarams / Animal fodder	801,1	1235,3	982,1	1149,6	1105,6	-3,8
Gėrimų gamybai / Beverages	134,2	168,8	175,7	178,8	174,5	-2,4
Maistui / Human consumption	372,8	402,0	371,9	379,8	386,1	1,7
Nuostoliai / Losses	37,2	60,7	51,4	55,9	51,8	-7,3
Iš viso / Total	1553,7	2083,3	1784,7	1981,7	1941,5	-2,0

* LAEI skaičiavimai.

Javų grūdų eksportas. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo 22,5 proc. (5 lentelė). Eksportas į ES valstybes sumažėjo 26,7 proc. ir 2010 metais sudarė 58,2 proc. viso javų grūdų eksporto. Tačiau eksportas į trečiąsias šalis per tą patį laikotarpį sumažėjo tik 15,8 proc., ir jo dalis grūdų eksporte padidėjo 3,3 proc. punkto. Pagrindinė priežastis, ribojusi didesnę javų grūdų eksportą į minėtas šalis, – dėl pasaulinės krizės sumažėjusios galimybės skirti pakankamai lėšų grūdams pirkti, o eksportuoti mažesnius jų kiekius Lietuvai ekonomiškai buvo nenaudinga. Daugiausia lietuviškų kviečių 2010 metais nupirko Latvija – 26,3 proc., Saudo Arabija – 23,9 proc., Turkija – 10,2 proc., Vokietija – 9,0 proc. Rugių eksportuota į Latviją – 39,9 proc., Ispaniją – 33,2 proc., Suomiją – 14,9 proc., o miežių – į Latviją – 58,1 proc., Lenkiją – 16,8 proc., Nyderlandus – 9,1 proc., Daniją – 4,4 proc.

Nors 2009 metais grūdų eksportas sparčiai augo, tačiau tai neatsvėrė dar sparčiau didėjančio grūdų pertekliaus ir mažai galėjo paveikti pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybės jėgų įtaką tų metų kainų mažėjimo tendencijoms. Nors 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo, tačiau grūdų derlius, sumažėjęs dar labiau, atitinkamai paveikė pasiūlos sumažėjimą rinkoje ir sudarė prielaidas grūdų kainoms didėti.

Eksportuotų grūdų vidutinės kainos 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, taip pat augo: kviečių – 17,9 proc., rugių – 23,0 proc., miežių – 24,9 proc. (6 lentelė). 2010 metais javų grūdai eksportuoti 13,6 proc. brangiau nei supirkti, iš jų: miežiai – 8,2 proc., kviečiai – 10,0 proc., rugiai – 21,8 proc.

Javų grūdų eksportas 2006–2010 metais, tūkst. t [14]
Cereal grains exports in 2006–2010, thou. t

Javų grūdai Cereal grains	2006	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2009, %
Iš viso / Total:	737,9	722,5	1608,3	1778,8	1379,2	-22,5
iš jų: / of which:						
kviečiai / wheat	406,7	438,4	1129,9	1275,6	1123,1	-12,0
rugiai / rye	10,3	24,1	60,1	118,2	20,8	-82,4
miežiai / barley	302,2	227,6	316,1	189,0	154,1	-18,5

Eksportuotų javų grūdų vidutinės kainos 2006–2010 metais, Lt/t [14]
Average prices of exported cereal grains in 2006–2010, Lt/t

Javų grūdai Cereal grains	2006	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2009, %
Iš viso / Total:	426	736	696	487	594	22,0
iš jų: / of which:						
kviečiai / wheat	407	682	725	515	607	17,9
rugiai / rye	373	702	687	382	470	23,0
miežiai / barley	438	810	577	390	487	24,9

IŠVADOS

Per analizuojamus metus javų grūdų kainos Lietuvoje kito – nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio mėnesio augo, o vėliau ėmė mažėti. Lietuvoje 2009 metais javų grūdai buvo supirkti 35,5 proc. pigiau negu 2008 metais. Grūdų supirkimo kainos pradėjo didėti 2010 metų I pusmečio pabaigoje ir kilo iki metų pabaigos. 2010 metais grūdų vidutinės supirkimo kainos, palyginti su 2009-aisiais, išaugo 44,5 proc. Maistinių kviečių vidutinė supirkimo kaina 2010 metų gruodžio mėnesį buvo 80,1 proc., pašarinių kviečių – 66,7 proc., maistinių rugių – 2,3 karto, pašarinių miežių – 66,8 proc. didesnė nei prieš metus.

Grūdų kainų mažėjimo 2009 metais pagrindinė priežastis buvo grūdų pertekliaus didėjimas, kurį lėmė rinkoje vykstantys procesai:

- 2006–2009 metais grūdų derlius Lietuvoje didėjo apie 10 proc. kasmet, o šalies apsirūpinimas savais grūdais vidutiniškai – net 45 proc. punktais,
- per minėtą laikotarpį mažėjo javų grūdų vartojimas vidaus reikmėms maždaug po 4 proc. kasmet,
- šios tendencijos nulėmė grūdų atsargų šalyje padidėjimą (net 82,3 proc.) ir sparčiai augančią javų grūdų pasiūlą rinkoje.

Nors 2009 metais grūdų eksportas sparčiai didėjo, tačiau tai ženkliai nesumažino dar sparčiau augančio grūdų pertekliaus ir mažai galėjo paveikti pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybės įtaką tų metų kainoms. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo, tačiau javų grūdų derlius, sumažėjęs dar labiau, atitinkamai paveikė javų grūdų pasiūlos sumažėjimą rinkoje ir sudarė prielaidas grūdų kainoms didėti.

Grūdų kainų kritimą ES grūdų rinkoje, kaip ir Lietuvoje, lėmė išaugusi jų pasiūla – grūdų derlius padidėjo 10,1 proc., jų vartojimas išliko beveik toks pat, metinės grūdų atsargos išaugo 31,6 proc., o padidinti grūdų eksportą į trečiąsias šalis Lietuvos galimybės sumažėjo, nes dėl pasaulinės krizės joms trūko lėšų grūdams pirkti, o eksportuoti mažesnius jų kiekius Lietuvai ekonomiškai buvo nenaudinga.

Kadangi panašias grūdų kainų mažėjimo tendencijas Lietuvoje ir ES lėmė tos pačios priežastys, darytina prielaida, kad prognozuojamiems grūdų kainų pokyčiams Lietuvos rinkoje nemažos įtakos turės besikeičianti situacija ES grūdų rinkoje. Ateities sandoriai tarptautinėse biržose rodo, kad grūdų ir rapsų kainos nuo 2011 metų rugpjūtį pradės mažėti. Maistinių kviečių kainos Londono biržoje 2011 metų rugpjūtį turėtų būti apie 12,7 proc. mažesnės nei 2011 metų kovą, o miežiai per tą patį laikotarpį turėtų nebrangti.

Grūdų vidutinių supirkimo kainų palyginimas su vidutinėmis grūdų kainomis šalies turguose 2010 metais parodė, kad grūdų supirkimo kainų ir grūdų kainų šalies turguose kitimo tendencijos panašios, o kainos šalies turguose išsilaikė šiek tiek žemesnės. Pavyzdžiui, 2010 metų gruodį kviečių vidutinė kaina šalies turguose buvo 11,6 proc. mažesnė už vidutinę supirkimo kainą, rugių atitinkamai – 4,5 proc., miežių – 1,7 proc.

Siekiant sumažinti rinkoje grūdų pasiūlą bei padidinti jų paklausą ir sudaryti ekonomines prielaidas grūdų kainoms ateityje kilti daugiau negu infliacija, rekomenduotina:

- javų augintojams aktyviau naudotis išankstinėmis sutartimis su grūdų perdirbėjais arba eksportuotojais ir užtikrinti išankstines garantijas parduoti būsimą derlių; žinodami realų grūdų poreikį, augintojai galėtų realiau planuoti pasėlių struktūrą;
- grūdų paklausos pašarams didėjimą daug lemtų gyvulininkystės plėtra ūkiuose bei kooperatiniais pagrindais plėtojami gamybiniai santykiai tarp stambių specializuotų augalininkystės ir gyvulininkystės ūkių;
- nemažą įtaką gyventojų vartojimo fondo padidėjimui šalyje, o tuo pačiu ir paklausai, turėtų įstatyminių nuostatų, skirtų stiprinti vartotojų perkamąją galią bei skatinti vartojimą, taikymas. Iki šiol minėtų nuostatų poveikis – priešingas.

LITERATŪRA

1. *Agricultural prices and price indices* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/maintables>>.
2. *Agro RINKA*. Vilnius: Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2008–2010. ISSN 1648-397X.
3. BARTKIENĖ, A. Rinkos kainų politika ir kainodara. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993. 214 p. ISBN 9986-09-004-0.
4. BRADŪNAS, V. *Grūdų kainų kitimo tendencijos Lietuvoje 2006–2009 metais*. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2010. Nr. 22 (3). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas. ISSN 1822–6760.
5. KOTLER, P. *Rinkodaros principai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2003. 854 p. ISBN 9986-850-50-9.
6. Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenų bazė. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.
7. *Lietuvos žemės ūkis 2006–2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2007–2010. ISSN 1648-0368.

8. *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2009*. (2010). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 1822-5101.
9. PRANULIS, V.; PAJUODIS, A.; URBONAVIČIUS, S.; VIRBILAITĖ, R. *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press, 2000. 469 p. ISBN 9955-9318-0-9.
10. RASTENIS, J. *Kainodara*. Kaunas: Technologija, 2005. 95 p. ISBN 9955-09-887-2.
11. *Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai*. 2006–2010. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 1392-6101.
12. SŪDŽIUS, V. *Pardavimų valdymas: principai ir praktika*. Vilnius: Pačiolis, 2002. 447 p. ISBN 995504053X.
13. URBONAVIČIUS, S. *Marketingas: apie sudėtingus dalykus – paprastai*. Vilnius: Pačiolis, 1995. 155 p. ISBN 9986-487-26-9.
14. ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė.
15. ŽVIRBLIS, A. *Rinkovados analizės principai ir metodologija*. Vilnius: Ciklonas, 2005. 208 p. ISBN 9955497831.

SUMMARY

The article presents economic processes going on in the Lithuanian grain market and their impact on the change tendencies of grain purchase prices. The Lithuanian grain market is very close to a monopolistic competition and theoretically interdependent forces of supply and demand should determine grain prices. But this is not always the case – while grain prices are decreasing, supply of grain is not decreasing but often increasing. The reasons that affected the interdependence of supply and demand and influenced the changes in grain prices are revealed in this article. In 2010 compared to 2009, grain exports declined, but the grain harvest, which decreased even more, determined the drop of grain supply on the market and created preconditions for growth in grain prices by 44.5 per cent.

In order to decrease grain supply and increase grain demand on the market and create economic preconditions for growth in grain prices at least by inflation, the conclusions and proposals are presented.

Key words: demand, grains, market, price, supply.

BULVIŲ KAINŲ POKYČIAI 2010 METAIS CHANGES OF POTATOES PRICES IN 2010

Ingrida LUKOŠIUTĖ

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus tyrėja, ingrida@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjamos bulvių kainos Lietuvoje 2010 metais ir jų kitimui įtaką darę veiksniai: derlius Lietuvoje ir kitose ES šalyse, užsienio prekyba, kainos kaimyninėse rinkose. Analizuojamas gaminių iš bulvių gamybos ir pardavimo apimčių kitimas Lietuvoje.

2009-ųjų pabaigoje labai atpigusios bulvės, 2010 metų pradžioje brango, tačiau buvo mažiausios per pastaruosius ketverius metus. 2010 metų derliaus bulvės buvo brangesnės nei prieš metus, ir supirkimo kaina didėjo sparčiau nei mažmeninė, buvo didesnė nei 2007-aisiais. Turguose bulvių kainos nepasiekė 2007-ųjų lygio, kai jos buvo rekordiškai aukštos, o parduotuvėse neviršijo 2008-ųjų lygio. 2011 metų pradžioje bulvės jau buvo brangiausios per pastaruosius penkerius metus.

Raktažodžiai: bulvės, derlius, supirkimas, kainos, užsienio prekyba, bulvių gaminiai.

IVADAS

Lietuvoje bulves augina daugiau kaip 80 proc. ūkių [9]. Nors bulvių vartojimas Lietuvoje sumažėjęs, tačiau tradiciškai jų suvartojama gana daug – 2009 metais vidutiniškai vienam gyventojui teko apie 96 kg bulvių [5]. Bulvių rinkos tendencijos ir jas lemiantys veiksniai svarbūs ne tik žemdirbiams, bet ir vartotojams. Todėl, kintant bulvių kainoms, prekybos srautams, vartojimui, svarbu analizuoti jų tendencijas, ypač pastaraisiais metais, kai bulvių rinkoje vyksta reikšmingi pokyčiai. Kasmet mažėja bulvių pasėlių plotai – per penkerius metus sumažėjo per pusę, nes bulvių augintojai pradėjo auginti mažiau sąnaudų reikalaujančius, labiau subsidijuojamus augalus. Pastaraisiais metais bulvių supirkimo kainos mažėjo, o 2010-aisiais vėl išaugo. Mažesnis derlius 2010-aisiais, nemažėjanti bulvių paklausa vidaus rinkoje, padidėjusi paklausa užsienio rinkose ir dėl to išaugusios bulvių kainos apibūdina dabartinę situaciją Lietuvos bulvių rinkoje.

Daugelio Europos šalių rinkose 2010 metų I pusmetį vidutinės kokybės bulvių dar pakako, o kainos buvo mažesnės nei prieš metus, tačiau II pusmetį dėl sumažėjusio derliaus ES šalyse jau buvo juntamas išaugęs bulvių poreikis.

Lietuvoje bulvių kainų didėjimą visų pirma lėmė 28 proc. mažesnis derlius ir bulvių trūkumas užsienio rinkose. Bulvių supirkimo kainos išaugo labiau nei mažmeninės. Labiausiai bulvės pabrango IV ketvirtį: supirktos – 74 proc., turguose parduotos – 31 proc., o parduotuvėse – 37 proc. brangiau nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu.

Tyrimo objektas – bulvių rinka Lietuvoje 2010 metais.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti bulvių kainų tendencijas ir jų kitimo priežastis Lietuvoje 2010 metais.

Kainų tendencijų analizė atlikta, remiantis Lietuvos ir kitų šalių statistikos departamentų, Žemės ūkio ministerijos, Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos, Žemės ūkio rūmų duomenimis, naudoti statistinių duomenų sisteminimo, palyginamosios analizės ir grafinio vaizdavimo metodai.

TYRIMO REZULTATAI

Pastaraisiais metais dėl didelių lėšų ir darbo sąnaudų poreikio Lietuvoje bulvių pasėlių plotai sumažėjo: 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, – 22 proc., palyginti su 2005-aisiais – net per pusę. Bulvių augintojai ėmė daugiau auginti mažiau sąnaudų reikalaujančių, labiau subsidijuojamų augalų. Pasėlių mažinimui įtakos turėjo ir pastaraisiais metais nukritusios bulvių supirkimo kainos. 2010 metais Lietuvoje bulvių prikasta 474,7 tūkst. t – 28 proc. mažiau nei prieš metus.

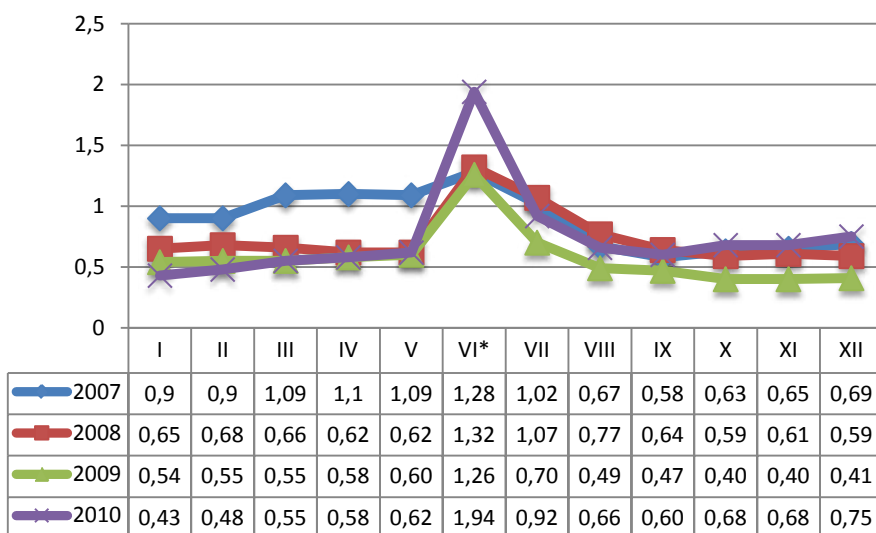
1 lentelė / Table 1

Bulvių pasėlių plotas, derlius ir supirkimas Lietuvoje 2005–2010 metais [6]
Crop area, harvest and purchase of potatoes in Lithuania in 2005–2010

Rodikliai / Indicators	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Plotas, tūkst. ha / Crop area, thou. ha	74,0	57,8	52,8	48,4	46,6	36,5
Derlius, tūkst. t / Harvest, thou. t	894,7	457,1	576,1	716,4	662,5	474,7
Supirkimas, tūkst. t / Purchase, thou. t	12,8	14,1	17,2	48,7	50,2	54,7

Lietuvoje bulvių šviežiam vartojimui supirkimo ir mažmeninės kainos, nukritusios 2009-ųjų pabaigoje, 2010 metų I pusmetį kilo, bet iki birželio buvo mažiausios per pastaruosius ketverius metus (1; 3; 4 pav.). Žemas kainas 2010 metų pradžioje lėmė pakankamos pernykščio derliaus atsargos.

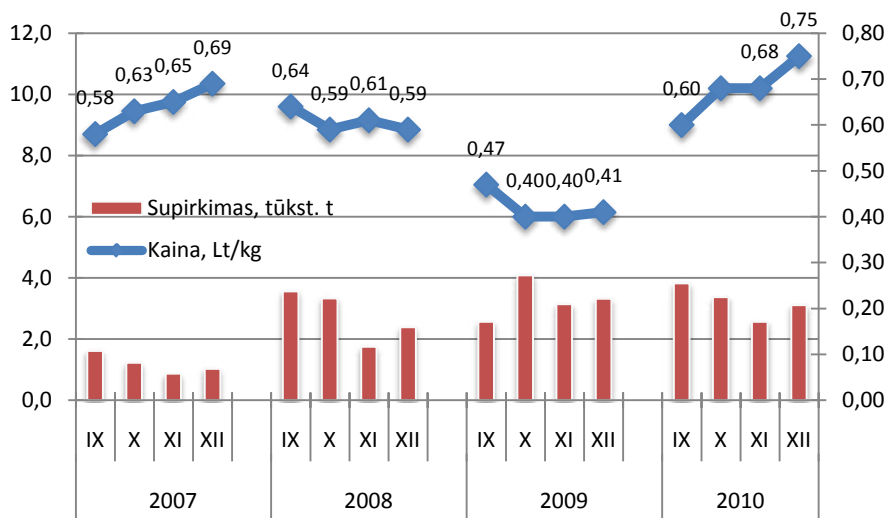
Derliui sumažėjus beveik trečdaliu, naujojo derliaus bulvės buvo brangesnės nei prieš metus: liepą–rugsėį jos supirktos apie 31 proc., o spalį–gruodį – 74 proc. brangiau nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu.

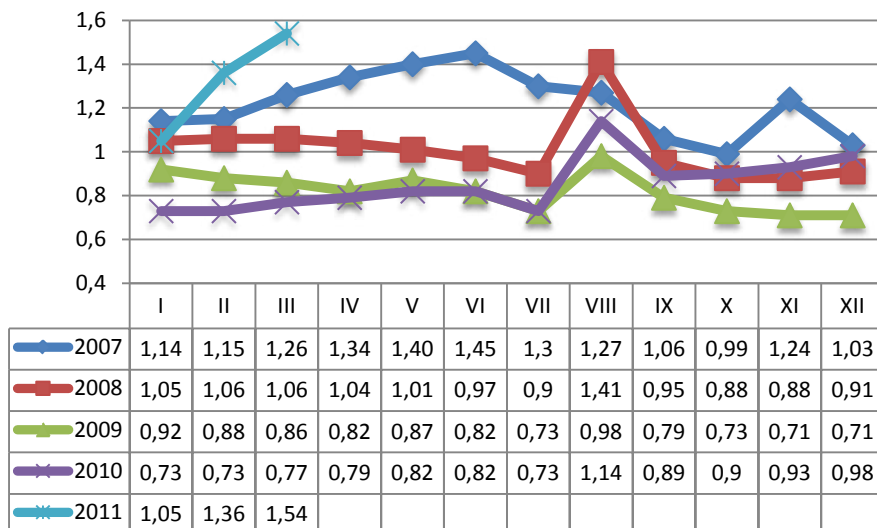
* Naujojo derliaus bulvės / New harvest.

1 pav. Bulvių supirkimo kainos 2007–2010 metais, Lt/kg [8]
Figure 1. Average purchase prices of potatoes in 2007–2010, Lt/kg

Nors bulvių supirkimas didėjo, 2010 metais perdirbimo, prekybos ir eksporto įmonės supirko tik 9 proc. derliaus (54,7 tūkst. t) – 9 proc. daugiau nei prieš metus (1 lentelė), 69 proc. jų – šviežiam vartojimui. Bulvių paklausai nesumažėjus, 2010 metų rugsėjo–gruodžio mėnesiais šviežiam vartojimui supirkta beveik tiek pat, kiek prieš metus, nors kainos buvo vidutiniškai 61 proc. didesnės – didžiausios per pastaruosius ketverius metus (2 pav.).

2 pav. Bulvių supirkimas ir kainos 2007–2010 metų rugsėjo–gruodžio mėnesiais [8]
Figure 2. Quantity and prices of potatoes purchased in September–December 2007–2010

3 pav. Bulvių kainos turguose 2007–2011 metais, Lt/kg [7]
Figure 3. Average prices of potatoes in local markets, in 2007–2011, Lt/kg

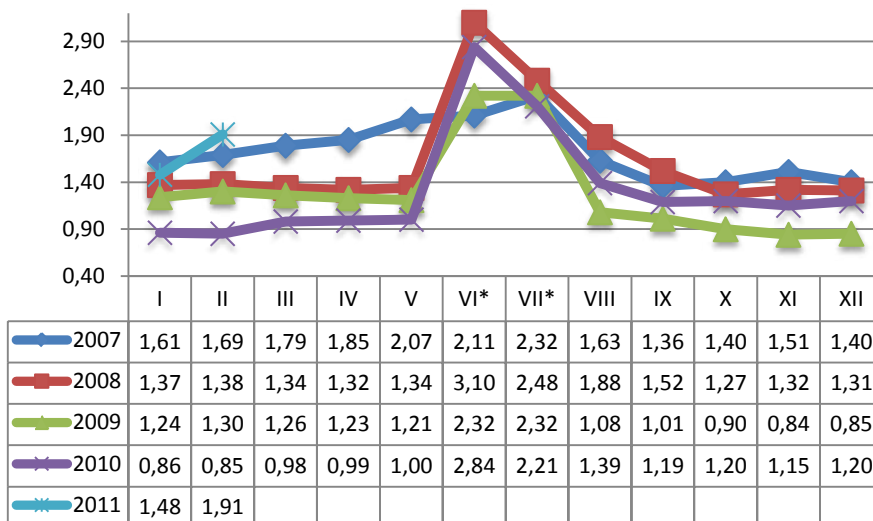
2009 metais nuėmus pakankamą vidaus rinkai derlių ir jo atsargoms 2010 metų I pusmetį vis dar esant didelėms, bulvių kainos Lietuvos turguose buvo mažiausios per pastaruosius ketverius metus. Tačiau II pusmetį kainos jau buvo didesnės nei prieš metus. Labiausiai jos išaugo 2010 metų IV ketvirtį – buvo 31 proc. didesnės nei 2009-ųjų, tačiau 14 proc. mažesnės nei 2007-ųjų tuo pačiu laikotarpiu (3 pav.). 2010 metais gautas 188 tūkst. t mažesnis nei prieš metus bulvių derlius Lietuvoje lėmė sparčiai augančias kainas – turguose 2011 metų pradžioje kaina kas mėnesį didėjo ir buvo didžiausia per pastaruosius penkerius metus.

2010 metais supirkėjai ūkininkams mokėjo apie 31 proc. mažesnę kainą, nei ūkininkai gavo už savo išaugintą produkciją turguje. Vartotojai 2010 metų rugsėjo–gruodžio mėnesiais bulves turguose pirko apie 18–25 proc. mažesnėmis kainomis nei parduotuvėse (2 lentelė). Mažmeninės prekybos centruose 2010 metų derliaus bulvės pabrango labiau nei turguose – parduotuvėse buvo apie 32 proc., o turguose – 26 proc. brangesnės nei prieš metus.

2 lentelė / Table 2

Bulvių kainos turguose ir parduotuvėse 2010 metais [4; 7]
Average prices of potatoes in local markets in comparison with prices in supermarkets in 2010

Mėnuo / Month	Turguose In local markets, Lt/kg	Parduotuvėse In supermarkets, Lt/kg	Turguose, palyginti su kaina parduotuvėse In local markets compared to price in supermarkets, %
Rugsėjis / September	0,89	1,19	-25
Spalis / October	0,90	1,20	-25
Lapkritis / November	0,93	1,15	-19
Gruodis / December	0,98	1,20	-18

* Naujojo derliaus bulvės / New harvest.

4 pav. Bulvių kainos parduotuvėse 2007–2011 metais, Lt/t [4]
Figure 4. Average prices of potatoes sold in supermarkets in 2007–2011, Lt/t

Bulvių kainos parduotuvėse 2010 metų I pusmetį didėjo mažiau nei supirkimo ir iki naujojo derliaus bulvių realizacijos pradžios (birželio) buvo mažiausios per pastarųjų ketverių metų tą patį laikotarpį. Naujojo derliaus bulvės nuo rugpjūčio buvo brangesnės nei 2009-aisiais, tačiau, priešingai supirkimo kainų tendencijai, IV ketvirtį buvo pigesnės nei 2007 ir 2008 metų tuo pačiu laikotarpiu (4 pav.). Rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais bulvės parduotos 23 proc., spalį–gruodį – jau 37 proc. brangiau nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu.

2011 metų pradžioje, kaip įprasta, bulvės dar brango, ir sausio mėnesį jos buvo supirktos 2,4 karto, o vasarį parduotos parduotuvėse 2,2 karto brangiau nei 2010 metų tuo pačiu laikotarpiu – brangiausiai per pastaruosius penkerius metus.

Bulvių kainos išaugo ne tik Lietuvoje, bet ir aplinkinėse rinkose, todėl nebuvo didelio pigesnių bulvių srauto iš kitų šalių. 2010 metų gruodžio mėnesį bulvės daugelyje Europos šalių buvo apie 2 kartus brangesnės nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu (3 lentelė). Tik Latvijoje bulvės pabrango mažiau – 40 proc., tačiau buvo 17 proc. brangesnės nei lietuviškos. Lietuviškos ir vokiškos bulvės pigiausios, palyginti su kaimyninių šalių kainomis. Todėl nebuvo įprastos lenkiškų bulvių konkurencijos (importas iš Lenkijos tesudarė 6 proc.; bulvių įsivežta tik iki liepos).

3 lentelė / Table 3

Vidutinės bulvių pardavimo kainos Lietuvos ir kai kurių užsienio šalių ūkiuose
2009 ir 2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/kg [1]
*Average farm prices of potatoes in Lithuania and selected foreign countries
in December 2009 and 2010, Lt/kg*

Šalis / Country	2009	2010	Pokytis, kartai Change, times
Lietuva / Lithuania	0,38	0,72	1,9
Vokietija / Germany	0,36	0,72	2,0
Estija / Estonia	0,37	0,73	2,0
Lenkija / Poland	0,40	0,77	1,9
Latvija / Latvia	0,62	0,84	1,4
Slovakija / Slovakia	0,43	0,94	2,2
Čekija / Czech Republic	0,41	0,97	2,4
Rusija / Russia	0,85	1,60	1,9

Didesnes bulvių kainas lėmė mažesnis derlius. Daugelyje ES šalių 2010 metais jis buvo mažesnis nei prieš metus (4 lentelė), labiausiai sumažėjo Latvijoje – 44 proc. Mažesnę derlių gavo ir daugiausia bulvių užauginančios Vokietija ir Prancūzija, atitinkamai 13 ir 12 proc.

Brangiausios bulvės buvo Rusijoje – net 2,2 karto brangesnės nei Lietuvoje. Tokie kainų skirtumai ir bulvių trūkumas kaimyninėse rinkose lėmė didėjantį lietuviškų bulvių eksportą – 92 proc. išvežta į Rusiją, kurioje derlius 2010-aisiais buvo 32 proc. mažesnis nei prieš metus [11]. 2010 metais eksportas viršijo importą daugiau kaip 30 proc. 2010-aisiais eksportuota 7,8 karto daugiau bulvių nei 2009-aisiais. Jų eksportas ypač suaktyvėjo rugsėjį–gruodį (5 lentelė).

Bulvių daugiausia įsivežama gegužė–liepą, kai baigiasi pernykščio derliaus bulvės, o naujojo dar nėra. 2010 metais vidaus suvartojimui gegužė–liepą įsivežta 5,8 tūkst. t – 82 proc. vidaus vartojimui per metus įvežtų bulvių. Nuo rugpjūčio bulvių vidaus vartojimui neįsivežta, visas importuotas kiekis skirtas reeksportui. Be to, esant dideliems kainų skirtumams, kas mėnesį didėjo ir lietuviškų bulvių eksportas į Rusiją – rugsėjį–gruodį išvežta 5 tūkst. t bulvių.

4 lentelė / Table 4

Bulvių derlius kai kuriose ES šalyse 2007–2010 metais, tūkst. t [2]
Harvest of potatoes in selected EU countries in 2007–2010, thou. t

Šalis / Country	2007	2008	2009	2010	Pokytis (2010, palyginti su 2007) Change (2010 compared to 2007) %
Čekija / Czech Republic	820,5	769,6	752,5	666,0	-19
Vokietija / Germany	11643,8	11369,0	11683,1	10201,9	-12
Estija / Estonia	191,8	125,2	139,1	125,0	-35
Prancūzija / France	7205,8	6808,2	7164,2	6322,7	-12
Latvija / Latvia	630,0	673,4	525,4	293,3	-53
Olandija / Netherlands	6870,4	6992,7	7181,0	6600,0	-4
Lenkija / Poland	11791,1	10462,1	9380,3	...	-20*

* 2009 m., palyginti su 2007 m. / 2009 compared to 2007.

5 lentelė / Table 5

Bulvių eksportas 2009 ir 2010 metų rugsėjo–gruodžio mėnesiais, tūkst. t [10]
Exports of potatoes in September–December 2009 and 2010, thou t

Mėnuo / Month	2009			2010		
	lietuviškos Lithuanian	nelietuviškos Foreign countries	iš viso Total	lietuviškos Lithuanian	nelietuviškos Foreign countries	iš viso Total
Rugsėjis / September	24	195	219	729	802	1531
Spalis / October	83	240	323	1822	689	2511
Lapkritis / November	117	194	311	2416	851	3267
Gruodis / December	413	190	603	4702	1137	5839

2010 metais gaminių iš bulvių gamyba ir pardavimas sumažėjo: gamyba – 18 proc., o pardavimas užsienio rinkose buvo 31 proc. mažesnis nei 2009 metų tuo pačiu laikotarpiu (6 lentelė), tačiau per metus pardavimas vidaus rinkoje padidėjo 11 proc.

Per pastaruosius trejus metus bulvių miltų gamyba sumažėjo nuo 145 t iki 13 t. Lietuvoje pagaminti bulvių miltai realizuoti tik vietinėje rinkoje. Vidaus rinkoje bulvių miltų, rupinių ir dribsnių per 2010 metus suvartota 345,2 t. Beveik visą bulvių miltų, rupinių ir dribsnių rinkos dalį Lietuvoje užima importuota produkcija. Tačiau mažėjant šių gaminių vartojimui, sumažėjo ne tik gamyba, bet ir importuotos produkcijos paklausa (24 proc.) – vidaus vartojimui įsivežta 104,4 t mažiau nei prieš metus.

Paruoštų ar konservuotų bulvių (įskaitant traškučius) produktų grupei priskiriamų gaminių, kurie sudarė 89 proc. pagamintų produktų iš bulvių, gamyba ir pardavimas taip pat mažėjo: 2007–2010 metais gamyba sumažėjo 40 proc., o pardavimams vidaus rinkoje sumažėjus 2 proc., užsienio rinkose parduota 53 proc. mažiau.

Nepaisant kitų produktų iš bulvių gamybos mažėjimo, bulvių kasmet sušaldoma ir parduodama vis daugiau. 2007–2010 metais gamyba išaugo nuo 8,2 t iki 669,3 t. Gamyba ir pardavimas orientuoti tik į vidaus rinką.

Gaminių iš bulvių gamyba ir pardavimas* 2007–2010 metais, t [3]
Production and sales of potato products in 2007–2010, t*

Rodikliai / Indicators	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2007, %
Pagaminta / Production	9311,8	10165,5	7643,1	6274,3	-33
Parduota / Sales	9070,9	9755,0	7432,2	6502,0	-28
iš jų vidaus rinkoje of which in domestic market	3043,5	4198,0	3275,6	3651,0	20

* Be PVM / VAT excluded.

Nors 2010 metais žaliava brango, bulvių miltai, rupiniai ir dribsniai buvo 13 proc., paruoštos ir konservuotos bulvės (įskaitant traškučius) – 33 proc. pigesnės nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu, tik užšaldytų bulvių kaina išliko nepasikeitė.

IŠVADOS

2010 metų derliaus bulvės buvo brangesnės nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu. Kainos išaugo ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyninėse šalyse, todėl pigi lenkiška produkcija nedarė jokios įtakos, be to, padidėjo bulvių paklausa Rusijoje.

Bulvių supirkimo kainos išaugo labiau nei mažmeninės. Labiausiai bulvės pabrango IV ketvirtį: supirktos – 74 proc., turguose parduotos – 31 proc., o parduotuvėse – 37 proc. brangiau nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu. Nors supirkimo kaina buvo didesnė, kaina turguose ir parduotuvėse nepasiekė 2007-ųjų lygio.

2010 metų gruodžio mėnesį bulvės daugelyje Europos šalių buvo apie 2 kartus brangesnės nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu. Lietuviškos ir vokiškos bulvės pigiausios, palyginti su kaimyninėmis šalimis.

2011 metų pradžioje bulvės sparčiai brango ir buvo supirktos bei parduotos mažmeninės prekybos centruose daugiau kaip 2 kartus brangiau nei 2010-aisiais ir buvo brangiausias per pastaruosius penkerius metus.

LITERATŪRA

1. *Bulvių, vaisių ir daržovių sektorius. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema* [interaktyvus]. Vilnius: VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras“ [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/ris>>.
2. *Crops products: area and production* [interaktyvus]. European Commission. Eurostat. Statistics [žiūrėta 2011 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database>>.
3. *Gaminių gamyba*. Statistikos departamento išankstiniai duomenys.
4. *Pagrindinių maisto produktų ir degalų mažmeninės kainos* [interaktyvus]. Vilnius: Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

5. *Pagrindinių maisto produktų suvartojimas* [interaktyvus]. Vilnius: Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1241>>.
6. *Žemės ūkio augalų derlius* [interaktyvus]. Vilnius: Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1234>>.
7. *Žemės ūkio ir maisto produktų mažmeninių kainų turguose/parduotuvėse ataskaita*. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacija [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zur.lt/index.php?2024132273>>.
8. *Žemės ūkio produkcijos supirkimas*. Statistikos departamento duomenys.
9. *Žemės ūkis. Rodiklių duomenų bazė* [interaktyvus]. Vilnius: Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
10. *ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė*.
11. *Центральная База Статистических Данных. Федеральная служба государственной статистики* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gks.ru/dbscripts/Cbsd/DBInet.cgi>>.

SUMMARY

The article presents the tendencies of potato prices in Lithuania in 2010 and the factors influenced these changes, such as harvest in Lithuania and other EU countries, foreign trade, prices in neighbour countries. The changes in the amounts of production and sales of potato products in Lithuania were analysed.

After a drop in potato prices at the end of 2009, prices increased at the beginning of 2010, but remained the lowest in the last four years. The prices of the 2010 harvest of potatoes were higher than a year ago. Purchase price had been rising faster than retail price and was higher than in 2007. Prices on the marketplaces didn't reach the level of 2007, when they were particularly high, while the prices in the supermarkets didn't exceed even the level of 2008. However, in early 2011, potatoes were the most expensive for the last five years.

Keywords: *potatoes, harvest, purchase, prices, foreign trade, potato products.*

POKYČIAI DARŽOVIŲ RINKOJE 2010 METAIS *THE CHANGES IN VEGETABLE MARKET IN 2010*

Ingrida LUKOŠIUTĖ

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus tyrėja, ingrida@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjamos daržovių supirkimo ir mažmeninių kainų tendencijos Lietuvoje, pateikiamas palyginimas su kaimyninių šalių kainomis. Analizuojami užsienio prekybos pokyčiai, daržovių produktų gamybos, kainų ir pardavimo tendencijos.

Per 2009 metų sausio–spalio mėnesius supirkta tiek pat daržovių, kiek prieš metus – daugiausia per penkerius metus. Supirkimo kaina buvo vidutiniškai 25 proc. mažesnė nei prieš metus, daržovių kainos – mažiausios per pastaruosius trejus–penkerius metus. Daugelis 2009 metų derliaus lietuviškų daržovių, išskyrus svogūnus, buvo vienos pigiausių, palyginti su kaimyninėmis šalimis, nors burokėliai ir kopūstai dar pigesni Lenkijos, morkos – Latvijos ūkiuose. Mažmeninės daržovių kainos taip pat buvo vienos mažiausių.

Raktažodžiai: daržovės, supirkimas, vidaus rinka, užsienio prekyba, daržovių produktai.

ĮVADAS

Nors Lietuvoje daržovės sudaro nedidelę bendrosios žemės ūkio produkcijos dalį – apie 5 proc. [5], daržovių auginimas – svarbi žemės ūkio šaka, pritraukianti daug žemės ūkio darbuotojų. Daržovių svarba mitybai neginčijama, tačiau Lietuvos gyventojai jų vartoja nepakankamai [2; 7]. Nors per pastaruosius metus Lietuvos gyventojų mitybos įpročiai gerokai pasikeitė – gyventojai daugiau pradėjo valgyti šviežių daržovių [8], tačiau pagal Pasaulinės sveikatos organizacijos rekomenduojamą normą jų suvartojama nepakankamai [7].

Pastaraisiais metais daržovių suvartojimas po žymaus sumažėjimo 2007-aisiais, kai vienas Lietuvos gyventojas per metus vidutiniškai suvartojo 83 kg, didėjo ir 2009 metais siekė 93 kg. Tačiau 2010 metais ne tik Lietuvoje, bet ir kitose ES šalyse daržovių derlius buvo mažesnis, o kainos – net iki 42 proc. didesnės nei prieš metus. Vartojimui įtaką daro ne tik apsisprendimas sveikiau maitintis, bet ir pasiūla, kainos ir finansinės vartotojų galimybės. Todėl svarbu analizuoti pokyčius daržovių rinkoje, stebėti pasiūlos ir kainų, užsienio prekybos pasikeitimus. Kadangi 2010 metais buvo gautas mažesnis daržovių derlius, kainos išaugo, o produkcijos iš kitų šalių srautai į vidaus rinką buvo mažesni nei prieš metus, daržovių suvartota mažiau.

Tyrimo objektas – daržovių rinka.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti pokyčius daržovių rinkoje ir nustatyti, kokie veiksniai juos lėmė.

Tyrimo uždaviniai:

- išanalizuoti daržovių derliaus, kainų kitimo tendencijas Lietuvoje;
- pateikti kainų pokyčių tendencijas kitose šalyse bei lietuviškų ir kaimyninių šalių daržovių kainų palyginimą;
- išanalizuoti užsienio prekybos daržovėmis pokyčius;
- nustatyti gaminių iš daržovių gamybos ir pardavimo pokyčius.

Tendencijų daržovių rinkoje analizė atlikta, remiantis Statistikos departamento, Žemės ūkio ministerijos, Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro, Žemės ūkio rūmų, Eurostato duomenimis, naudoti statistinių duomenų sisteminimo, palyginamosios analizės ir grafinio vaizdavimo metodai.

TYRIMO REZULTATAI

Derlius ir supirkimas. Pastaraisiais metais Lietuvoje lauko daržovių derlius mažėjo, nors jų pasėlių plotas kito nežymiai. Lauko daržovių pasėliams 2010 m., palyginti su 2009 m., sumažėjus vos 1 proc., gautas 41 proc. mažesnis derlius (1 lentelė) – mažiausias per pastaruosius dešimt metų.

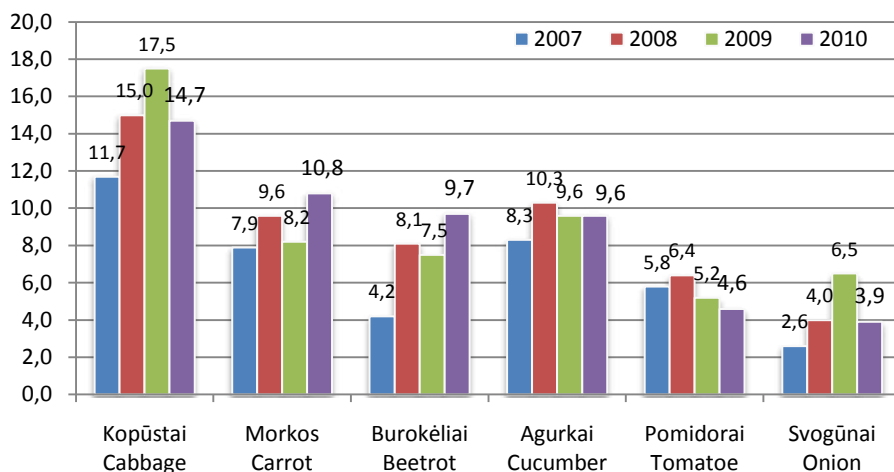
1 lentelė / Table 1

Lauko daržovių pasėlių plotas ir derlius Lietuvoje 2005–2010 metais [11]
Crop area and harvest of open field vegetables in Lithuania in 2005–2010

Rodikliai / Indicators	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Pasėlių plotas, tūkst. ha / Crop area, thou. ha	20,7	15,5	14,9	14,2	14,1	14,0
Derlius, tūkst. t / Harvest, thou. t	333,3	178,7	246,6	275,7	292,3	172,0

Labiausiai sumažėjo kopūstų ir burokėlių derlius – daugiau kaip per pusę, o morkų – 33 proc. Tam įtakos turėjo 11–13 proc. mažesni pasėliai ir mažesnis derlingumas: morkų – 33 proc., kopūstų – 45 proc., burokėlių – 47 proc. Nors pomidorų ir agurkų derlingumas mažesnis, jų derlius dėl didesnių pasėlių plotų atitinkamai 60 proc. ir 34 proc. didesnis.

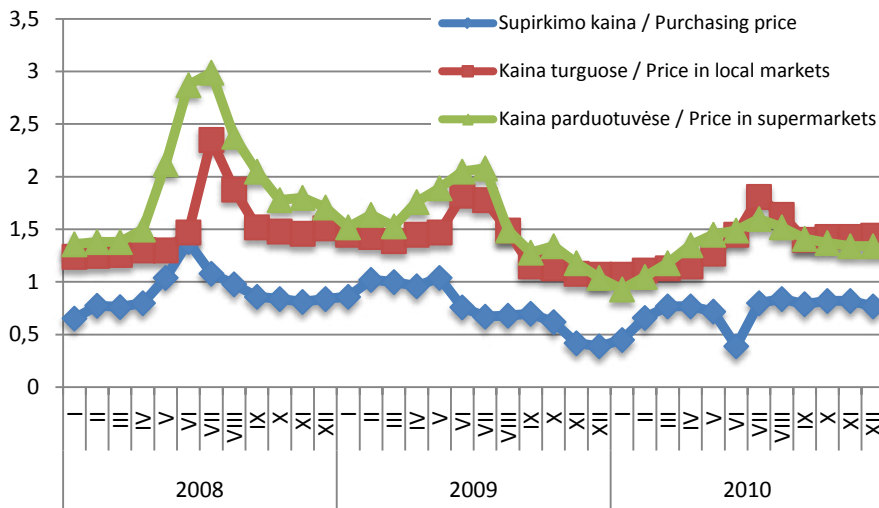
2008–2010 metais supirkta maždaug po 56 tūkst. t daržovių (2010 m. – už 72 mln. Lt. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, labiausiai pabrangusių daržovių – svogūnų galvučių supirkta 40 proc., baltagūžių kopūstų – 16 proc., pomidorų – 12 proc. mažiau, tačiau morkų ir burokėlių supirkimas išaugo atitinkamai 32 proc. ir 29 proc., o agurkų supirkta tiek pat, kiek prieš metus (1 pav.).

1 pav. Daržovių supirkimas Lietuvoje 2007–2010 metais, tūkst. t [10]
Figure 1. Purchase of vegetables in Lithuania in 2007–2010, thou. t

Daržovių kainų tendencijos Lietuvoje. Mažesnis daržovių derlius lėmė sparčiai didėjančias kainas. Brango visos 2010 metų derliaus daržovės, labiausiai – IV ketvirtį. Supirkimo kainos didėjo sparčiau nei mažmeninės, o turguose morkos, burokėliai ir svogūnai buvo iki 12 proc. brangesni nei parduotuvėse. 2010 metais Lietuvoje, mažmeninėms daržovių kainoms per metus pakitus mažiau nei supirkimo, ūkininkų gaunama kainos dalis padidėjo ir vidutiniškai sudarė 57–69 proc., prekybininkų – 14–26 proc.

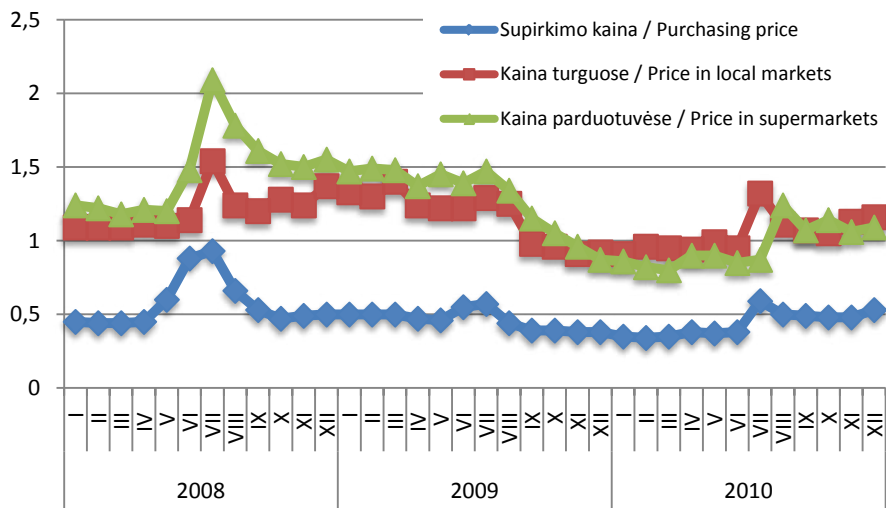
Morkos. 2010 metų I pusmetį morkos buvo pigiausios per pastarųjų ketverių metų tą patį laikotarpį: supirktos apie 33 proc., o parduotos mažmeninės prekybos centruose apie 27 proc. pigiau nei 2009-ųjų tuo pačiu laikotarpiu (2 pav.). II pusmetį morkos supirktos brangiau nei prieš metus: liepą–spalį – 21 proc., o lapkritį–gruodį – net dvigubai. Mažmeninė morkų kaina nuo rugpjūčio taip pat buvo didesnė nei prieš metus, labiausiai pakilo gruodį – 29 proc. Nors ir pabrangusios, morkos vis dėlto buvo pigesnės nei 2008 metų II pusmetį.

2 pav. Morkų supirkimo ir mažmeninės kainos 2008–2010 metais, Lt/kg [1; 6; 9]
 Figure 2. Average purchase and retail prices of carrots in 2008–2010, Lt/t

2010 metais iki liepos mėnesio morkų kainos turguose ir parduotuvėse buvo panašios, o nuo liepos turguose jos buvo apie 7 proc. didesnės nei parduotuvėse.

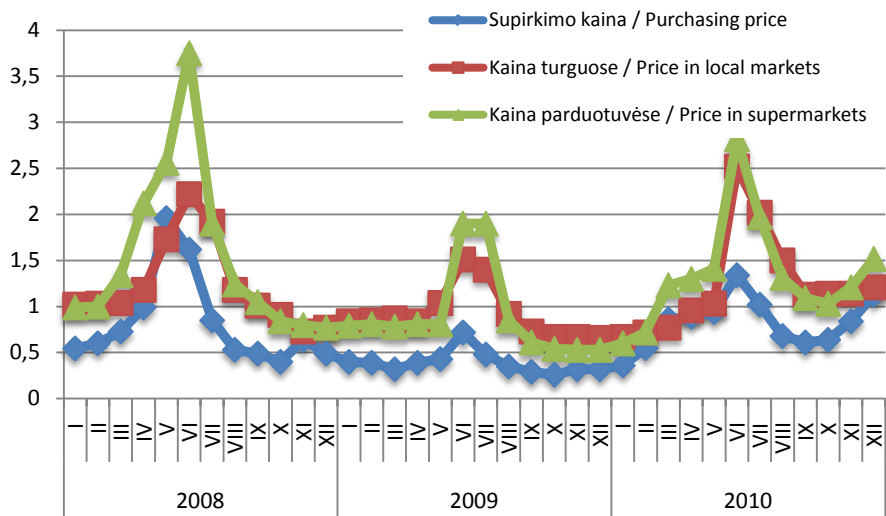
Burokėliai. Burokėlių supirkimo kaina 2010 metų I pusmetį kito nežymiai ir buvo apie 27 proc. mažesnė nei prieš metus. Mažmeninė kaina, mažėjusi nuo 2009 metų rugpjūčio, mažėjo ir toliau – 2010 metų I pusmetį buvo 41 proc. mažesnė nei prieš metus. Supirkimo kaina padidėjo tik nuo liepos, o mažmeninė – nuo rugpjūčio. Pakilusi supirkimo kaina rugpjūtį–rugsėį buvo apie 16 proc., spalį–lapkritį – apie 25 proc., o gruodį – net 40 proc. didesnė nei prieš metus – nuo spalio didžiausia per pastaruosius ketverius metus. Mažmeninė burokėlių kaina didesnė nei 2009-aisiais buvo tik nuo spalio ir išaugo ne tiek daug, kiek supirkimo: spalį–lapkritį buvo 10 proc., o gruodį – 25 proc. didesnė nei prieš metus, nors išliko apie 30 proc. mažesnė nei 2008-ųjų tuo pačiu laikotarpiu (3 pav.).

3 pav. Burokėlių supirkimo ir mažmeninės kainos 2008–2010 metais, Lt/kg [1; 6; 9]
Figure 3. Average purchase and retail prices of beetroots in 2008–2010, Lt/t

2010 metais burokėliams mažmeninės prekybos centruose atpigus labiau nei turguose, jie turguose buvo vidutiniškai 8 proc. brangesni nei parduotuvėse.

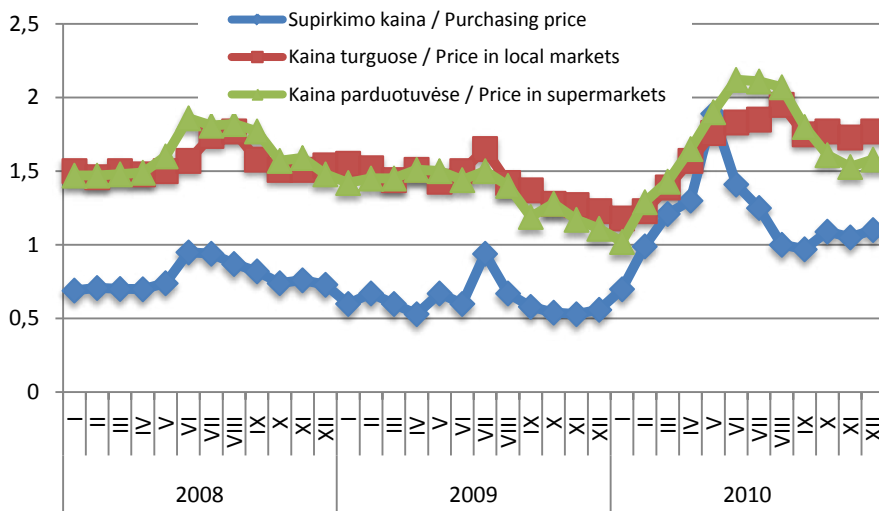
Kopūstai. 2010 metų I pusmetį sparčiai mažėjo baltagūžių kopūstų atsargos ir importas iš Lenkijos (per I pusmetį įvežta 59 proc. mažiau nei prieš metus). Naujojo derliaus kopūstų trūkstant tiek vidaus, tiek Rusijos rinkose, kopūstai brango – kovą–spalį supirkimo kaina buvo apie 2 kartus, lapkritį – 2,6 karto, gruodį – 3,5 karto didesnė, o mažmeninė kovą–birželį – vidutiniškai 57 proc., gruodį – 2,9 karto didesnė nei 2009-aisiais tuo pačiu laikotarpiu (4 pav.).

4 pav. Baltagūžių kopūstų supirkimo ir mažmeninės kainos 2008–2010 metais, Lt/kg [1; 6; 9]
Figure 4. Average purchase and retail prices of cabbages in 2008–2010, Lt/t

Turguose kovo–gegužės mėnesiais kopūstai buvo apie 30 proc., birželį – 11 proc. pigesni, vėlesniais mėnesiais – apie 6 proc. brangesni, o gruodį – vėl 20 proc. pigesni nei parduotuvėse.

Svogūnai. Lietuvoje išaugintų svogūnų vidaus vartojimui nepakanka, svogūnų rinka priklauso ir nuo pasiūlos iš kitų šalių. Metų pradžioje, atsargoms saugyklose baigiantis, svogūnai sparčiai brango. Supirkimo kaina 2010 metų sausio–gegužės mėnesiais didėjo labiau nei mažmeninė ir priartėjo prie pastarosios lygio, tačiau nuo birželio mažmeninei kainai kintant nežymiai, supirkimo kaina sparčiai mažėjo, ir mažmeninė kaina, kaip įprasta, buvo 46 proc. didesnė nei supirkimo (5 pav.).

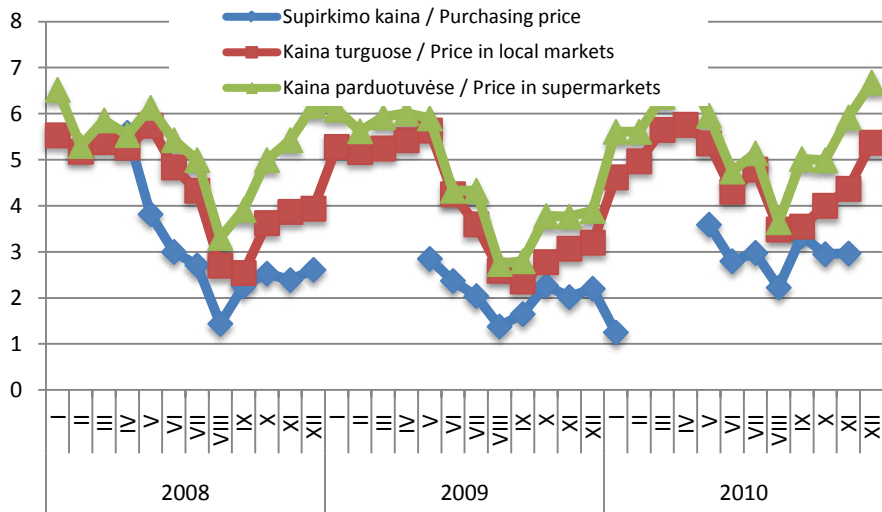
5 pav. Svogūnų supirkimo ir mažmeninė kainos 2008–2010 metais, Lt/kg [1; 6; 9]
 Figure 5. Average purchase and retail prices of onions in 2008–2010, Lt/t

Svogūnų supirkimo kaina 2010 metų kovą–birželį buvo daugiau kaip 2 kartus, iki spalio – apie 47 proc., spalį–gruodį – vėl 2 kartus didesnė nei prieš metus. Svogūnai supirkti brangiausiai per pastaruosius ketverius metus. Mažmeninės prekybos centruose jų kaina per metus pakilo mažiau – nuo gegužės buvo apie 39 proc. didesnė nei prieš metus.

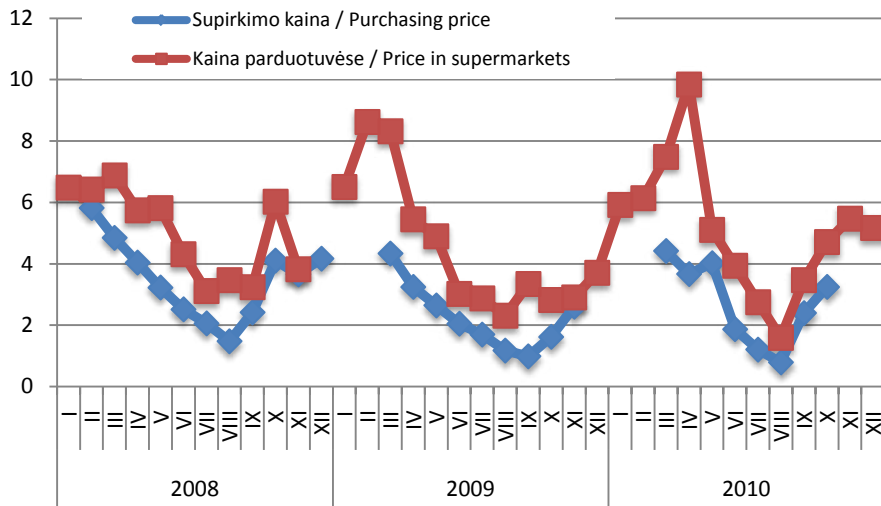
Turguose svogūnų kaina iki spalio buvo apie 7 proc. mažesnė, o nuo spalio – apie 12 proc. didesnė nei parduotuvėse.

Pomidorai. 2010 metais pomidorai supirkti vidutiniškai 48 proc. brangiau nei prieš metus. Supirkimo ir mažmeninė kainos nuo liepos buvo didžiausios per pastaruosius trejus metus. Mažmeninė kaina liepos–lapkričio mėnesiais buvo 42 proc., o gruodį – net 72 proc. didesnė nei prieš metus (6 pav.). Turguose pomidorai iki rugpjūčio buvo apie 11 proc., vėliau – apie 19 proc. pigesni nei parduotuvėse.

Agurkai. 2010 metais agurkai buvo superkami nuo kovo iki spalio. Kovą–gegužę supirkimo kaina buvo vidutiniškai 18 proc. didesnė, birželį–rugsjūtį mažėjo ir buvo vidutiniškai 21 proc. mažesnė, tačiau rugsėjį–spalį didėjo ir buvo net daugiau kaip 2 kartus didesnė nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu (7 pav.), tačiau tokios kainos buvo mažesnės nei 2008-aisiais. Kainos parduotuvėse sausį–kovą buvo 17 proc. mažesnės, o spalį–gruodį – jau 63 proc. didesnės nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu.

6 pav. Pomidorų supirkimo ir mažmeninė kainos 2008–2010 metais, Lt/kg [1; 6; 9]
 Figure 6. Average purchase and retail prices of tomatoes in 2008–2010, Lt/t

7 pav. Agurkų supirkimo ir mažmeninės kainos 2008–2010 metais, Lt/kg [1; 6]
 Figure 7. Average purchase and retail prices of cucumbers in 2008–2010, Lt/t

Daržovių kainų Lietuvoje ir kitose šalyse palyginimas. 2010 metų derliaus daržovės buvo brangesnės nei prieš metus ne tik Lietuvoje, bet ir kitose ES šalyse. Kainų indeksai (2 lentelė) rodo, kad daržovės ES per metus vidutiniškai pabrango 11,2 proc. Kainos augo beveik visose šalyse, labiausiai Estijoje – 42 proc. ir Latvijoje – 37 proc.

Mažmeninių daržovių kainų pokyčiai*, proc. [3]
Change retail prices, per cent

Šalis / Country	Pokytis, Change, %	Šalis / Country	Pokytis, Change, %
ES / EU	11,2	Portugalija / Portugal	14,5
Estija / Estonia	41,8	Nyderlandai / Netherlands	13,3
Latvija / Latvia	36,8	Švedija / Sweden	11,1
Slovakija / Slovakia	36,6	Suomija / Finland	9,4
Čekija / Czech Republic	34,6	Prancūzija / France	9,3
Vengrija / Hungary	32,1	Danija / Denmark	8,5
Malta / Malta	29,3	Liuksemburgas / Luxembourg	7,3
Lietuva / Lithuania	26,8	Graikija / Greece	6,4
Belgija / Belgium	22,9	Austrija / Austria	6,2
Slovėnija / Slovenia	20,9	Italija / Italy	1,3
Lenkija / Poland	19,9	Ispanija / Spain	-1,5
Vokietija / Germany	17,5	Kipras / Cyprus	-12,5

* 2010 m. gruodį, palyginti su 2009 m. gruodžiu / December 2010 compared to December 2009.

Nors gruodžio mėnesį Lietuvos prekiniuose ūkiuose (3 lentelė) morkos buvo 55 proc. brangesnės nei prieš metus, jos išliko vienos pigiausių – 15 proc. pigesnės nei Latvijos, 22 proc. – nei Lenkijos prekiniuose ūkiuose, o Rusijoje buvo net 2,6 karto brangesnės.

Lietuviški burokėliai gruodį buvo pigiausi – 9 proc. pigesni nei latviški, 23 proc. – nei lenkiški ir 3 kartus – nei vokiški.

Kopūstai daugelyje šalių pabrango daugiau nei 2 kartus. Lietuviški kopūstai, kaip ir estiški, per metus pabrango labiausiai ir buvo pigesni tik už rusiškus – 11 proc.

Svogūnai Lietuvos prekiniuose ūkiuose, kaip ir latviški ar lenkiški, pabrango daugiau kaip 80 proc., tačiau išliko vieni brangiausių, pigesni tik už rusiškus – 22 proc.

Užsienio prekyba daržovėmis. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, daržovių užsienio prekybos apimtys didėjo (4 lentelė), tačiau prekybos balansas neigiamas – 50,8 mln. Lt. Nors daržovių importas iš Lenkijos sumažėjo per pusę, importas iš Nyderlandų išaugo beveik dvigubai. Iš viso daržovių importuota 23 proc., o eksportuota – 36 proc. daugiau. 77 proc. išvežta į Rusiją, eksportas į šią šalį buvo 42 proc. didesnis nei prieš metus.

Labiausiai išaugo morkų eksportas, į Rusiją jų išvežta 2,8 karto daugiau nei prieš metus. Lietuviškų morkų išvežta 8,4 karto daugiau, nors morkų derlius 2010 metais daugiau kaip trečdaliu mažesnis. Vidaus rinkoje lietuviškų ir importuotų morkų pasiūla 2010 metais buvo 41 proc. mažesnė nei 2009-aisiais.

Kopūstų derlius Lietuvoje daugiau kaip per pusę mažesnis, tačiau importas tepadidėjo 8 proc., o eksportas sumažėjo 4 proc., nors į pagrindinę rinką – Rusiją kopūstų išvežta 4 proc. daugiau. Lietuviškų kopūstų I pusmetį išvežta 49 proc. daugiau, tačiau 2010 metų derliaus kopūstų – 32 proc. mažiau nei prieš metus. Sumažėjusį kopūstų importą iš Lenkijos atsvėrė dvigubai išaugęs importas iš Nyderlandų. Kopūstų vidaus rinkoje 2010 metais pasiūla buvo per pusę mažesnė nei 2009-aisiais.

Lietuvos ūkiuose užaugintų svogūnų vidaus poreikiams neužtenka, kitų šalių produkcija sudaro apie trečdalį pasiūlos. 2010 metais, derliui sumažėjus 5 proc. (1 tūkst. t), vidaus vartojimui įsivežta 2,4 tūkst. t daugiau svogūnų nei prieš metus.

Vidutinės daržovių pardavimo kainos Lietuvos ir kai kurių užsienio šalių ūkiuose
2009 ir 2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/kg [1]
*Average farm prices of vegetables in Lithuania and selected foreign countries
in December 2009 and 2010, Lt/kg*

Metai / Year	Lietuva <i>Lithuania</i>	Latvija <i>Latvia</i>	Estija <i>Estonia</i>	Lenkija <i>Poland</i>	Vokietija <i>Germany</i>	Rusija <i>Russia</i>
Morkos / Carrot						
2010	0,62	0,73	0,57	0,79	0,70	1,59
2009	0,40	0,66	0,41	0,51	0,71	0,99
Pokytis / Change, %	55	11	39	55	-1	61
Burokėliai / Beetroot						
2010	0,50	0,55	0,59	0,65	1,52	1,17
2009	0,39	0,41	0,49	0,41	1,44	0,88
Pokytis / Change, %	28	34	20	59	6	33
Kopūstai / Cabbage						
2010	1,09	0,96	1,09	0,91	0,86	1,23
2009	0,33	0,42	0,33	0,41	0,61	0,68
Pokytis / Change, %	3,3*	2,3*	3,3*	2,2*	41	81
Svogūnai / Onion						
2010	1,01	0,96	-	0,97	0,98	1,29
2009	0,55	0,53	-	0,52	0,47	0,82
Pokytis / Change, %	84	81	-	87	2,1*	57

* Kartai / Times.

Daržovių eksportas ir importas 2009 ir 2010 metais, tūkst. t [12]
Exports and imports of vegetables in 2009 and 2010, thou. t

Daržovės / Vegetables	Eksportas / Exports		Importas / Imports	
	2009	2010	2009	2010
Iš viso / Total	129,2	176,0	151,5	186,1
Iš jų / of which:				
pomidorai / <i>tomatoe</i>	21,4	32,5	35,1	43,8
agurkai / <i>cucumber</i>	4,7	4,8	9,9	10,2
svogūnai / <i>onion</i>	6,5	8,5	14,1	18,5
morkos / <i>carrot</i>	6,3	16,1	10,1	13,1
burokėliai / <i>beetroot</i>	5,8	7,8	6,7	8,6
kopūstai / <i>cabbage</i>	15,9	15,3	20,4	22,0

Burokėlių derlius daugiau kaip per pusę mažesnis nei prieš metus, tačiau jų importas vidaus vartojimui išliko beveik toks pat.

Lietuvoje įvežtiniai pomidorai užima daugiau kaip 80 proc. rinkos. Nors 2010 metais lietuviškų pomidorų derlius išaugo (60 proc.) iki 2,5 tūkst. t, vidaus rinkai jų neužteko, todėl importuota 11,3 tūkst. t.

Produktų iš daržovių gamyba ir pardavimas. Per metus gaminių iš daržovių gamyba pakito nevienodai: vieni išaugo iki 8 proc., kitų sumažėjo iki 17 proc., tačiau pomidorų sulčių, raugintų kopūstų, užšaldytų daržovių pagaminta ir parduota mažiausiai per pastaruosius ketverius metus (5 lentelė).

Daržovių produktų gamyba 2007–2010 metais [4]
Production of vegetable products in 2007–2010

Produktai / Products	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su 2007, %
Pomidorų sultys, tūkst. l / <i>Tomato juice, thou. l</i>	4397,8	4903,9	3391,6	2805,0	-36
Pomidorų kečupas ir kiti pomidorų padažai, tūkst. t <i>Tomato ketchup and other tomato sauces, thou. t</i>	12,2	11,0	11,2	11,9	-3
Nekoncentruotos pomidorų tyrės ir pastos, t <i>Tomato sauces and pastes non concentrated, t</i>	41,6	29,1	9,8	10,6	-75
Rauginti kopūstai, t / <i>Cabbages preserved, t</i>	1165,9	1471,8	868,9	780,7	-33
Užšaldytos daržovės ir jų mišiniai, t <i>Vegetables and mixtures, frozen, t</i>	671,6	600,4	406,4	371,3	-45
Džiovininti svogūnai, t / <i>Dried onions, t</i>	247,4	507,0	523,8	464,5	1,9*

* Kartai / *Times.*

Pomidorų kečupo ir kitų pomidorų padažų gamyba per pastaruosius trejus metus šiek tiek didėjo ir priartėjo prie 2007 metų lygio. Dėl truputį išaugusio pardavimo užsienio rinkose jų parduota 7 proc. daugiau nei prieš metus. Džiovinėtų svogūnų užsienio rinkose parduota mažiau, o vidaus rinkoje – daugiausia per pastaruosius ketverius metus.

Nekoncentruota pomidorų tyrė realizuojama tik Lietuvoje, iki 25 proc. kitų gaminių iš daržovių parduota užsienio rinkose.

Įvairių produktų iš daržovių kainos per metus pakito skirtingai, tačiau mažiau nei šviežių daržovių. Pomidorų sultys buvo 3 proc., džiovininti svogūnai – 5 proc., rauginti kopūstai – 13 proc. brangesni nei 2009-aisiais, o pomidorų kečupas ir kiti pomidorų padažai buvo 4 proc., nekoncentruotos pomidorų tyrės ir pastos – 10 proc. pigesni.

IŠVADOS

2010 metais nuo liepos–rugpjūčio mėnesio daržovės buvo brangesnės nei prieš metus tuo pačiu laikotarpiu. Kainos išaugo ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyninėse šalyse, todėl nebuvo pigios lenkiškos produkcijos konkurencijos, padidėjo daržovių paklausa Rusijoje.

Daržovių supirkimo kainos išaugo labiau nei mažmeninės. Labiausiai daržovės pabrango IV ketvirtį: kopūstai, svogūnai, agurkai ir morkos supirkti 2 kartus ir brangiau nei prieš metus – šiuo laikotarpiu svogūnų, kopūstų ir burokėlių kainos buvo didžiausios per pastaruosius ketverius metus. Mažmeninės prekybos centruose labiausiai pabrango kopūstai – 2 kartus, agurkai – 63 proc., pomidorai – 54 proc. Vienos daržovės (kopūstai, svogūnai, pomidorai) buvo brangiausios per pastarųjų trejų–ketverių metų tą patį laikotarpį, kitos (burokėliai, morkos, agurkai) – pigesnės nei 2008 ir 2007 metais.

2010 metų gruodį Lietuvos ūkiuose burokėliai buvo pigiausi, morkos – vienos pigiausių, palyginti su kainomis kaimyninėse šalyse. Morkos ir burokėliai kainavo daugiau kaip 20 proc. mažiau nei Lenkijos ūkiuose. Kopūstai, nuėmus mažesnę derlių bei padidėjus jų paklausai, priešingai, buvo vieni brangiausių – 20 proc. brangesni nei Lenkijos ūkiuose.

2010 metų derliaus morkos, burokėliai ir svogūnai turguose buvo iki 12 proc. brangesni nei parduotuvėse.

2010 metais Lietuvoje, mažmeninėms daržovių kainoms per metus pakitus mažiau nei supirkimo, ūkininkų gaunama kainos dalis didėjo.

LITERATŪRA

1. *Bulvių, vaisių ir daržovių sektorius. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema* [interaktyvus]. Vilnius: VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras“ [žiūrėta 2011 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/ris>>.
2. ČIAPAITĖ, A.; DAPKUTĖ, V.; ZEMECKIS, R. *Maisto vartojimo tendencijos Lietuvoje – ANEMOS projektas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hhf-greece.gr/images/National_Report_Lithuania_LITH.pdf>.
3. *Development in agricultural prices*. European commission. Directorate-general for agriculture and rural development [interaktyvus]. Brussels, D (2011) [žiūrėta 2011 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/markets/foodprices/food02_2011_en.pdf>.
4. *Gaminių gamyba*. Statistikos departamento išankstiniai duomenys.
5. *Lietuvos žemės ūkis 2009 m.* Vilnius: Statistikos departamentas. ISSN 2029-3658, 2010. P. 65.
6. *Pagrindinių maisto produktų ir degalų mažmeninės kainos* [interaktyvus]. Vilnius: Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
7. PETKEVIČIENĖ, J.; KRIAUCIONIENĖ, V. *Lietuvos gyventojų daržovių ir vaisių vartojimo įpročiai*. Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės instituto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslo darbai. Sodininkystė ir daržininkystė. Baltai, ISSN 0236-4212. 2005 24 (1). P. 88-97.
8. *Suaugusiųjų Lietuvos gyventojų mitybos įpročiai* [interaktyvus]. Vilniaus visuomenės sveikatos biuras [žiūrėta 2011 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vvsb.lt/images/stories/PDF/suaugusiu%20lietuvos%20gyventoju%20mitybos%20i%20prociai.pdf>>.
9. *Žemės ūkio ir maisto produktų mažmeninių kainų turguose/parduotuvėse ataskaita*. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacija [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zur.lt/index.php?2024132273>>.
10. *Žemės ūkio produkcijos supirkimas*. Vilnius: Statistikos departamentas.
11. *Žemės ūkis, miškininkystė*. Statistika (teminės lentelės) [interaktyvus]. Statistikos departamentas [žiūrėta 2010 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1234>>.
12. ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė.

SUMMARY

The article presents the changes of harvest in 2005–2010, amount of purchase and trends of vegetable prices in 2008–2010 in Lithuania. The comparison of the prices in Lithuania with those of its neighbour countries is presented. The changes in foreign trade of vegetables as well as the tendencies of production and sales of vegetable products are analyzed.

Lower harvest of vegetables not only in Lithuania, but also in surrounding markets, supply from other countries and change of prices in neighbour countries determined a rapid jump in prices of vegetables in 2010. Prices of vegetables, harvested in 2010, were higher than a year ago, especially in the 4th quarter. Purchase prices jumped up more than retail prices. The prices of carrots and beetroots were the lowest and the prices of cabbages – the highest in comparison with neighbour countries.

Keywords: *vegetables, harvest, purchase, price, products.*

**PASAULINĖS PIENO RINKOS POKYČIŲ ĮTAKA LIETUVOS PIENO RINKAI
2009–2010 METAIS**
*THE IMPACT OF CHANGES IN THE GLOBAL DAIRY MARKET ON THE LITHUANIAN
DAIRY MARKET IN 2009–2010*

Deiva MIKELIONYTĖ

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus tyrėja, deivam@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjamos pasaulinės pieno ir jo produktų paklausos ir pasiūlos tendencijos 2009–2010 metais. Didėjanti pieno produktų paklausa besivystančiose šalyse ir dėl nepalankių gamtinių sąlygų Okeanijos valstybėse sumažėjusi pasiūla 2010 metais didino pieno produktų kainas.

Išanalizuoti pokyčiai Lietuvos pieno sektoriuje lyginami su kitomis ES ir pasaulio šalimis. Pieno supirkimo kaina Lietuvoje 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, padidėjo labiausiai iš visų ES šalių, mažmeninių kainų augimas taip pat buvo vienas iš sparčiausių. Viena svarbiausių to priežasčių – didelė eksportuojamos produkcijos dalis, 2010 metais sudariusi 50 proc. Lietuvos perdirbėjų realizuotos produkcijos.

Raktažodžiai: pienas, pieno produktai, supirkimas, kainos, eksportas, importas, vidaus rinka.

IVADAS

Pastaruoju metu Lietuvoje daug diskutuojama apie maisto produktų kainų augimą ir galimybę jį kontroliuoti, kadangi didelės dalies Lietuvos gyventojų perkamoji galia nedidėja. Tačiau maisto produktų kainoms įtaką daro ne tik jų kilmės šalių ekonominė būklė, bet ir pasaulinės tendencijos. Tai ypač akivaizdu, kalbant apie didelę dalį savo produkcijos eksportuojančius maisto sektorius, iš kurių vienas yra pieno. Tik apie pusę Lietuvos pieno perdirbimo įmonių produkcijos parduodama Lietuvoje, kita pusė eksportuojama. Todėl pieno produktų moki paklausa pasaulio rinkose, eksportuotojų konkurencija ir nuo to priklausančios kainos turi nemenką įtaką Lietuvos pieno sektoriui ir pieno produktų rinkai. Tad vertinant pieno produktų kainų kitimą Lietuvos rinkoje, reikia atkreipti dėmesį, kiek Lietuvos pieno sektorių veikia pasaulinės tendencijos ir kiek – vietinės.

Tyrimo objektas – pokyčiai pasaulinėje ir Lietuvos pieno ir jo produktų rinkose 2009–2010 metais.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti pasaulinės pieno produktų rinkos įtaką Lietuvos pieno rinkai.

Tyrimo uždaviniai:

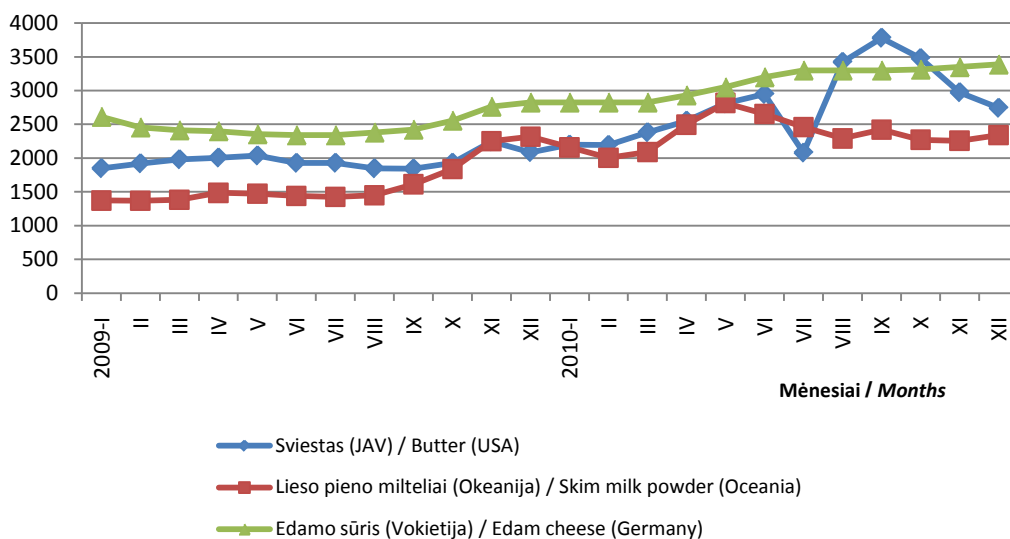
- išnagrinėti pokyčius pasaulinėje pieno ir jo produktų rinkoje;
- išanalizuoti Lietuvos pieno ir jo produktų gamybos, pardavimo ir kainų vidaus bei užsienio rinkose pokyčius;
- palyginti Lietuvos ir pasaulinės pieno ir jo produktų rinkos pokyčius;
- įvertinti pasaulinės pieno ir jo produktų rinkos įtaką Lietuvos pieno sektoriui.

Atliekant tyrimą, naudoti lyginamosios analizės ir sintezės, indeksų, duomenų palyginimo ir vertinimo, interpretavimo, loginis, grafinio vaizdavimo ir kiti metodai.

TYRIMO REZULTATAI

Pasaulinės pieno ir jo produktų rinkos apžvalga. 2010 metais pasaulio ekonomika atsigavo po krizės. Palyginti su 2009 metais, ėmė augti daugelio šalių ekonomika, ypač sparčiai – besivystančių Azijos šalių bendrasis vidaus produktas (BVP). Kinijos BVP išaugo per 10 proc., Indijos – per 8 proc., Vietnamo – apie 7 proc., Rusijos – apie 4 proc. Kylant BVP, augo ir gyventojų pajamos, tai didino prekių paklausą, o besivystančiose šalyse – ir maisto produktų paklausą. 2010 metais pieno produktų paklausa augo, o pasiūla mažėjo. Dėl itin nepalankių klimatinių sąlygų žaliavinio pieno gamyba ir perdirbimas pastebimai sumažėjo Okeanijos valstybėse – didžiausiose pieno produktų eksportuotojose. 2010 metų sausio–lapkričio mėnesiais, palyginti su tuo pačiu 2009-ųjų laikotarpiu, Australija eksportavo 30,5 proc. mažiau sviesto, 24 proc. – nugriebto pieno miltelių; Naujoji Zelandija – 13,5 proc. mažiau sviesto, 16 proc. – nugriebto pieno miltelių, 8,5 proc. – sūrių. Šių netekimų nekompensavo kitų didžiųjų pasaulio eksportuotojų produkcija, kadangi ES 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, pieno supirkta tik 1,3 proc. daugiau, o JAV pieno gamyba beveik nesikeitė.

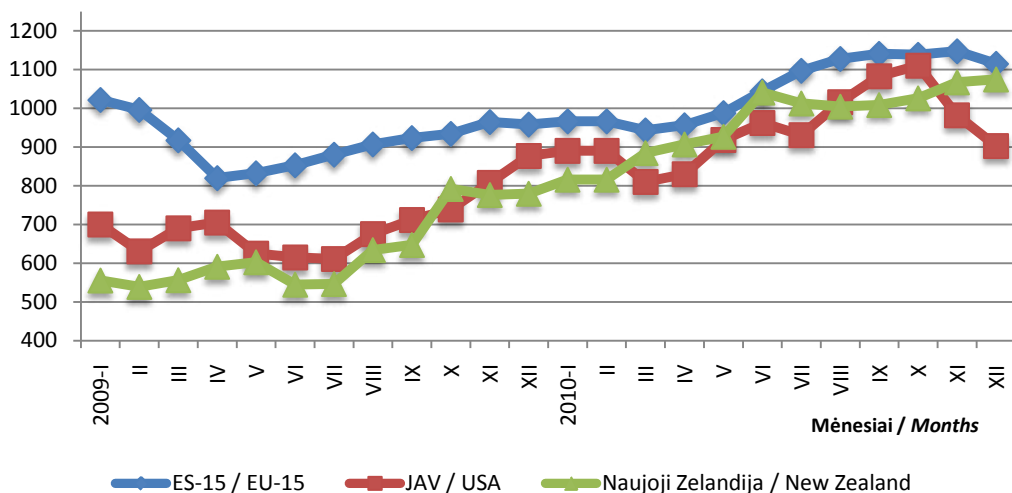
Išaugusi pieno produktų paklausa ir sumažėjusi pasiūla didino pieno produktų kainas pasaulyje. Augo visų pieno produktų kainos (1 pav.). Vidutinė sviesto kaina JAV 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, padidėjo 46 proc., Okeanijoje pagamintų nugriebto pieno miltelių – 45 proc., vokiško *Edamo* sūrio – 26 proc.

1 pav. Vidutinės pieno produktų didmeninės kainos Vokietijoje, Okeanijoje ir JAV 2009–2010 metais, eurai/t [18]

Figure 1. Average producer price of dairy products in Germany, Oceania and USA in 2009–2010, EUR/t

Atitinkamai išaugo ir žaliavinio pieno kaina (2 pav.). Naujojoje Zelandijoje vidutinė metinė pieno supirkimo kaina padidėjo 42 proc., JAV – 35 proc., ES-15 – 14 proc., o ES-27 – 17 proc.

2 pav. Vidutinės pieno (4,2 proc. riebalų, 3,4 proc. baltymų) supirkimo kainos ES-15, Naujojoje Zelandijoje ir JAV 2009–2010 metais, Lt/t [7]

Figure 2. Average milk (4,2% fat, 3,4% protein) purchase price in EU-15, New Zealand and USA in 2009–2010, Lt/t

Lietuvos pieno ir jo produktų vidaus rinka. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, pieno gamyba sumažėjo 2,3 proc., tačiau pieno supirkta 0,3 proc. daugiau, o bazinio riebumo pieno, pagerėjus sudėties rodikliams, – 0,4 proc. daugiau (1 lentelė).

1 lentelė / Table 1

Pieno gamyba ir supirkimas 2009 ir 2010 metais, tūkst. t [9]
Milk production and purchase in 2009 and 2010, thou t

Rodikliai / Indicators	2009	2010	Pokytis Change, %
Primelžta / Production	1791	1750	-2,3
Supirkta / Purchase			
natūralaus / natural	1274,2	1278,3*	0,3
bazinio** / basic**	1534,3	1540,4	0,4

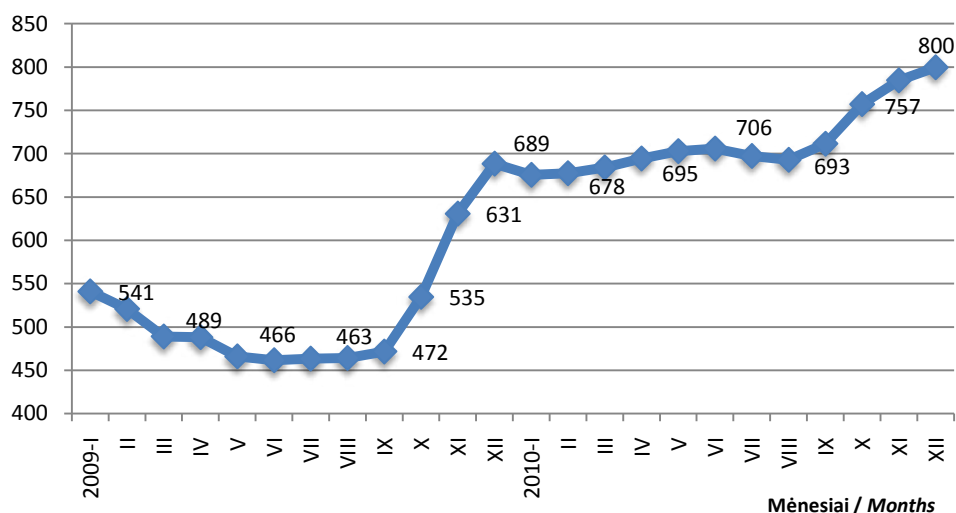
* 4,15 % riebalų / milk fat, 3,27 % baltymų / protein.

** 3,4 % riebalų / milk fat, 3,0 % baltymų / protein.

Per devynis 2010–2011 kvotos metų mėnesius įvykdyta 62 proc. bendrosios nacionalinės pieno pardavimo perdirbti kvotos, beveik tiek pat, kaip ir per tą patį 2009–2010 kvotos metų laikotarpį (61 proc.).

Trūkstant žaliavinio pieno, didėjo jo importas. 2010 metais buvo importuota 205,1 tūkst. t žaliavinio pieno, arba 22 proc. daugiau nei 2009-aisiais. Taip buvo ne tik pasiektas 2009 metais sumažėjęs įvežto pieno kiekis, bet ir importo maksimumas nuo pat įstojimo į ES. Daugiausia žaliavinio pieno įvežta iš Latvijos – 79 proc. viso kiekio, dar 20 proc. – iš Estijos. Pasiiektas ir žaliavinio pieno eksporto maksimumas. Per 2010 metus eksportuota 23,6 tūkst. t žaliavinio pieno – 126 proc. daugiau nei 2009-aisiais. 91 proc. pieno buvo išvežta į Lenkiją.

Pieno supirkimo kaina 2010 metais pradėjo pastebimai didėti nuo spalio ir sparčiai augo iki metų pabaigos. 2010 metų gruodį, palyginti su tuo pačiu 2009-ųjų mėnesiu, bazinio riebumo pieno kaina buvo padidėjusi 16 proc. (3 pav.).

3 pav. Bazinių rodiklių pieno supirkimo kaina 2009 ir 2010 metais, Lt/t [3; 13]
Figure 3. Purchase price of milk (of basic indicators) in 2009 and 2010, Lt/t

Panašios pieno supirkimo kainų tendencijos buvo visoje ES, tik Lietuvoje jos pasireiškė keliais mėnesiais vėliau. 2010 metų gruodžio mėnesį Lietuvoje natūralaus pieno supirkimo kaina buvo aukštesnė nei Latvijoje, Vengrijoje, Slovėnijoje ir Rumunijoje. Tačiau vidutinė metinė pieno supirkimo kaina Lietuvoje buvo aukštesnė tik už Rumunijos (2 lentelė).

2 lentelė / Table 2

Natūralaus pieno supirkimo kainos ES-27 2009 ir 2010 metais, Lt/t [4]
Purchase prices of natural milk in EU-27 2009 and 2010, Lt/t

Šalis / Country	2009	2010	Pokytis Change, %	Palyginti su Lietuva 2010 Compared to Lithuania in 2010, %
Italija / Italy	1056	1168	11	135
Suomija / Finland	1368	1283	-6	148
Švedija / Sweden	904	1163	29	134
Portugalija / Portugal	1002	989	-1	114
Danija / Denmark	951	1103	16	127
Prancūzija / France	1031	1069	4	123
Nyderlandai / Netherlands	924	1086	18	125
Vokietija / Germany	819	1069	31	123
Ispanija / Spain	1008	1014	1	117
Austrija / Austria	1001	1097	10	126
Airija / Ireland	854	1063	24	122
Belgija / Belgium	817	1052	29	121
Jungtinė Karalystė United Kingdom	892	963	8	111

Šalis / Country	2009	2010	Pokytis Change, %	Palyginti su Lietuva 2010 Compared to Lithuania in 2010, %
Graikija / Greece	1301	1288	-1	148
Liuksemburgas / Luxembourg	926	1028	11	118
ES-15 / EU – 15	989	1096	11	126
Čekija / Czech	781	976	25	112
Estija / Estonia	727	958	32	110
Kipras / Cyprus	1764	1770	0	204
Latvija / Latvia	644	867	35	100
Lietuva / Lithuania	630	868	38	100
Vengrija / Hungary	741	899	21	104
Lenkija / Poland	766	944	23	109
Slovėnija / Slovenia	894	927	4	107
Slovakija / Slovakia	723	943	30	109
ES-10 / EU-10	852	1017	19	117
Bulgarija / Bulgaria	876	954	9	110
Rumunija / Romania	703	826	17	95
ES-27 / EU-27	926	1059	14	122

2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, Lietuvos pieno perdirbimo įmonės pastebimai sumažino intervencinių pieno produktų – nugriebto pieno miltelių (38 proc.) ir sviesto (29 proc.) – gamybą. Atsigavusioje pasaulinėje pieno produktų rinkoje parduota daug daugiau pieno konservų ir ledų, tad jų gamyba labiausiai ir išaugo (atitinkamai 16 ir 14 proc.) (3 lentelė). Kitų produktų gamybos apimtys keitėsi nedaug.

3 lentelė / Table 3

Pagrindinių pieno produktų gamyba* 2009 ir 2010 metais, tūkst. t [5; 9]
Production* of main dairy products in 2009 and 2010, thou t

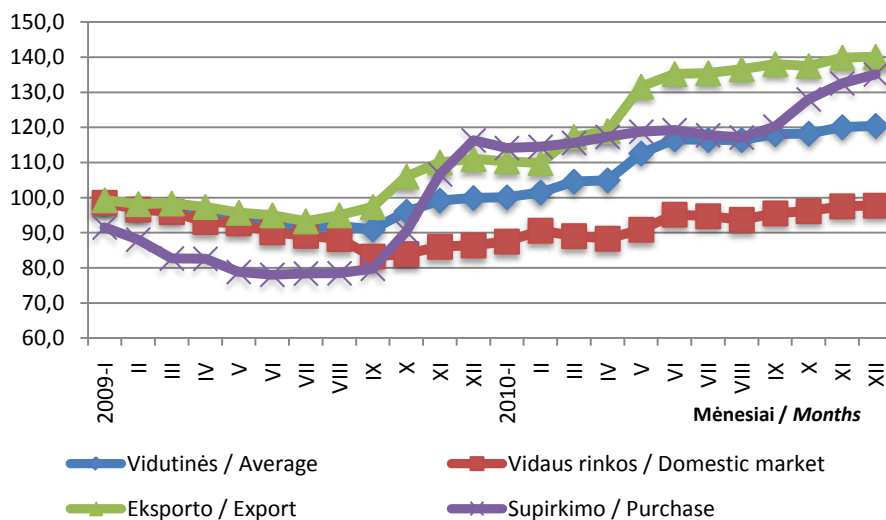
Pieno produktai / Dairy products	2009	2010	Pokytis Change, %
Geriamasis pienas / Drinking milk	99,5	94,2	-5
Rūgpienis, kefyras / Curdled milk, kefir	34,8	35,7	3
Jogurtas / Yoghurt	14,4	14,4	0
Grietinė ir jos mišiniai / Sour cream	28,6	27,8	-3
Varškė / Curd	23,5	24,4	4
Nugriebto pieno milteliai / Skimmed milk powder	19,6	12,2	-38
Sviestas / Butter	12,0	8,5	-29
Sūriai / Cheese	74,7	77,9	4
Valgomieji ledai** / Ice cream	21,1	24,5	16
Pieno konservai / Canned milk	21,0	25,0	14

* Pagrindinių pramonės įmonių duomenys / Data of major milk enterprises.

** Mln. l / Mill. L.

2010 metais Lietuvos ūmonių pagamintų pieno ir jo produktų vidaus rinkoje parduota už 1175,8 mln. Lt, arba 8,6 proc. daugiau nei 2009 metais. Pieno produktų importas augo daug sparčiau – net 57 proc. Iš viso Lietuvos rinkoje 2010 metais parduota pieno ir jo produktų 14,7 proc. daugiau nei 2009-aisiais. Tačiau pardavimas augo daugiausia dėl pakilusių kainų. Natūrinė išraiška Lietuvos pieno perdirbimo įmonės daugelio produktų pardavė mažiau. Sviesto parduota 21 proc., sūrio – 14 proc., grietinės – 3 proc. mažiau. Lietuvos gyventojai dėl nepadidėjusių pajamų mieliau rinkosi panašius, bet pigesnius produktus su augaliniais riebalais: sūrio gaminių su augaliniais riebalais pardavimas išaugo 80 proc., grietinės – 5 proc., sviesto – 2 proc. Sviesto pardavimas Lietuvos rinkoje sumažėjo 21 proc. dėl to, kad jis nebuvo teikiamas intervenciniams pirkimams. Dėl tos pačios priežasties nugriebto pieno miltelių parduota net 78 proc. mažiau.

Pieno pramonės ūmonių parduotos produkcijos kainos 2010 metais didėjo, ypač sparčiai – eksportuojamų gaminių. Per metus (nuo 2010 m. gruodžio iki 2009 m. gruodžio) pieno produktų kainos Lietuvos rinkoje išaugo 13,1 proc., eksporto – 26,2 proc., vidutiniškai – 20,5 proc. (4 pav.).

4 pav. Pieno pramonės ūmonių parduotos produkcijos ir pieno supirkimo kainų pokyčiai 2009–2010 metais (2008-12 = 100 proc.) [10]

Figure 4. Changes in producer prices of dairy products and milk purchase price in 2009–2010 (December 2008 = 100%)

Lietuvos rinkoje 2010 metų gruodį, palyginti su tuo pačiu 2009-ųjų mėnesiu, labiausiai padidėjo kietų ilgo nokinimo sūrių (33 proc.), liesos varškės (31 proc.) ir grietinės (28 proc.) kainos (4 lentelė).

2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, visi ES erdvėje esantys Lietuvos kaimyninių šalių pieno perdirbėjai padidino savo produkcijos didmenines kainas, labiausiai – Latvijos. Lietuvos perdirbėjų kainų padidėjimas lėmė, kad lietuviškų pieno produktų kainos tarp šalių kaimynių 2010 metų gruodį buvo vidutinės (5 lentelė), nors 2009 metų gruodį Lietuvos perdirbėjai ir sviestą, ir nugriebto pieno miltelius pardavė pigiausiai. Tik sūrio kaina buvo viena iš aukštesnių.

Mažmeninės pieno produktų kainos Lietuvos rinkoje 2010 metais pastebimai padidėjo, tačiau augo lėčiau nei didmeninės. Tik geriamojo pieno ir sviesto mažmeninės kainos augo sparčiau už didmenines (6 lentelė). Labiausiai išaugo geriamojo pieno (30 proc.) ir liesos varškės (22 proc.) mažmeninės kainos.

4 lentelė / Table 4

Vidaus rinkoje parduotų pieno produktų didmeninės kainos
2009 ir 2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/t [13]
Producer prices of dairy products in December 2009 and 2010, Lt/t

Pieno produktai / Dairy products	2009	2010	Pokytis Change, %
Natūralus pienas, ne mažesnio kaip 3,5 proc. riebumo, 1 l pakuotėse <i>Natural milk, ≥ 3,5% milk fat, 1 l packs</i>	1476	17961	22
Pasterizuotas 2,5 proc. riebumo pienas, 1 l pakuotėse <i>Pasteurised milk, 2,5% milk fat, 1 l packs</i>	1068	1223	15
Grietinė, 30 proc. riebumo, 450 g indeliuose <i>Sour cream, 30 % milk fat, 450 g packs</i>	4500	5740	28
Jogurtas su priedais, 350 g indeliuose <i>Yoghurt with additives, 350 g packs</i>	4570	5290	16
Liesa varškė, fasuota po 200 g <i>Low fat curd, 200 g packs</i>	5290	6910	31
Varškės sūris, 22 proc. riebumo <i>Cottage cheese, 22% milk fat</i>	10060	11510	14
Sviestas, 82 proc. riebumo, fasuotas po 200 g <i>Butter, 82 % milk fat, 200 g packs</i>	11660	13680	17
Tilsit sūris, fasuotas / Cheese Tilsit, packed	10900	13730	26
Kietieji ilgai nokstantys sūriai, fasuoti <i>Hard long ripped cheese, packed</i>	18720	24850	33

5 lentelė / Table 5

Kai kurių pieno produktų didmeninės kainos Baltijos valstybėse ir Lenkijoje
2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/t [5; 14]
Producer prices of selected dairy products in Baltic states and Poland in December 2010, Lt/t

Pieno produktai Dairy products	Lietuva Lithuania	Latvija Latvia	Estija Estonia	Lenkija Poland
Sviestas, 82 proc. riebumo <i>Butter, 82% milk fat</i>	12494	14450	13755	12384
Nugriebto pieno milteliai <i>Skimmed milk powder</i>	6931	10070	7700	7225
Goudos sūris <i>Cheese Gouda</i>	11293	13190*	12880**	10943

* Puskiečiai sūriai / Semi-hard cheese.

** Edamo sūris / Cheese Edam.

Pieno, sūrio ir kiaušinių grupės mažmeninių kainų padidėjimas Lietuvoje 2010 gruodį, palyginti su 2009-ųjų tuo pačiu mėnesiu, buvo vienas didžiausių ES – 10 proc. Sparčiau šios grupės produktų mažmeninės kainos augo tik Estijoje – 17,3 proc. ir Latvijoje – 10,9 proc. Vidutiniškai ES pieno produktų, sūrio ir kiaušinių grupės mažmeninės kainos augo 1,4 proc., o 6 šalyse narėse net sumažėjo.

Kai kurių pieno produktų mažmeninės kainos Lietuvos prekybos centruose
2009 ir 2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/kg [12; 13]
*Retail prices of selected dairy products in Lithuanian supermarkets
in December 2009 and 2010, Lt/kg*

Pieno produktai / Dairy products	Mažmeninės kainos / Retail prices			Didmeninių kainų pokytis 2010-12, palyginti su 2009-12, Change of producer prices in 2010-12 compared to 2009-12, %
	2009-12-31	2010-12-30	pokytis change, %	
Geriamasis pienas, 2,5 proc. riebumo, 1 l plastikiniuose maišeliuose, Lt/l <i>Milk, 2,5% milk fat, 1 l plastic bag, Lt/l</i>	1,87	2,43	30	15
Kefyras, 2,5 proc. riebumo, Lt/l <i>Kefir, 2,5% milk fat, Lt/l</i>	2,27	2,62	15	19
Jogurtas su priedais, 300 g indeliuose <i>Yoghurt with additives, 350 g packs</i>	8,43	8,97	6	16
Grietinė, 30 proc. riebumo, fasuota po 450 g / Sour cream, 30 % milk fat, 450 g packs	8,20	9,31	14	28
Sviestas, 82 proc. riebumo, fasuotas po 200 g / Butter, 82 % milk fat, 200 g packs	19,00	23,00	21	17
Tepusis riebalų mišinys, fasuotas po 200 g <i>Fat mixture, 200 g packs</i>	16,60	19,65	18	18
Varškė, liesa, fasuota po 200 g <i>Low fat curd, 200 g packs</i>	9,47	11,57	22	31
Varškės sūris, 22 proc. riebumo <i>Cottage cheese, 22% milk fat</i>	15,99	17,78	11	14
Tilsit tipo sūris / Cheese Tilsit	18,78	21,70	16	26

Užsienio prekyba pieno produktais. 2010 metais Lietuvos pieno perdirbimo įmonės pusę savo realizuotos produkcijos pardavė užsienio rinkose. Pieno produktų eksportas kartu su reeksportu sudarė 1459,5 mln. Lt ir buvo 26 proc. didesnis nei 2009-aisiais. Pieno ir jo produktų užsienio prekybos balansas 2010 metais, kaip visada, buvo teigiamas: eksportas viršijo importą 3,2 karto. Neskaitant žaliavinio pieno eksporto ir importo, pieno produktų eksportas lenkė importą 5,9 karto. Palyginti su 2009 metais, pieno ir jo produktų užsienio prekybos balansas keitėsi importo naudai. 2009 metais eksportas viršijo importą 4,2 karto, o be žaliavinio pieno – 7,4 karto.

2010 metais daugumos pieno produktų eksportas augo, tik kazeino (99 proc.) bei sviesto (16 proc.) – mažėjo, tačiau sviesto eksporto sumažėjimą kompensavo 61 proc. išaugęs grietinės eksportas. Nenugriebto pieno miltelių ir sutirštinto pieno su cukrumi eksporto sumažėjimas taip pat nevertintinas kaip sumažėjimas, kadangi tų pačių produktų, tik kitokio riebumo ar su priedais, išvežimas labiausiai padidėjo: nugriebto pieno miltelių – 127 proc., o sutirštinto pieno be cukraus – 68 proc. (7 lentelė). Didžiausią lyginamąjį svorį užimančios pieno produktų grupės – sūrių ir varškės – eksportas padidėjo 11 proc. tik dėl kainų kilimo. Natūrine išraiška jų išvežta 14 proc. mažiau.

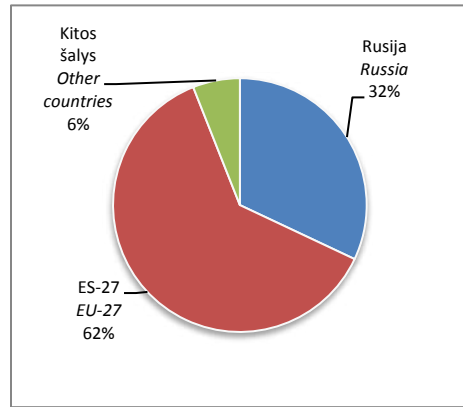
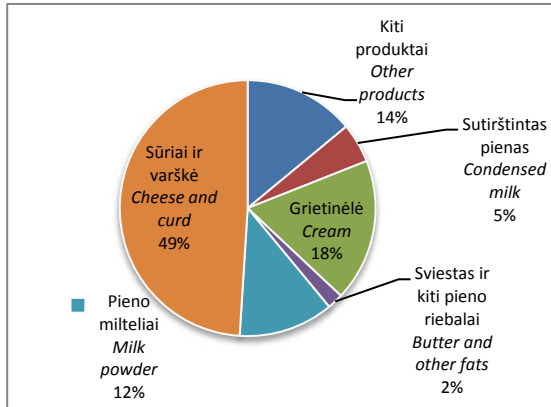
Pieno produktų eksportas 2009 ir 2010 metais, mln. Lt [19]
Exports of dairy products in 2009 & 2010, in mill. Lit

KN kodas CN code	Pieno produktai / Products	2009	2010	Pokytis Change, %
0401	Nekoncentruotas pienas ir grietinėle <i>Milk and cream, not concentrated</i>	177,5	291,3	64
0402	Koncentruotas pienas ir grietinėle <i>Milk and cream, concentrated</i>	163,4	256,2	57
040210	Lieso pieno milteliai <i>Skimmed milk powder</i>	66,5	151,2	127
040221	Nenugriebto pieno milteliai <i>Whole milk powder</i>	30,7	28,9	-6
040291	Sutirštintas pienas be cukraus <i>Milk, condensed without sugar</i>	25,1	42,4	68
040299	Sutirštintas pienas su cukrumi <i>Milk, condensed with sugar</i>	40,4	33,4	-17
0403	Fermentuotas arba raugintas pienas ir grietinėle <i>Fermented or acidified milk and cream</i>	15,2	16,8	10
040310	Jogurtas / <i>Yoghurt</i>	2,3	2,8	22
0404	Išrūgos ir produktai iš natūralių pieno komponentų <i>Whey & products consisting of natural milk constituents</i>	61,0	82,9	36
0405	Sviestas ir kiti pieno riebalai ir aliejai, pieno pastos <i>Butter & other fats & oils derived from milk, dairy spreads</i>	39,8	33,5	-16
0406	Sūriai ir varškė / <i>Cheese & curd</i>	647,9	718,4	11
2105	Valgomieji ledai / <i>Ice cream</i>	34,4	42,3	23
350110	Kazeinas / <i>Casein</i>	3,2	0,03	-99
170211– 170219	Pieno cukrus / <i>Milk sugar</i>	12,0	18,1	51
Iš viso / Total		1154,4	1459,5	26

2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, santykinai daugiau viso eksporto sudarė grietinėle (padidėjo 4,3 proc. punkto) ir pieno milteliai (3,6 proc. punkto). Sūrių ir varškės lyginamasis svoris, 2010 metais sudaręs beveik pusę visų eksportuotų pieno gaminių, palyginti su 2009 metais, sumažėjo 7,1 proc. punkto (5 pav.). Eksporto struktūroje sumažėjo sviesto ir sutirštinto pieno lyginamasis svoris.

Geografinėje pieno produktų eksporto struktūroje, kaip ir anksčiau, tebevyrauja ES šalys ir Rusija (5 pav.). 2010 metais į ES šalis eksportuota 62 proc. pieno ir jo produktų, o į Rusiją – 32 proc. Palyginti su 2009 metais, eksportas į ES šalis sumažėjo 1,7 proc. punkto, o į Rusiją padidėjo 2 proc. punktais.

2010 metais, gerokai padidėjus pieno produktų kainoms užsienio rinkose, Europos Komisija nutarė nemokėti eksporto subsidijų už į trečiąsias šalis eksportuojamus pieno produktus. Lietuvos pieno perdirbimo įmonės gavo tik 3,4 mln. Lt eksporto subsidijų už anksčiau eksportuotus gaminius.

5 pav. Pieno produktų eksporto struktūra 2010 metais [19]
 Figure 5. Structures of dairy products exports in 2010

8 lentelė / Table 8

Vidutinės eksportuotų pieno produktų kainos 2009 ir 2010 metais, Lt/t [19]
 Average prices of dairy products exported in 2009 & 2010, in Lt/t

KN kodas CN code	Pieno produktai / Dairy products	2009	2010	Pokytis Change, %
0401	Nekoncentruotas pienas ir grietinėle Milk and cream, not concentrated	2990	3850	29
0402	Koncentruoti pienas ir grietinėle Milk and cream, concentrated	5280	5330	1
040210	Lieso pieno milteliai Skimmed milk powder	5910	7080	20
040221	Nenugriebto pieno milteliai Whole milk powder	6950	8080	16
040291	Sutirštintas pienas be cukraus Milk, condensed without sugar	3300	2540	-23
040299	Sutirštintas pienas su cukrumi Milk, condensed with sugar	5360	5260	-2
0403	Fermentuotas arba raugintas pienas ir grietinėle Fermented or acidified milk and cream	3360	3340	-1
040310	Jogurtas / Yoghurt	3780	2890	-23
0404	Išrūgos ir produktai iš natūralių pieno komponentų Whey & products consisting of natural milk constituents	1240	2490	101
0405	Sviestas ir kiti pieno riebalai ir aliejai, pieno pastos Butter & other fats & oils derived from milk, dairy spreads	7660	11300	48
0406	Sūriai ir varškė / Cheese & curd	9360	12030	28
040610	Švieži sūriai ir varškė / Fresh cheese & curd	8160	10460	28
040690	Riebūs sūriai / Fat cheese	10320	13440	30
210500	Valgomieji ledai / Ice cream	6430	6300	-2
350110	Kazeinas / Casein	13550	17230	27
170211– 170219	Pieno cukrus / Milk sugar	1170	2580	121

Nors 2010 metais vidutiniškai eksportuotų pieno produktų kainos padidėjo 26,2 proc., kai kurių produktų kainos mažėjo. Palyginti su 2009-aisiais, pastebimai sumažėjo eksportuoto jogurto ir sutirštinto pieno be cukraus (po 23 proc.) vidutinės kainos (8 lentelė). Kitų produktų grupių kainos užsienio rinkose keitėsi nežymiai arba išaugo. Ypač padidėjo išrūgų (101 proc.) ir pieno cukraus (121 proc.) eksporto kainos. Svarbiausio eksportuoto produkto – riebių sūrių – kainos padidėjo 30 proc.

2010 metais pieno ir jo produktų importuota už 449,9 mln. Lt. Palyginti su 2009-aisiais, importas padidėjo 63 proc. Kaip ir anksčiau, 2010 metais daugiausia įvežta žaliavinio pieno, kuris sudarė 45,7 proc. viso pieno ir jo produktų importo. Mažai keitėsi ir likusi importo struktūra. Sūriai ir varškė sudarė 14,6 proc. (sumažėjo 0,9 proc. punkto), fermentuoti ir rauginti pieno produktai – 10,1 proc. (sumažėjo 4,2 proc. punkto), ledai – 5,8 proc. (sumažėjo 0,7 proc. punkto) importo. Pastebimai išaugęs (iki 8 proc.) nugriebto pieno miltelių importas buvo daugiausia pieno ir jo produktų reeksportas, rodantis atgijusią pasaulinę pieno rinką. 99,8 proc. pieno ir jo produktų įvežta iš ES šalių.

Lietuviškų pieno produktų kainų grandinėje kitimo tendencijos atliepė pasaulinės rinkos tendencijas, o didelė eksportuojamos produkcijos dalis lėmė, kad pasaulinės rinkos tendencijos Lietuvoje yra ryškios – kainų augimas buvo sparčiausias arba vienas sparčiausių tarp ES šalių. Tačiau vietinės rinkos būklė taip pat turi įtakos. Lietuvai sunkiai atsigaunant po finansų krizės, Lietuvos pieno perdirbėjų parduodamų pieno produktų didmeninės kainos 2010 metų gruodį, palyginti su tuo pačiu 2009-ųjų mėnesiu, vietinėje rinkoje išaugo 13,1 proc., o eksporto kainos – 26,2 proc. Vis dėlto mažmeninių kainų augimo palyginimas (Lietuvoje pieno produktų ir kiaušinių grupės mažmeninės kainos 2010 m. gruodį, palyginti su 2009 m. gruodžiu, padidėjo 10 proc., o ES vidutiniškai – tik 1,4 proc.) rodo, kad mažesni eksporto mastai leidžia išlaikyti stabilesnes produktų kainas vietinėje rinkoje.

IŠVADOS

Pasaulyje pieno produktų paklausa 2010 metais pastebimai išaugo, o nepalankios gamtinės sąlygos Okeanijos valstybėse sumažino pieno produktų pasiūlą. Tai didino pieno supirkimo ir pieno produktų kainas pasaulyje.

Lietuvoje 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, išaugo ir pieno supirkimo (38 proc. – sparčiausiai ES), ir pieno produktų didmeninės kainos, ypač eksportuojamų produktų (26,2 proc.). Pagal pasaulinę paklausą keitėsi ir pieno produktų gamybos bei pardavimo struktūra, padidėjo reeksportui įvežtų pieno produktų kiekiai. Vidaus rinka dėl tebestęsančių krizės padarinių buvo šiek tiek inertiškesnė, pieno produktų kainos čia augo ne taip sparčiai kaip eksporto, tačiau daug sparčiau nei kitose ES šalyse.

Lietuvos pieno sektorius dėl didelės eksporto dalies ypač jautrus pokyčiams pasaulinėje pieno produktų rinkoje, o tai tiesiogiai atsiliepia ir šalies žaliavinio pieno, ir pieno produktų rinkai. Tačiau vietinės rinkos būklė 2010 metais neleido Lietuvoje pieno produktų kainų padidinti tiek pat, kiek eksportuojamos produkcijos.

LITERATŪRA

1. *AgroRINKA Nr. 1(151)*. Vilnius: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2011. ISSN 1648-987X.
2. *AgroRINKA Nr. 3(153)*. Vilnius: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2011. ISSN 1648-987X.
3. *Dėl 1997 11 03 įsakymo Nr. 637 papildymo ir žalio pieno kiekio perskaičiavimo pagal bazinius sudėties rodiklius (riebumą ir baltymingumą) metodikos patvirtinimo*. – Lietuvos Respublikos

- Seimas [interaktyvus], Teisės aktai [žiūrėta 2009 m. lapkričio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49992&p_query=&p_tr2=>>.
4. *EU milk prices – GD Agri*. DairyCo [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.dairyco.net/library/market-information/datum/eu-milk-prices-dg-agri.aspx>>.
 5. *Gaminių gamyba 2011 01 01*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2011. ISSN 1648-5777.
 6. *Indijos BVP per ketvirtį išaugo 8,2 proc.* MARKETNEWS.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.marketnews.lt/naujiena/indijos_bvp_per_ketvirti_isaugo_82_proc:itemid=23017>.
 7. *International Milk Price Reviews* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.milkprices.nl/>>.
 8. *Kinijos BVP augimas viršijo lūkesčius.* MARKETNEWS.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.marketnews.lt/naujiena/kinijos_bvp_augimas_virsijo_lukescius:itemid=17695>.
 9. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2010 m. gruodis*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2011. ISSN 2029-364X.
 10. *Lietuvos gamintojų parduotų pieno produktų (10.5 grupė pagal EVRK 2 red.) kainų (be PVM) pokyčiai*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2011.
 11. *Maisto produktų mažmeninių kainų pokyčiai ES šalyse*. Vilnius: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, ŽŪMPRIIS [interaktyvus], statistinė informacija [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/?mid=329&id=5695>>.
 12. *Mažmeninės rinkos sektorius/Vidaus rinka*. Vilnius: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, ŽŪMPRIIS [interaktyvus], statistinė informacija [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/?mid=328>>.
 13. *Pieno sektorius/Vidaus rinka*. Vilnius: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, ŽŪMPRIIS [interaktyvus], statistinė informacija [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/?mid=348>>.
 14. *Pieno sektorius/Užsienio rinka*. Vilnius: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, ŽŪMPRIIS [interaktyvus], statistinė informacija [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/?mid=349>>.
 15. *Rusijos BVP pernai ketvirtąjį ketvirtį ūgtelėjo 5 proc.* Alfa.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10520273/Rusijos.BVP.pernai.ketvirtaji.ketvirti.ugtelejo.5.proc.=2011-02-03_15-22/>.
 16. *Užsienio prekybos administravimas/Statistika*. Vilnius: Nacionalinė mokėjimo agentūra [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?2460364160>>.
 17. *Vietnam Country Report*. Global Finance [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gfmag.com/gdp-data-country-reports/146-vietnam-gdp-country-report.html#axzz1LZQnTq00>>.
 18. *Wholesale prices of cheeses, skimmed milk powders, butter*. CLAL [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.clal.it/en/index.php?type=section§ion=confronto_formaggi&check=1>.
 19. ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė.

SUMMARY

The article deals with the tendencies of dairy product supply and demand in 2009-2010. The prices of dairy products increased due to increasing dairy product demand in the developing countries and decreasing supply in Oceania caused by the unfavorable weather conditions.

Analyzed changes in the Lithuanian dairy sector are compared to other EU and world countries. In 2010, compared to 2009, milk purchase price in Lithuania increased the most among other in EU member states. Retail price increase was also was one of the fastest. One of the main reasons for this was a large proportion of exported production, which accounted for 50 per cent of the total Lithuanian dairy production.

Key words: dairy products, domestic market, exports, imports, milk, prices, purchase.

LIETUVOS MĖSOS SEKTORIAUS POKYČIAI KRIZĖS LAIKOTARPIU

THE TENDENCIES OF CHANGES IN THE LITHUANIAN MEAT SECTOR DURING ECONOMIC CRISIS

Albertas GAPŠYS

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus vedėjas, albertas@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjama, kaip Lietuvos mėsos sektorių paveikė finansinė krizė ir kokie jos padariniai. Kritęs mėsos ir jos produktų vartojimas – finansinės krizės rezultatas, kaip ir sumažėjęs mėsos ir jos gaminių importas. Gyvulių skaičius per 2008–2010 metų laikotarpį pasikeitė nežymiai – galvijų skaičius 3 proc. sumažėjo, o kiaulių – išaugo 4 proc. 2010 metais, palyginti su 2008-aisiais, gyvulių supirkta 3 proc. mažiau. Mažėjo gyvulių ir mėsos kainos. Tik 2010 metų IV ketvirtį galvijų supirkimo kainos išaugo daugiau kaip ketvirtadaliu ir priartėjo prie ES šalių vidurkio. Kiaulienos kainos 2010 metais buvo mažiausios per 2008–2010 metų laikotarpį.

Raktažodžiai: galvijai, kiaulės, mėsos vartojimas, eksportas, importas, supirkimo kainos, kainų grandinės.

IVADAS

Ekonominė krizė paveikė visus žemės ūkio sektorius. Kadangi mėsa yra svarbus mitybos produktas, būtina iširti, kaip mėsos sektorių paveikė krizė. Mėsa – vienintelis produktas, kurio kainos rinkoje krizės metu mažėjo, priešingai negu pieno, grūdų produktų kainos. Nežymiai sumažėjęs maisto produktų vartojimas – pagrindinis finansinės krizės rezultatas, kurį iš dalies nulėmė ir padidėjęs PVM mokestis žaliai mėsei. Tačiau mėsos kainų pokyčiai krizės metu rodo, kad net mažėjant kainoms, vartojimo augimo nepasiekta.

Tyrimo tikslas ir metodai. Darbe siekiama įvertinti galvijienos ir kiaulienos kainų įtaką mėsos vartojimui krizės laikotarpiu. Tyrimui atlikti naudoti statistiniai duomenys, taikyti analizės ir grafinio vaizdavimo, analogijos ir lyginimo metodai.

TYRIMO REZULTATAI

Krizės metu priežasties gyvulių skaičiui didėti ar mažėti nebuvo. Kaip rodo Statistikos departamento duomenys (1 lentelė), gyvulių skaičius per 2008–2010 metų laikotarpį pasikeitė nežymiai – galvijų sumažėjo 3 proc., o kiaulių – išaugo 4 proc.

Pagrindiniai veiksniai, nulėmę analizuojamo laikotarpio situaciją, – 2010 metais mažėjęs mėsos vidaus vartojimas, importas ir augęs eksportas.

Gyvulių ir mėsos eksportas. Mėsos eksportas 2009–2010 metais išaugo 20 proc., tačiau jos eksportuota mažiau nei importuota (2 lentelė). Tokią situaciją lėmė didelis kiaulienos importas. Vertine išraiška 2010 metais mėsos eksportas buvo didesnis už importą 2,5 proc., o kartu su gyvais gyvuliais – net 33,5 proc.

1 lentelė / Table 1

Gyvulių ir paukščių skaičius 2008–2010 metais, tūkst.
Number of livestock and poultry in 2008–2010, thou.

	2008-01-01	2009-01-01	2010-01-01	2011-01-01	2011, palyginti su compared to 2009, %
Galvijai / Cattle	787,9	770,9	759,4	748,0	-3
iš jų karvės of which cows	404,5	394,7	374,6	359,8	-9
Kiaulės / Pigs	923,2	897,1	928,2	929,4	4
Paukščiai / Poultry	9874,8	9107,5	9308,7		
Avys ir ožkos Sheep and goat	63,0	64,1	67,2		

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

2 lentelė / Table 2

Gyvininkystės ir paukštininkystės produkcijos eksportas ir importas
 2008–2010 metais, tūkst. t
Exports and imports of livestock and poultry products in 2008–2010, thou. t

Produkcija Product	Eksportas / Exports				Importas / Imports			
	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2008, %	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2008, %
Galvijiena Beef	25,7	25,8	26,6	3,5	5,0	2,1	2,2	-56
Kiauliena Pork	5,3	3,9	4,6	-13	73,2	70,4	57,7	-21
Paukštiena Poultry	15,5	18,4	24,2	56	31,5	24,5	20,4	-35
Mėsos produktai Meat products	7,4	7,2	9,1	23	20,0	21,9	20,1	1
Iš viso / Total	53,9	55,3	64,5	20	129,7	118,9	100,4	-23

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Mėsos ir gyvulių eksporto apimtys į svarbiausią Lietuvos gyvininkystės produkcijos rinką – Rusiją 2010 metais buvo artimos prieškriziniam laikotarpiui (3 lentelė). Kiaulių eksportas 2009 metais patvirtino, kad mėsos paklausa Rusijoje nemažėjo. Nuo 2010 metų Rusijos įvesti gyvų kiaulių maitai tik sumažino jų eksporto iš Lietuvos apimtis.

Vidaus vartojimas. 2008 metais vienas Lietuvos gyventojas per metus suvartojo 81 kg mėsos ir jos produktų (įskaitant I ir II kategorijos subproduktus) (4 lentelė), o ES-25 – 86 kg (2007 m.), arba 6 proc. daugiau. 2010 metais mėsos suvartojimas Lietuvoje nukrito iki 68 kg.

3 lentelė / Table 3

Gyvulių ir mėsos produkcijos eksportas į Rusiją 2008–2010 metais
Exports of livestock and meat products to Russia in 2008–2010

Produkcija Product	Matavimo vnt. Unit	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2008, %
Galvijiena / Beef	tūkst. t / thou. t	11,4	7,4	10,7	-6
Kiauliena / Pork	tūkst. t / thou. t	0,2	0,5	1,1	550
Paukštiena / Poultry	tūkst. t / thou. t	2,0	0,4	0,3	-85
Jvairūs valgomi subproduktai / Various sub – products for human consumption	mln. Lt / mill. Lt	9,2	3,9	13,3	45
Kiaulės / Pigs	tūkst. / thou.	353,1	507,7	253,8	-28

Šaltinis: ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė.

4 lentelė / Table 4

Mėsos suvartojimas gyventojui per metus, kg
Consumption of meat per capita, kg

Mėsa / Meat	2008	2009	2010*	2010, palyginti su compared to 2008, %
Galvijiena / Beef	6,4	5,3	4,8	-25
Kiauliena / Pork	46,2	42,3	39,3	-15
Paukštiena / Poultry	24,4	21,9	21,5	-12
Aviena / Lamb	0,2	0,2	0,2	-
Iš viso / Total	81,0	72,0	68,0	-16

* Autoriaus skaičiavimai.

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

5 lentelė / Table 5

Gyvulininkystės ir paukštininkystės produkcijos vidaus suvartojimas
2009 ir 2010 metais, tūkst. t
Domestic consumption of livestock and poultry products in 2009 & 2010, thou. t

Rodikliai Indicators	Galvijiena / Beef			Kiauliena / Pork			Paukštiena / Poultry		
	2009	2010	%	2009	2010	%	2009	2010	%
Supirkimas Purchase	39,5	38,8	-2	32,9	39,1	19	65,0	73,8	14
Importas Imports	2,1	2,2	5	70,4	57,7	-18	24,5	20,4	-17
Eksportas Exports	25,8	26,6	3	3,9	4,6	18	18,4	24,2	5
Vidaus vartojimas Domestic consumption	15,8	14,4	-9	99,4	92,2	-7	71,1	70,0	-2

*Autoriaus skaičiavimai.

Mūsų šalyje populiariausia kiauliena. 2010 metais vienas gyventojas jos suvartojo apie 39 kg – 4 kg mažiau nei vidutiniškai ES šalyse (43 kg). Daugiausia minėtos mėsos suvalgo ispanai (61 kg), danai ir austrai (po 58 kg). Paukštienos Lietuvoje suvartojama beveik dvigubai mažiau nei kiaulienos, tačiau beveik tiek pat, kiek vidutiniškai ES. Daugiausia jos suvalgo airiai (32 kg), ispanai ir portugalai (po 30,5 kg). Jautienos Lietuvoje tesuvaltojama apie 5 kg. Dar mažiau jos suvalgo lenkai ir vengrai. Daugelyje naujų ES šalių jautienos suvartojimas mažėja, nes sparčiausiai kyla šios mėsos kaina. Daugiausia jautienos suvalgo danai (29 kg), prancūzai ir švedai (po 26 kg).

Pagal 2009 metų Statistikos departamento sudarytą mėsos balansą šalis jautiena buvo apsirūpinusi 244 proc., kiauliena – 42 proc., paukštiena – 96 proc. Toks jautienos perteklius susidarė dėl mėsai skirtų galvijų priklausomybės nuo pieninių karvių skaičiaus.

Statistikos departamento duomenimis, 2010 metais paskersta 9 proc. daugiau gyvulių ir paukščių nei 2009 metais, o gyvulių supirkta (skerdienos svoriu) 10 proc. daugiau. Mažiau supirkta veršelių, telyčių ir karvių (6 lentelė). Palyginti su 2008 metais, gyvulių supirkta 3 proc. mažiau.

6 lentelė / Table 6

Gyvulių ir paukščių supirkimas 2008–2010 metais
Amounts purchased of livestock and poultry in 2008–2010

Gyvuliai ir paukščiai <i>Livestock and poultry</i>	2008	2009	2010	2010, palyginti su <i>compared to</i> 2008, %
Galvijai / <i>Cattle</i>	184922	162045	153710	-17
Veršeliai iki metų / <i>Calves up to 1 year</i>	4646	3120	2782	-40
Telyčios nuo metų / <i>Heifers over 1 year</i>	35359	29680	23469	-34
Buliai / <i>Bulls</i>	72138	56211	62105	-14
Karvės / <i>Cows</i>	72779	73034	65354	-10
Kiaulės / <i>Pigs</i>	610330	428300	507923	-7
Avys ir ožkos / <i>Sheep and goats</i>	1972	1735	1875	-5
Paukščiai, tūkst. / <i>Poultry thou. t</i>	37706	37255	41621	10

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Kainų kaita vartojimo mažėjimui įtakos neturėjo, nes per 2009–2010 metų laikotarpį mažmeninė galvijienos kaina buvo mažesnė arba nedaug skyrėsi nuo 2008 metų. Mažesnės buvo ir gyvulių supirkimo kainos.

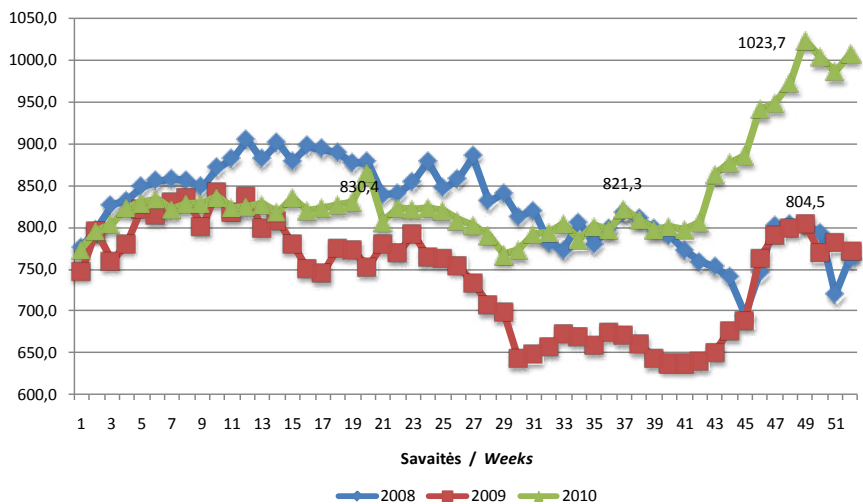
2010 metų vidutinė bulių supirkimo kaina (839,9 Lt/100 kg) buvo 12,9 proc. didesnė nei 2009 metais ir 1,8 proc. – nei 2008 metais (1 pav.). 2010 metų kainos augimą lėmė nuo spalio vidurio (41 sav.) iki metų pabaigos net 28 proc. išaugusi (dėl galvijų eksporto į Turkiją) bulių supirkimo kaina.

2010 metais vidutinė karvių supirkimo kaina (609,5 Lt/100 kg) buvo 8,1 proc. didesnė nei 2009-aisiais, bet 1,3 proc. mažesnė nei 2008 metais (2 pav.). Nuo 2010 metų spalio vidurio (42 sav.) karvių supirkimo kaina iki metų pabaigos išaugo 23 proc.

2010 metų vidutinė telyčių supirkimo kaina (661,6 Lt/100 kg) buvo 0,1 proc. mažesnė nei 2009 metais ir 9,5 proc. – nei 2008-aisiais (3 pav.). Metų pabaigoje ji išaugo iki 758 Lt/100 kg.

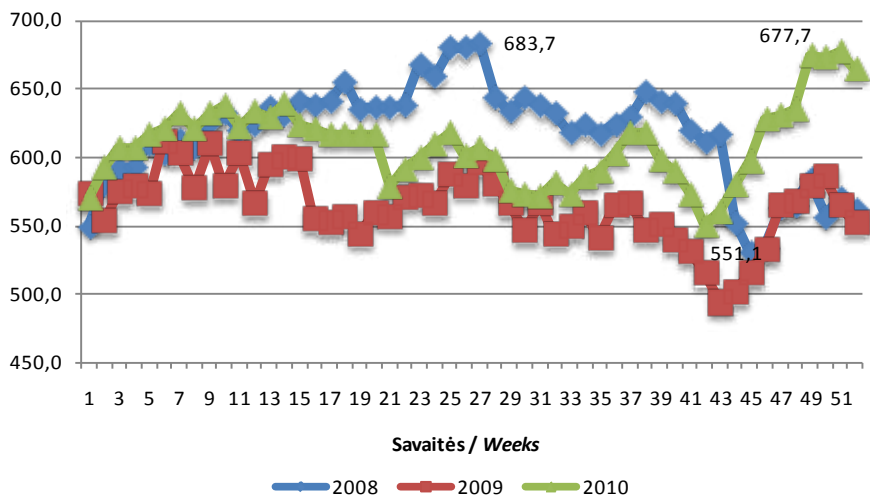
2010 metų vidutinė galvijų (bulių O2 klasės) supirkimo kaina Lietuvoje buvo 12 proc. mažesnė už vidutinę ES ir 1 proc. mažesnė nei Lenkijoje, tačiau II ketvirtį lenkė kaimynų kainą (4 pav.). Dėl ES rinkoje didėjančių galvijų supirkimo kainų bei nuo spalio mėnesio jų eksporto į

Turkiją supirkimo kaina IV ketvirtį buvo 28 proc. didesnė nei prieš metus. Iš dalies tokiam šuoliui įtakos turėjo ir dvigubai išaugusios grūdų kainos.

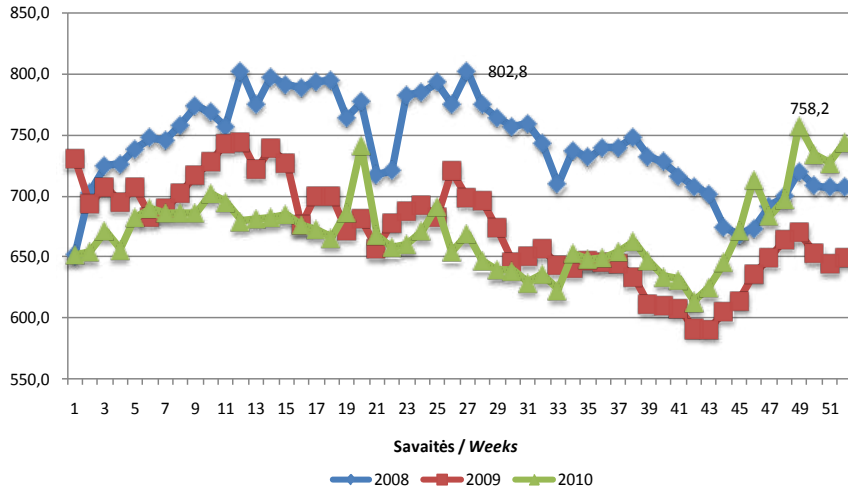
1 pav. Bulių supirkimo kainos 2008–2010 metais, Lt/100 kg
 Figure 1. Purchase prices of bulls in 2008–2010, Lt/100 kg

Šaltinis: ŽŪMPRIS duomenys.

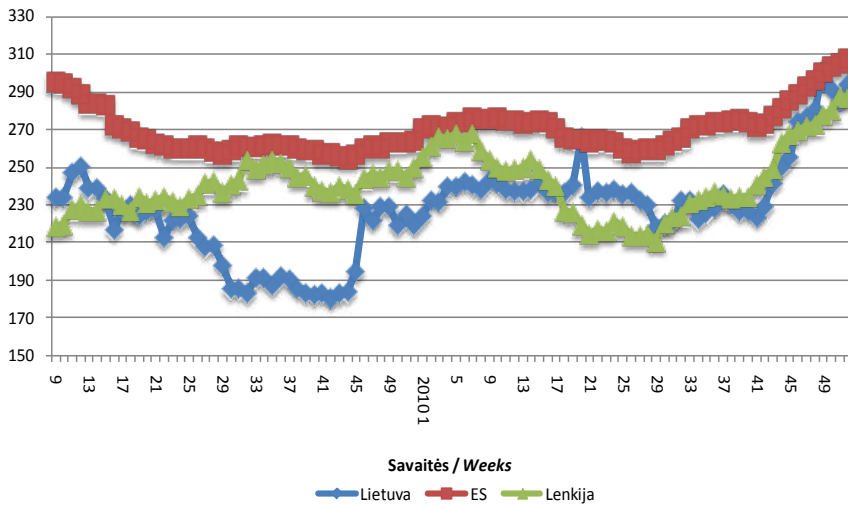
2 pav. Karvių supirkimo kainos 2008–2010 metais, Lt/100 kg
 Figure 2. Purchase prices of cows in 2008–2010, Lt/100 kg

Šaltinis: ŽŪMPRIS duomenys.

3 pav. Telyčių supirkimo kainos 2008–2010 metais, Lt/100 kg
 Figure 3. Purchase prices of heifers in 2008–2010, Lt/100 kg

Šaltinis: ŽŪMPRIS duomenys.

4 pav. Bulių (O2 klasės) supirkimo kainos Lietuvoje, Lenkijoje ir ES šalyse
 2009–2010 metais, eurai/100 kg
 Figure 4. Purchase prices of bulls O2 in Lithuania, Poland and EU member states
 in 2009–2010, EUR/100 kg

Šaltinis: Europos Komisijos duomenys.

Didžiausi kainų pokyčiai (7 lentelė) užfiksuoti Ispanijoje (39 proc.), Lietuvoje (33 proc.) ir Švedijoje (28,7 proc.), o labiausiai kaina sumažėjo Maltoje (9 proc.), Lenkijoje ir Nyderlanduose (po 7,9 proc.). Per metus galvijų supirkimo kaina Lietuvoje ne tik priartėjo prie ES šalių vidurkio (atsilikimas 50 savaitę – 4 proc.), bet ir lenkė net 10 šalių kainas.

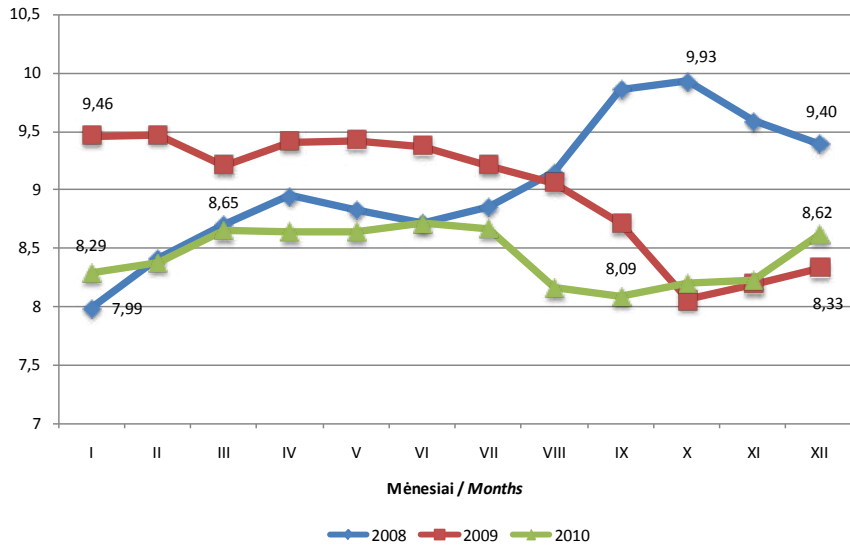
7 lentelė / Table 7

Bulių (O2 kategorijos) supirkimo kainų palyginimas
2009 ir 2010 metų gruodžio viduryje (50 savaitė), eurai/100 kg
Comparison of purchase prices of bulls O2 in the 50th week 2009 and 2010, EUR/100 kg

Šalys / Countries	2010	2009	Pokytis, Change, %
Latvija / Latvia	201,4	184,8	9,0
Estija / Estonia	215,2	222,3	-3,2
Rumunija / Romania	222,0	238,1	-6,8
Nyderlandai / The Netherlands	246,0	267,2	-7,9
Malta / Malta	251,2	310,0	-9,0
Belgija / Belgium	255,0	245,0	4,1
Bulgarija / Bulgaria	271,3	235,2	15,3
Vengrija / Hungary	275,8	236,2	16,8
Lenkija / Poland	279,7	247,6	-7,9
Suomija / Finland	285,9	280,6	1,8
Lietuva / Lithuania	291,5	219,2	33,0
Čekija / Czech	291,5	257,3	13,3
Jungtinė Karalystė / United Kingdom	292,7	275,3	6,3
Airija / Ireland	297,2	258,6	14,9
Švedija / Sweden	298,1	231,6	28,7
Slovakija / Slovakia	300,9	279,8	7,5
Prancūzija / France	302,0	283,0	6,7
ES vidurkis / EU average	303,2	263,0	15,3
Kipras / Cyprus	304,0	287,0	5,9
Slovėnija / Slovenia	305,6	270,3	13,1
Italija / Italy	305,6	282,9	8,0
Liuksemburgas / Luxembourg	307,4	284,3	8,1
Ispanija / Spain	314,8	226,5	39,0
Portugalija / Portugal	318,0	319,9	-0,6
Danija / Denmark	320,6	286,4	11,9
Austrija / Austria	331,1	293,1	13,0
Vokietija / Germany	336,8	282,4	19,3
Graikija / Greece	392,2	395,6	-0,9

Šaltinis: Europos Komisijos duomenys.

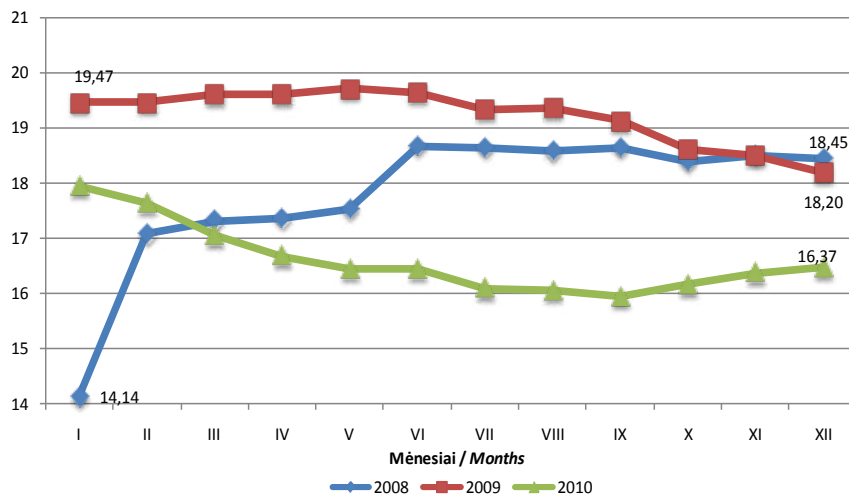
Vidutinė galvijienos didmeninė kaina 2010 metais buvo 6 proc. mažesnė nei 2008–2009 metais (5 pav.).

5 pav. Galvijenos didmeninė kaina 2008–2010 metais, Lt/kg
 Figure 5. Wholesale prices of beef in 2008–2010, Lt/kg

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Per 2010 metus galvijenos mažmeninė kaina sumažėjo 8 proc. Gruodžio mėnesį ji, palyginti su 2009-ųjų gruodžiu, buvo 10 proc. mažesnė (6 pav.).

6 pav. Galvijenos mažmeninė kaina 2008–2010 metais, Lt/kg
 Figure 6. Retail prices of beef in 2008–2010, Lt/kg

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Mažmeninės galvijų kumpių kainos per 2010 metus sumažėjo 7–8 proc., o maltos mėsos ir nugarinės kainos 4–5 proc. padidėjo (8 lentelė). Palyginti su 2008 metų tuo pačiu laikotarpiu, kainų pokyčiai buvo dvigubai didesni (išskyrus nugarinės).

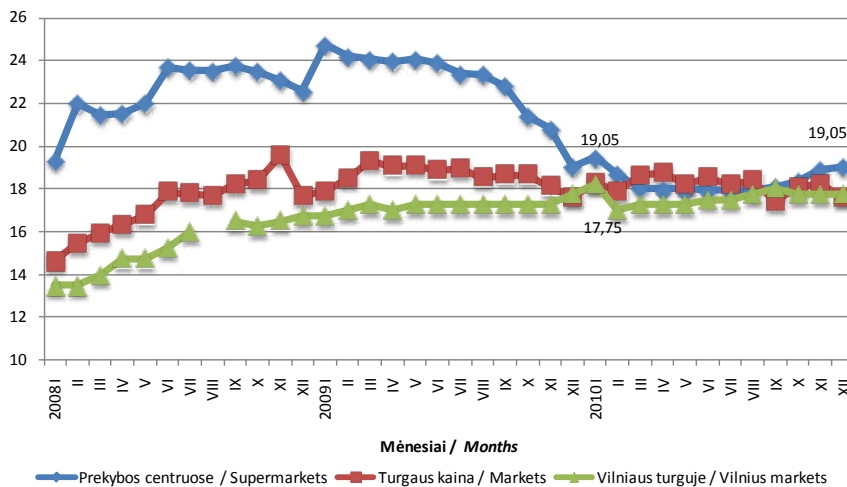
8 lentelė / Table 8

Galvijienos gaminių mažmeninės kainos 2008–2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/kg
Retail prices of beef in December 2008–2010, Lt/kg

Gaminio pavadinimas Name of product	Vidutinė kaina / Average price			
	2008-12-18	2009-12-17	2010-12-16	2010, palyginti su compared to 2008, %
Kumpis su kaulu / Ham, with bone	18,48	17,48	16,30	-11,8
Kumpis be kaulo / Ham, boneless	22,63	20,42	18,81	-16,9
Nugarinė / Sirloin	28,99	28,39	29,87	3,0
Malta galvijiena / Minced beef	13,31	14,30	14,81	11,3

Šaltinis: ŽŪMPRIS duomenys.

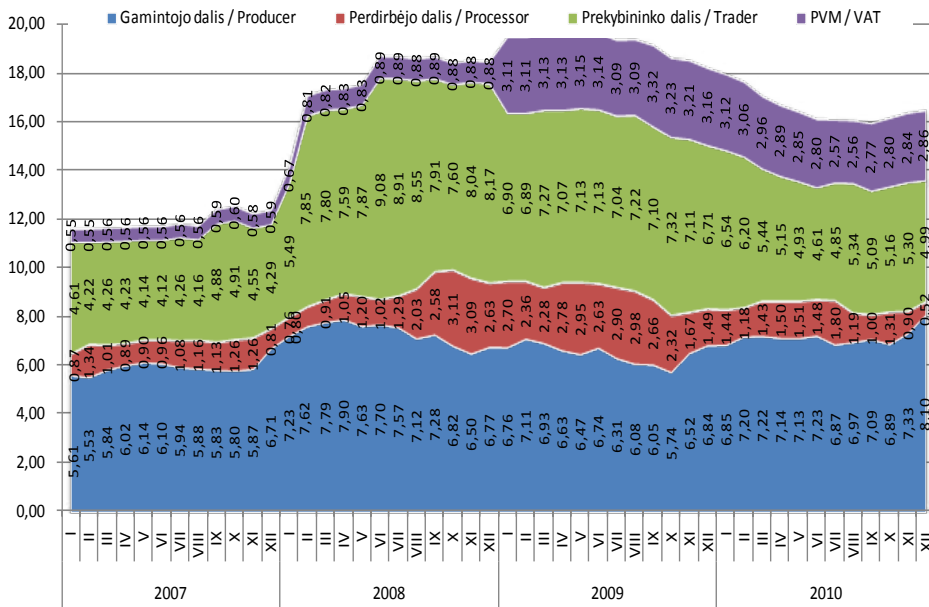
2010 metų pabaigoje galvijų kumpio kaina turguje nedaug skyrėsi nuo kainos prekybos įmonėse (7 pav.).

7 pav. Galvijienos kaina turguose ir prekybos centruose 2008–2010 metais, Lt/kg
Figure 7. Prices of beef in markets and supermarkets in 2008–2010, Lt/kg

Šaltiniai: Žemės ūkio rūmų ir ŽŪMPRIS duomenys.

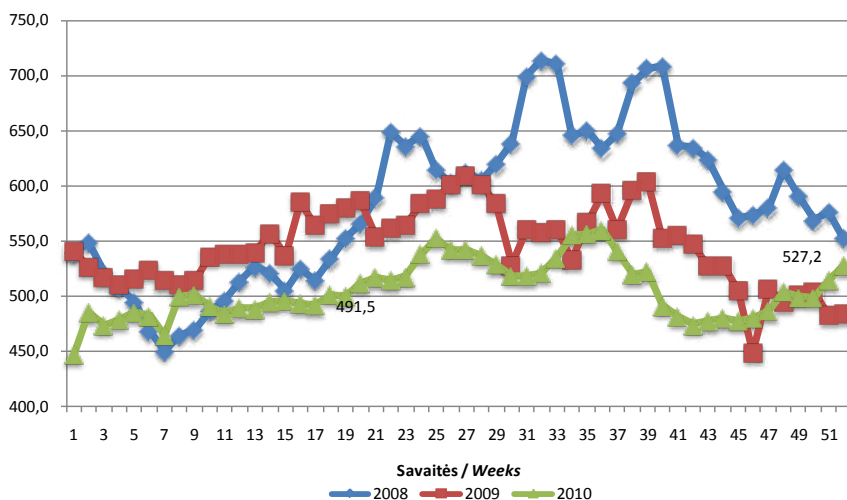
Visų rinkos partnerių (žemdirbių, perdirbėjų ir prekybininkų) kainų tendenciją parodo galvijienos kainos grandinė. Mažiausia kainų grandinės dalis tenka perdirbėjams, gana didelė – prekybininkams (8 pav.). 2009–2010 metais galvijienos mažmeninė kaina mažėjo prekybininkų dalies sąskaita.

8 pav. Galvijenos kainos grandinė 2007–2010 metais, Lt/kg
 Figure 8. Beef price chain in 2007–2010, Lt/kg

Šaltiniai: Statistikos departamento, ŽŪMPRIS duomenys.

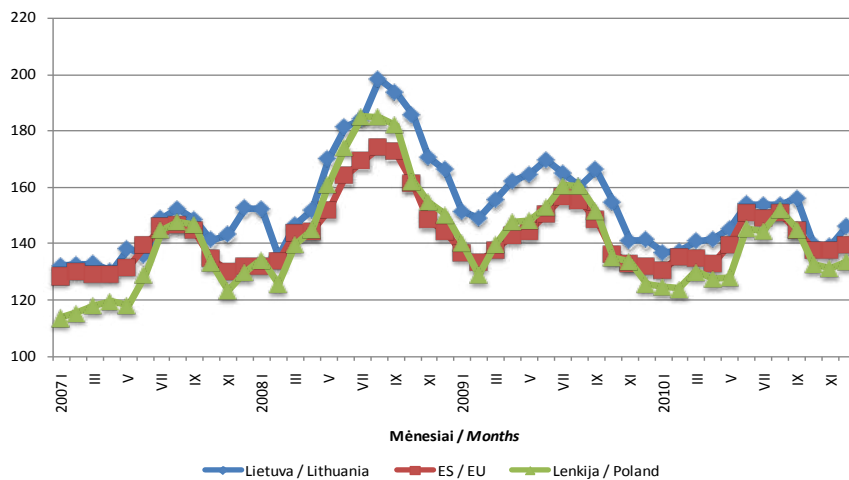
Statistikos departamento duomenimis, 2010 metais skerdyklos ir mėsos perdirbimo įmonės supirko 507,9 tūkst. kiaulių, arba 39,1 tūkst. t skerdienos, 19 proc. daugiau nei 2009 metais. Vidutinė kiaulių supirkimo kaina (510,1 Lt/100 kg) buvo mažesnė 7 proc. (9 pav.).

9 pav. Kiaulių supirkimo kainos 2008–2010 metais, Lt/100 kg
 Figure 9. Purchase prices of pigs in 2008–2010, Lt/100 kg

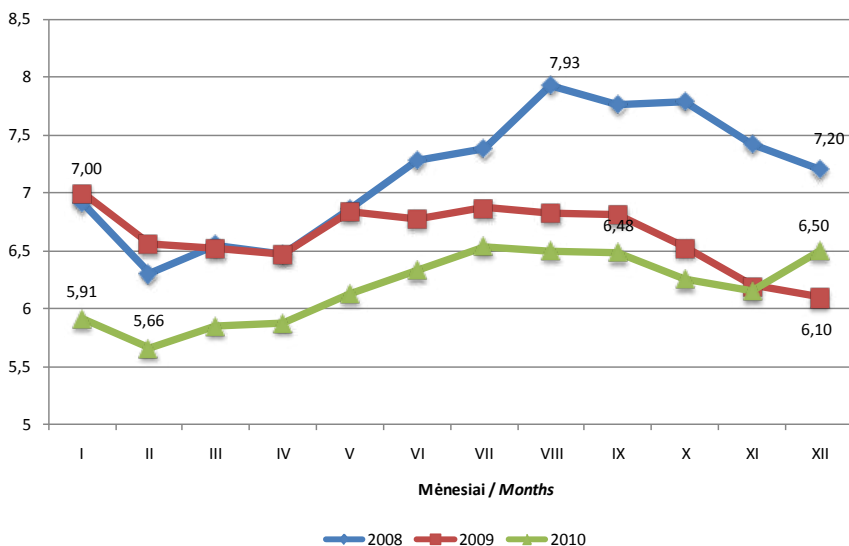
Šaltinis: ŽŪMPRIS duomenys.

E kategorijos kiaulių vidutinė supirkimo kaina 2010 metais Lietuvoje buvo didesnė už ES vidurkį 4 proc., Lenkijos – 7 proc. (10 pav.). 2008 metų viduryje supirkimo kainos augimas ES šalyse buvo siejamas su 2007 metų derliaus grūdų brangimu. Taigi 2011 metų vasarą galima tikėtis kiaulių supirkimo kainų augimo dėl 2010 metų derliaus grūdų pabrangimo.

10 pav. E kategorijos kiaulių supirkimo kainos 2007–2010 metais Lietuvoje, ES ir Lenkijoje, eurai/100 kg
Figure 10. Purchase prices of pigs E in Lithuania, EU and Poland in 2007–2010, EUR/100 kg

Šaltinis: Europos Komisijos duomenys.

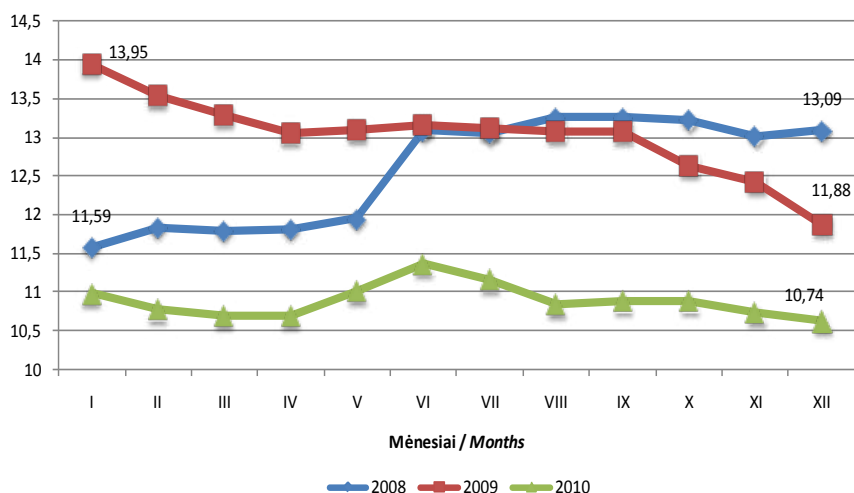
11 pav. Kiaulienos didmeninė kaina 2008–2010 metais, Lt/kg
Figure 11. Wholesale prices of pork in 2008–2010, Lt/kg

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

2010 metų gruodžio mėnesį didžiausios kiaulių supirkimo kainos buvo Maltoje (182 eurai/100 kg), Bulgarijoje (172,1 euro/100 kg) ir Kipre (170,8 euro/100 kg), mažiausios – Danijoje (126,3 euro/100 kg), Prancūzijoje (127,9 euro/100 kg) ir Airijoje (130,1 euro/100 kg). Lietuvoje supirkimo kainos buvo didesnės nei 16-oje ES šalių.

2010 metais kiaulienos skerdienos vidutinė didmeninė kaina (11 pav.) buvo 7 proc. mažesnė nei 2009-aisiais ir 14 proc. – nei 2008 metais.

Mažmeninė I kategorijos kiaulienos su kaulu vidutinė kaina Lietuvoje 2010 metais buvo 16 proc. mažesnė nei 2009-aisiais ir 13 proc. – nei 2008 metais.

12 pav. Kiaulienos mažmeninė kaina 2008–2010 metais, Lt/kg
Figure 12. Retail prices of pork in 2008–2010, Lt/kg

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Mažmeninės kiaulienos kainos per 2010 metus sumažėjo 2–3 proc. Palyginti su 2008 metų tuo pačiu laikotarpiu, kainų pokyčiai buvo daug didesni (išskyrus šoninę ir maltą mėsą) (9 lentelė).

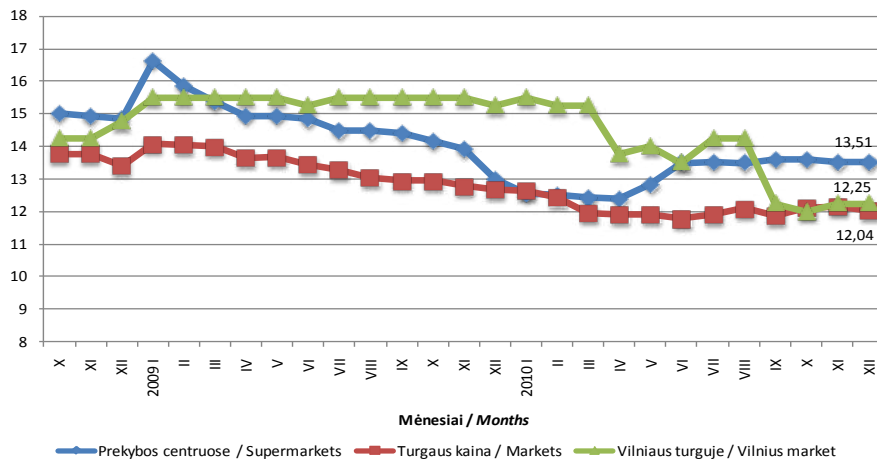
9 lentelė / Table 9

Kiaulienos gaminių mažmeninės kainos 2008–2010 metų gruodžio mėnesį, Lt/kg
Prices of selected pork products in January 2008–2010, Lt/kg

Gaminių pavadinimas Name of product	Vidutinė kaina / Average price			
	2008-12-18	2009-12-17	2010-12-16	2010, palyginti su compared to 2008, %
Kumpis su kaulu / Ham, with bone	13,03	11,33	11,02	-15,4
Kumpis be kaulo / Ham bonless	14,90	13,05	13,50	-9,4
Sprandinė / Neck	18,04	16,34	15,99	-11,4
Nugarinė / Tenderloin	18,87	16,34	16,60	-12,0
Šoninė / Side	12,10	12,06	11,79	-2,6
Malta kiauliena / Minced pork	10,24	10,09	9,95	-2,8

Šaltinis: ŽŪMPRIS duomenys.

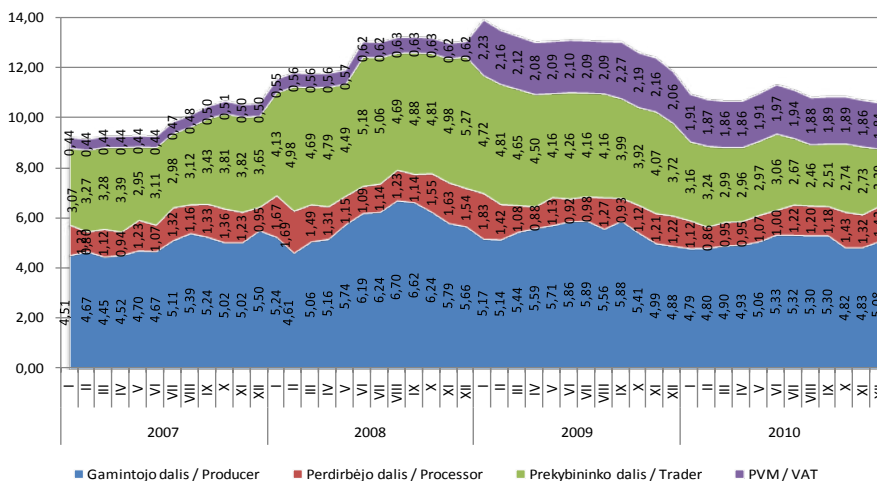
Turguje įsigyta mėsa sudaro apie 15 proc. suvartotos mėsos. Daugiausia parduodama kiaulienos. 2009 metais padidinus PVM mėšai, turgaus prekybos apimtys nesumažėjo, tačiau 2010 metais turgaus prekyba mėsa ir jos gaminiais sumažėjo 6,5 proc. 2010 metų pabaigoje kiaulienos kumpio kaina turguje buvo 11 proc. mažesnė nei jo kaina parduotuvėje (13 pav.).

13 pav. Kiaulienos kainos turguose ir prekybos centruose 2008–2010 metais, Lt/kg
Figure 13. Prices of pork in markets and supermarkets, in 2008–2010, Lt/kg

Šaltiniai: Žemės ūkio rūmų ir ŽŪMPRIS duomenys.

2009–2010 metais mažėjant kiaulienos kainai, daugiau kaip per pusę sumažėjo prekybininkų dalis (14 pav.), o PVM padidėjo tris kartus.

14 pav. Kiaulienos kainos grandinė 2007–2010 metais, Lt/kg
Figure 14. Pork price chain in 2007–2010, Lt/kg

Šaltiniai: Statistikos departamento, ŽŪMPRIS duomenys.

IŠVADOS

Krizės laikotarpiu mėsos kainos mažėjo. Dėl 2009 metų pradžioje padidėjusio PVM tarifo žaliai mėsei ir sumažėjusio vartojimo mėsos kainos nepakilo, o priešingai – jos mažėjo. Tokia tendencija buvo ir ES šalyse. Mažėjimą sustabdė tik 2010 metais pabrangę grūdai.

Ir 2009, ir 2010 metais galvijų ir kiaulių supirkta mažiau nei 2008 metais. Galvijienos importo apimtys per dvejus metus sumažėjo dvigubai, tačiau dėl mažų apimčių didelės įtakos bendram mėsos suvartojimui neturėjo. Tuo tarpu kiaulienos importas sumažėjo penktadaliu, tačiau eksporto apimtys taip pat sumažėjo 13 proc. Išankstiniais skaičiavimais, per 2009–2010 metus galvijienos vartojimas šalyje sumažėjo 25 proc., kiaulienos – 15 proc., paukštienos – 13 proc.

LITERATŪRA

1. Agricultural markets. European Commission [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: < http://ec.europa.eu/agriculture/markets/pig/index_de.htm>.
2. Galvijų ir kiaulių vidutinės supirkimo pagal SEUROP skerdenų klasifikavimo skalę kainos Lietuvos skerdimo įmonėse. ŽŪMPRIS [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/ris>>.
3. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2009 m. gruodis*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2009. ISSN 1392-2874.
4. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2010 m. sausis–gruodis*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010. ISSN 1392-2874.
5. ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė.

SUMMARY

The article deals with the changes that emerged in the Lithuanian meat sector due to economic crisis. The result of economic crisis was reduced meat and meat product consumption. During this period imports of meat and meat products declined. The number of livestock during the period of 2008–2010 changed slightly – the number of cattle decreased by 3 percent and the number of pigs increased by 4 percent. In 2010, compared to 2008, purchase of livestock was lower by 3 percent. Prices of livestock and meat were decreasing. In the 4th quarter of 2010 purchase prices of cattle decreased by a quarter and almost reached the EU average. During the period of 2008–2010 prices of pork were the lowest in 2010.

Keywords: *Cattle, exports, imports, meat consumption, pigs, price chains, prices, purchase prices.*

LIETUVIŠKOS VIŠTIENOS KAINA IR JOS ĮTAKA PAKLAUSAI *PRICES OF LITHUANIAN CHICKEN AND THEIR INFLUENCE ON DEMAND*

Laura Petrauskaitė

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja, laura@laei.lt

Straipsnyje analizuojami Lietuvos paukštienos kainų pokyčiai ir jų įtaka šios mėsos paklausai.

Tiriant paukštienos kainas, nustatyta, kad jos sparčiai augo 2007–2008 metais. Vėliau kainos mažėjo, o 2010 metais vėl kilo. Panašios tendencijos būdingos ir didmeninei, ir mažmeninei rinkoms.

Didmeninės paukštienos kainos pokyčiai turėjo įtakos užsienio prekybai. Pastaroji mažėjo augant kainai. Paukštienai atpigus, eksporto apimtys ir importuojančių šalių skaičius vėl ėmė didėti.

Paukštienos kainos pokyčiai mažmeninėje rinkoje didelio poveikio vartojimui neturėjo. Čia paukštienos paklausą labiau lėmė kiti rinkos veiksniai.

Raktažodžiai: paukštiena, kaina, paklausa, eksportas, vartojimas.

ĮVADAS

Daugelio maisto produktų kainos yra labai nepastovios. Jos nuolat keičiasi. Dėl to kinta ir daugelis kitų rinkos veiksnių. Paukštienos sektorius gana plačiai analizuojamas, gausu statistinių duomenų viešai prieinamose duomenų bazėse. Tačiau darbų, kuriuose būtų analizuojama vienu rinkos veiksnių įtaka kitiems, nėra daug.

Šiame darbe tiriama paukštienos kainų kaita Lietuvoje ir analizuojama, kokią įtaką jos turėjo lietuviškos paukštienos paklausos pokyčiams.

Tyrimo laikotarpis – 2007–2010 metai.

Tyrimo objektas – paukštienos kainos Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – nustatyti paukštienos kainų pokyčius ir jų įtaką paukštienos paklausai.

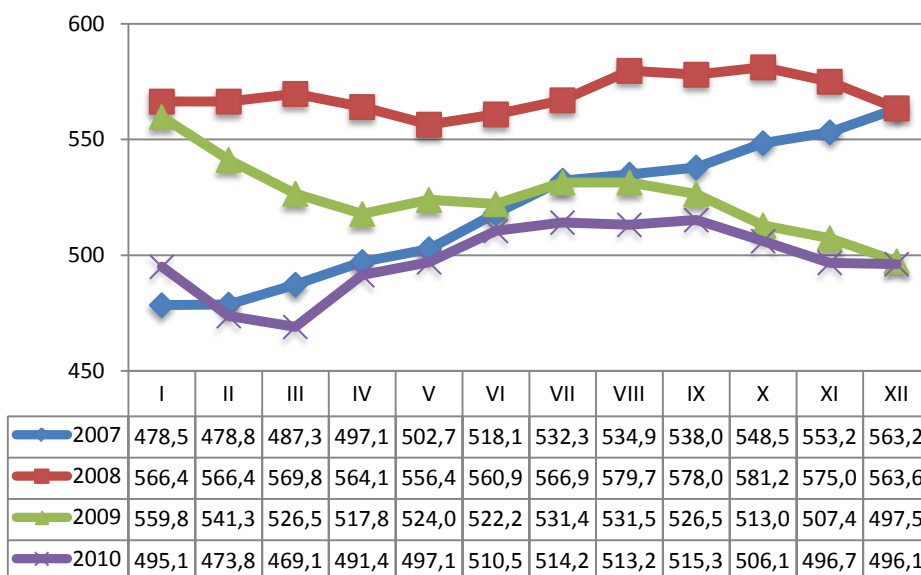
Tyrimo uždaviniai:

- išanalizuoti vištienos didmeninės ir mažmeninės kainų tendencijas Lietuvos rinkoje;
- nustatyti, kaip kainų kaita paveikė paukštienos paklausą.

Tiriant lietuviškos paukštienos kainas, buvo remtasi Statistikos departamento, Žemės ūkio ministerijos, Žemės ūkio rūmų, Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos, Europos Komijos ir Europos pašarų gamintojų federacijos duomenimis. Tyrimas atliktas, naudojant statistinių duomenų sisteminimo, lyginamosios analizės, ekspertinio vertinimo ir grafinio vaizdavimo metodus.

TYRIMO REZULTATAI

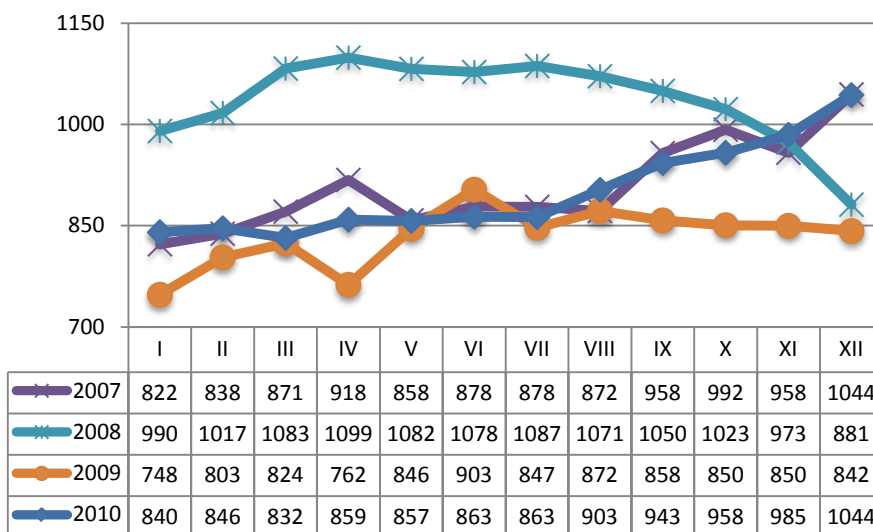
2007–2010 metų laikotarpiu didmeninė vištienos kaina buvo nepastovi. 2007 metais ji išaugo 17,7 proc. 2008 metais skirtumas tarp aukščiausios ir žemiausios didmeninės vištienos kainos buvo 4,5 proc. 2008 metų pabaigoje ir pradžioje buvusi kaina skyrėsi 0,5 proc. (gruodžio mėnesį buvo mažesnė nei sausį). Vidutinė didmeninė vištienos kaina 2008 metais, palyginti su 2007-aisiais, buvo 9,6 proc. didesnė. Ji buvo didžiausia per visą tiriamą 2007–2010 metų laikotarpį (1 pav.).

1 pav. Vidutinė didmeninė vištų skerdenų kaina Lietuvoje 2007–2010 metais, Lt/100 kg [11]
 Figure 1. Average wholesale price of chicken carcasses in Lithuania in 2007–2010, Lt/100 kg

2009-aisiais kainos sparčiai mažėjo. Per tuos metus vidutinė didmeninė vištienos kaina nukrito daugiau nei 11 proc. 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, ji buvo vidutiniškai 7,8 proc. mažesnė. Palyginti su 2007-aisiais – 1 proc. didesnė, o nuo metų vidurio – jau mažesnė.

2010 metais vidutinė didmeninė vištienos kaina net keletą kartų keitė tendenciją – I ketvirtį ženkliai mažėjo, II–III ketvirčiais augo, o IV ketvirtį vėl sumažėjo. Metų pabaigoje ir pradžioje ji buvo beveik tokia pati – vos 0,2 proc. didesnė gruodį nei sausį. 2010 metais vidutinė didmeninė vištienos kaina buvo pati mažiausia visu tiriamuoju laikotarpiu, palyginti su 2009-aisiais, mažesnė 5 proc., su 2008-aisiais – 12 proc., su 2007-aisiais – 4 proc.

2 pav. Gamintojų lesalų kaina be PVM Lietuvoje 2007–2010 metais, Lt/t [6]
 Figure 2. Producer price without VAT of feeding stuffs for poultry in Lithuania in 2007–2010, Lt/t

Didmeninę vištienos kainą lemia ne vienas veiksnys, tačiau vienas svarbiausių – paukščių lesalų kaina. Remiantis Europos pašarų gamintojų federacijos duomenimis, pašarai sudaro iki 77 proc. vištienos gamybos sąnaudų [14]. Tyrimo metu atlikti skaičiavimai rodo vidutinio stiprumo koreliaciją tarp šių dviejų rodiklių. Naminių paukščių lesalai Lietuvoje brango nuo 2007 metų pradžios iki 2008-ųjų I ketvirčio. Vėliau kainos mažėjo, o 2009 metais vėl pakilo. 2010-aisiais lesalų kaina pasiekė buvusią 2007-aisiais ir 2008-aisiais, kai dėl brangių grūdų pašarų kaina (48 proc. kombinuotųjų pašarų sudaro grūdai [1]) buvo didžiausia per tiriamą laikotarpį (2 pav.).

Didėjanti lietuviškų vištų skerdenų didmeninė kaina vis dar buvo konkurencinga tarp kitų ES valstybių. Palyginti su ES vidurkiu, Lietuvoje vištienos didmeninė kaina buvo 14,4 proc. mažesnė (1 lentelė). 2010 metais didmeninės vištienos kainos buvo mažesnės tik Lenkijoje (16,1 proc.), Jungtinėje Karalystėje (11,9 proc.) ir Bulgarijoje (6,7 proc.).

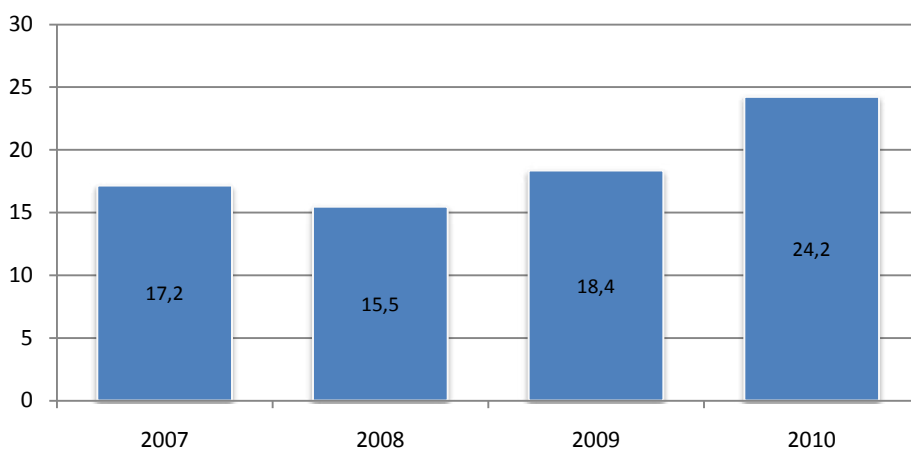
Mažesnė lietuviškos paukštienos kaina padidino jos paklausą užsienio valstybėse. Lietuva ėmė daugiau eksportuoti paukštienos į daugiau valstybių nei iki 2010 metų. Atlikti skaičiavimai rodo, kad tarp didmeninės vištienos kainos ir eksporto apimčių egzistuoja vidutinio stiprumo atvirkštiniai koreliaciniai ryšiai. 2010 metais, palyginti su 2007-aisiais, lietuviškos paukštienos eksportas buvo padidėjęs daugiau nei 41 proc. (3 pav.) ir sudarė apie 17 proc. tais metais Lietuvoje pagamintos paukštienos. Kiek daugiau nei 95 proc. iš Lietuvos išvežtos paukštienos sudarė vištiena, kalakutiena – apie 4 proc., o antiena ir žąsiena – tik 0,7 proc.

1 lentelė / Table 1

Didmeninės broilerių kainos ES valstybėse 2007 ir 2010 metais, Lt/100 kg [10]
Average wholesale prices of broiler in EU countries in 2007 and 2010, Lt/100 kg

Šalis / Country	2007	2010	Pokytis, Change, %
Lenkija / Poland	452,8	429,0	-5,3
Jungtinė Karalystė / United Kingdom	501,8	445,1	-11,3
Bulgarija / Bulgaria	478,9	466,8	-2,5
Lietuva / Lithuania	523,2	498,2	-4,8
Rumunija / Romania	603,0	522,2	-13,4
Ispanija / Spain	648,1	537,1	-17,1
Belgija / Belgium	562,9	568,2	1,0
Latvija / Latvia	622,7	572,8	-8,0
Portugalija / Portugal	578,7	573,8	-0,8
Vengrija / Hungary	633,6	583,7	-7,9
Slovakija / Slovakia	629,1	585,0	-7,0
Nyderlandai / Netherlands	581,9	588,6	1,1
Čekija / Czech Republic	557,0	590,2	6,0
Italija / Italy	680,1	607,4	-10,7
Airija / Ireland	597,5	625,1	4,6
Austrija / Austria	641,1	651,8	1,7
Malta / Malta	586,7	665,0	13,3

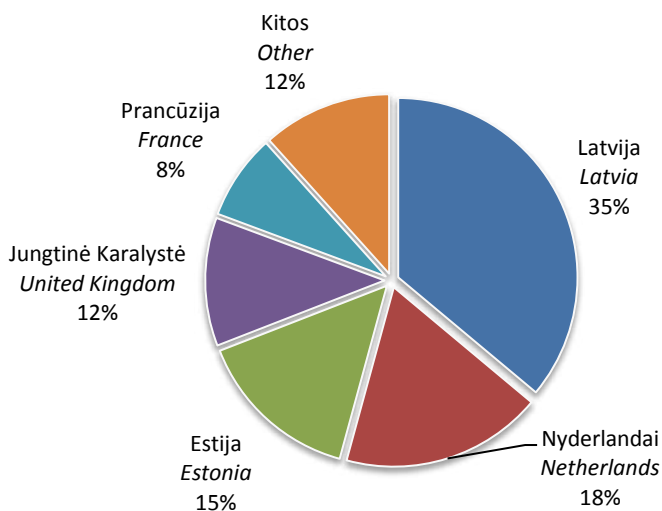
Šalis / Country	2007	2010	Pokytis, Change, %
Slovėnija / Slovenia	644,7	665,4	3,2
Prancūzija / France	720,3	667,7	-7,3
Danija / Denmark	589,8	676,9	14,8
Švedija / Sweden	626,3	690,3	10,2
Graikija / Greece	701,4	741,8	5,8
Kipras / Cyprus	777,2	827,6	6,5
Suomija / Finland	675,4	834,8	23,6
Vokietija / Germany	761,7	845,6	11,0
Estija / Estonia	646,2
ES / EU	610,4	582,2	-4,6

3 pav. Lietuviškos paukštienos eksportas 2007–2010 metais, tūkst. t [13]
 Figure 3. Exports of Lithuanian poultry meat in 2007–2010, thou t

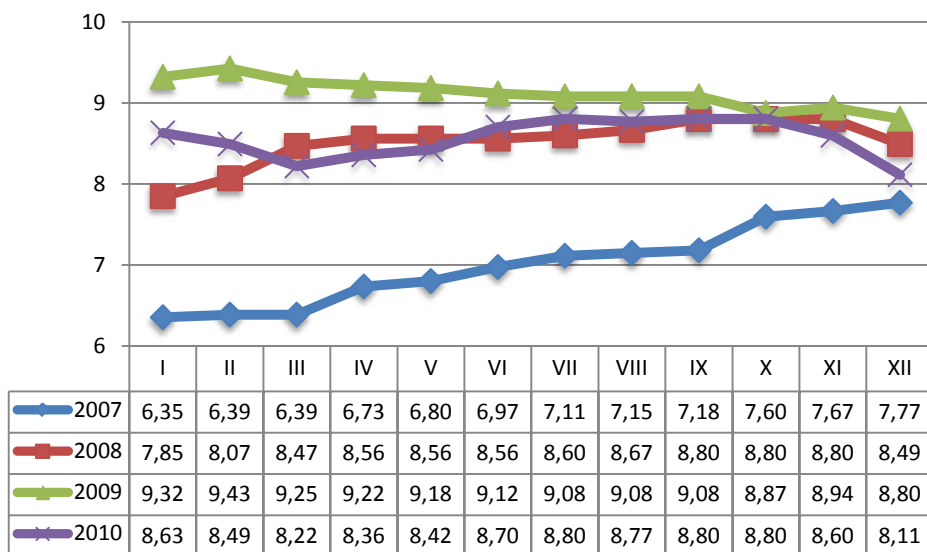
2010 metais paukštienos iš Lietuvos eksportuota į 26 šalis. Palyginti su 2007-aisiais, šalių skaičius išaugo 4, o su 2009 metais – 7. Labiausiai padaugėjo partnerių iš trečiųjų šalių. 2010-aisiais jų buvo 8. 2010 metais, palyginti su 2007-aisiais, mūsų šalis turėjo 2 partneriais iš trečiųjų šalių daugiau, palyginti su 2009-aisiais – 6 daugiau.

Nepaisant partnerių iš trečiųjų šalių gausos, Lietuva 2010 metais daugiausia paukštienos eksportavo į ES – 96,5 proc., 2009-aisiais – 14,5 proc. punkto mažiau. Tai rodo, kad labiausiai lietuviškos paukštienos paklausa auga būtent ES rinkoje. Pagrindinis Lietuvos paukštienos importuotojas 2007–2010 metais buvo Latvija. Į ją visu tiriamuoju laikotarpiu buvo išvežta apie trečdalis eksportuojamos paukštienos. Kitos daugiausia lietuviškos paukštienos importavusios šalys buvo Estija ir Nyderlandai (4 pav.).

4 pav. Paukštienos eksporto struktūra 2010 metais [13]
 Figure 4. Structure of poultry exports in 2010

Mažmeninė vištienos kaina Lietuvoje beveik atkartojo didmeninės kainos tendencijas. Tačiau, skirtingai nei didmeninė, ji 2010 metais nebuvo mažiausia, o 6 proc. mažesnė nei 2009-aisiais ir 1 proc. – nei 2008-aisiais, o buvusią vidutinę mažmeninę vištienos kainą 2007-aisiais viršijo daugiau nei 22 proc. (5 pav.).

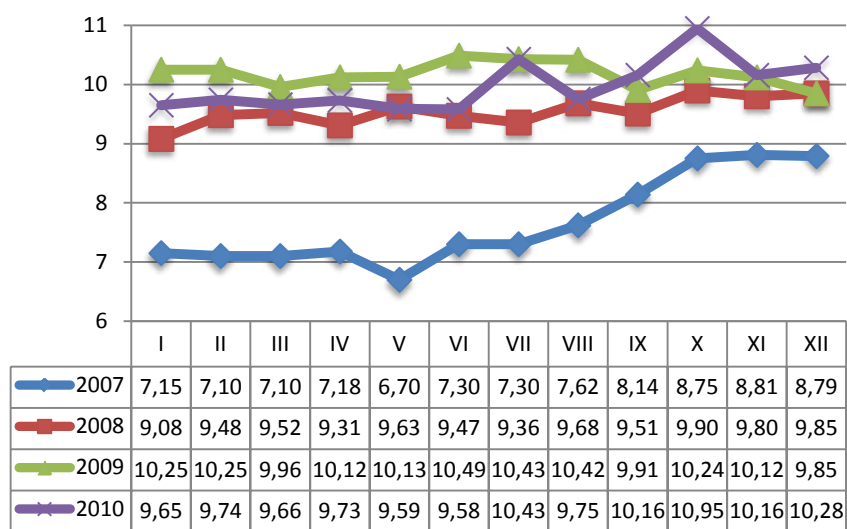
5 pav. Mažmeninė vištienos kaina Lietuvos prekybos centruose 2007–2010 metais, Lt/kg [2–5]
 Figure 5. Retail price of chicken meat in supermarkets in Lithuania in 2007–2010, Lt/kg

Ženklaus vištienos kainų didėjimas 2007–2010 metais matomas ir analizuojant atskirų vištų dalių mažmenines kainas. Visos jos 2010 metais, palyginti su 2007-aisiais, pabrango ne mažiau kaip 20 proc. Labiausiai išaugo blauzdėlių kaina – beveik trečdaliu (2 lentelė).

Kai kurių vištų dalių mažmeninė kaina Lietuvoje 2007 ir 2010 metais, Lt/kg [12]
Retail prices of selected chicken parts in Lithuania in 2007 and 2010, Lt/kg

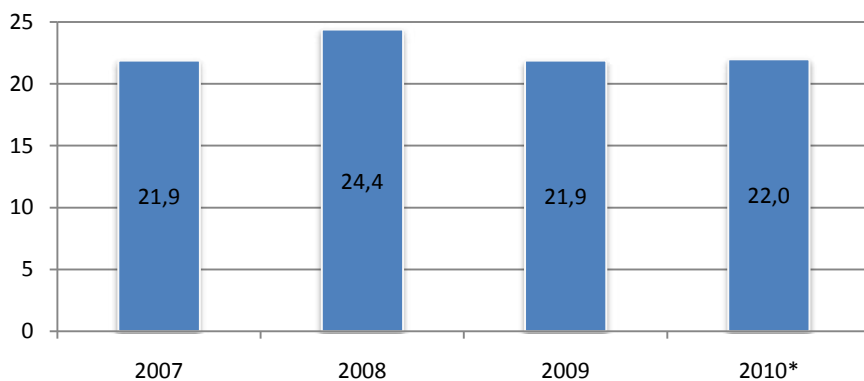
Vištų dalys / Chicken parts	2007	2010	Pokytis Change, %
Sparneliai / Wings	6,66	8,04	20,8
Šlaunelės / Thighs	7,68	9,85	28,2
Blauzdelės / Drumsticks	7,85	10,30	31,2
Krūtinėlės / Breasts	12,08	15,50	28,4

Turguje vištiena brango dar labiau. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, vištiena čia kainavo tik 2 proc. pigiau, o 2008-ųjų ir 2007-ųjų kainas viršijo atitinkamai 4 proc. ir 30 proc. (6 pav.).

6 pav. Vištienos kaina Lietuvos turguose 2007–2010 metais, Lt/kg [12]
Figure 6. Price of chicken meat in local markets in Lithuania in 2007–2010, Lt/kg

Į paukštienos mažmeninės kainos pokyčius vartotojai sureagavo ne iš karto. 2008 metais, palyginti su 2007-aisiais, pakilus kainai paukštienos paklausa dar didėjo. Tai galima paaiškinti tuo, kad paukštiena – kitų mėsos rūšių, kurios tiriamu laikotarpiu Lietuvoje kainavo dar brangiau nei paukštiena, substitutas. O 2008-aisiais šalyje dar nebuvo smarkiai jaučiama prasidėjusi ekonominė-finansinė krizė. Gyventojų atlyginimai ėmė mažėti tik 2009 metais. Todėl svarbi priežastis mažinti vartojimą atsirado būtent 2009 metais, ir ji, palyginti su praėjusiais metais, sumažėjo daugiau nei 10 proc. (7 pav.).

* Prognozė / Forecast.

7 pav. Paukštienos suvartojimas vienam gyventojui Lietuvoje 2007–2010 metais, kg [7–9]
 Figure 7. Consumption of poultry meat per capita in Lithuania in 2007–2010, kg

Nors paukštienos kaina 2010 metais buvo mažesnė nei 2009-aisiais, jos paklausa 2010 metais mažmeninėje rinkoje smarkiai neišaugo, nes gyventojų pajamos 2010-aisiais didėjo neženkliai ir šalyje vis dar buvo jaučiama prieš kelerius metus prasidėjusi krizė, dėl kurios žmonės buvo linkę taupyti, o ne didinti vartojimą. Labiausiai paukštienos vartojimo didėjimą gali nulemti tik jos pigumas. Atlikti koreliacijos skaičiavimai parodė, kad tiriamu laikotarpiu ryšys tarp mažmeninės paukštienos kainos ir jos vartojimo buvo silpnas.

IŠVADOS

2007–2010 metų laikotarpiu didmeninė vištienos kaina buvo nepastovi. Brangiausiai didmeninėje rinkoje vištiena kainavo 2008-aisiais, pigiausiai – 2010-aisiais. Vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių šios mėsos kainą, – lesalų kaina ir jos svyravimai. Dėl mažėjančios didmeninės kainos padidėjo lietuviškos paukštienos paklausa užsienio valstybėse. Mūsų šalis išplėtė ne tik užsienio prekybos naminių paukščių mėsa apimtį, bet ir geografiją.

Mažmeninė vištienos kaina Lietuvoje 2007–2010 metais aukščiausių lygį buvo pasiekusi 2009-aisiais, o mažiausia ji buvo 2007-aisiais. Prekybos centruose tiriamu laikotarpiu vištienos vartotojai galėjo įsigyti pigiau nei turgavietėse. Atlikti koreliacijos skaičiavimai parodė, kad mažmeninėje rinkoje paukštienos paklausa nuo jos kainos priklauso nedaug. Paukštienos vartojimą mažmeninėje rinkoje daugiau lemia gyventojų pajamos ir vieno produkto pakeičiamumas kitais.

LITERATŪRA

1. *Feed & Food Statistical Yearbook 2009* [interaktyvus]. Brussels: European Feed Manufacturers' Federation, 2011 [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d]. Prieiga per internetą: <<http://www.fefac.org/home.aspx>>.
2. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2007*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2007. Nr. 1–12. ISSN 1392-2874.
3. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2008*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2008. Nr. 1–12. ISSN 1392-2874.

4. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2009. Nr. 1–12. ISSN 1392-2874.
5. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2010*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010. Nr. 1–6. ISSN 1392-2874.
6. *Lietuvos gamintojų parduotos pramonės produkcijos vidutinės kainos (be PVM) 2007–2010 m.* Statistikos departamento duomenys.
7. *Lietuvos žemės ūkis 2007*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2008. ISSN 1648-0368.
8. *Lietuvos žemės ūkis 2008*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2009. ISSN 1648-0368.
9. *Lietuvos žemės ūkis 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010. ISSN 2029-3658.
10. *Monthly Market Prices for Broilers (65%) in the EU* [interaktyvus]. Belgija: Europos Komisija, 2011 [žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://circa.europa.eu>>.
11. *Vištienos skerdenų pardavimo vidutinių svertinių kainų suvestinė ataskaita 2007–2010 m. pagal KPS-1* [interaktyvus]. Vilnius: Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema, 2011 [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/>>.
12. *Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacija* [interaktyvus]. Kaunas: Žemės ūkio rūmai, 2011 [žiūrėta 2011 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zur.lt/>>.
13. *ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė*.
14. *53rd FEFAC Annual General Meeting*. XXV FEFAC Congress. Hamburg, 9–11 June 2010 [interaktyvus]. Brussels: European Feed Manufacturers' Federation, 2011 [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fefac.org>>.

SUMMARY

The article deals with the changes in prices of Lithuanian chicken and their influence on chicken demand. By researching prices of chicken, it was found that they rose rapidly during the period of 2007-2008. Later these prices declined and increased again in 2010. The wholesale and retail markets had shown similar tendencies. The changes in wholesale prices of chicken affected foreign trade. As prices were increasing, foreign trade declined. When poultry became cheaper, the volume of exports and number of importing countries increased again. The changes in prices of retail prices had no significant effect on consumption. The other market factors affected chicken demand.

Keywords: *poultry, price, demand, export, consumption.*

LIETUVOS UŽSIENIO PREKYBOS ŽEMĖS ŪKIO IR MAISTO PRODUKTAIS TENDENCIJOS 2010 METAIS

THE TRENDS OF LITHUANIA'S FOREIGN TRADE IN AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS IN 2010

Tamara PETUCHOVA

LAEI Informacijos sisteminimo ir leidybos skyriaus tyrėja, tamara@laei.lt

Audronė LASKAUSKIENĖ

LAEI Informacijos sisteminimo ir leidybos skyriaus
jaunesnioji mokslo darbuotoja, audrone@laei.lt

Straipsnyje analizuojami Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais pokyčiai 2010 metais. Prekybos rezultatai lyginami su 2009-ųjų eksportu ir importu. Žemės ūkio ir maisto produktų eksporto vertė 2010 metais siekė 9802 mln. Lt, ji, palyginti su 2009-aisiais, padidėjo 23 proc. Importas sudarė 7935 mln. Lt, jis išaugo 19 proc., o užsienio prekybos apyvarta – 1,2 karto. Eksportas didėjo spartesniais tempais nei importas. Prekybos balansas 2005–2010 metais buvo teigiamas, o 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, išaugo 538 mln. Lt (1,4 karto) iki 1867 mln. Lt. Lietuviškos kilmės produktai sudarė 70 proc. (eksportuota už 6830 mln. Lt) viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto. Daugiausia eksportuota lietuviškos kilmės pieno produktų, grūdų, tabako gaminių, produktų, naudojamų gyvūnų pašarams, gaminių iš mėsos ir iš žuvų, mėsos, aliejinių augalų sėklų. 61 proc. žemės ūkio ir maisto produktų eksporto ir 85 proc. importo teko ES šalims. Pagrindiniai prekybos partneriai (pagal apyvartą) – Rusija, Latvija, Vokietija, Lenkija ir Nyderlandai.

Raktažodžiai: užsienio prekyba, eksportas, importas, prekybos balansas, apyvarta, žemės ūkio ir maisto produktai, ES šalys, trečiosios šalys.

IVADAS

Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas priklauso nuo augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos gamybos bei šių šakų produkcijos perdirbimo ir nuo atitinkamų maisto produktų šalies vidaus suvartojimo. Po Lietuvos įstojimo į ES žemės ūkio ir maisto produktų dalis prekių eksporto struktūroje padidėjo nuo 11,4 proc. 2004 metais iki 18,1 proc. 2010-aisiais. Importo dalis išaugo nuo 8,6 proc. iki 13,0 proc. [1]. Pažymėtina, kad kriziniais 2009 metais žemės ūkio ir maisto produktų dalis eksporte ir importe buvo didžiausia per daugelį metų ir siekė atitinkamai 19,6 ir 14,7 proc. Didėjo ir Lietuvos dalis prekyboje ES bendroje (vidaus) ir išorės rinkose. Straipsnyje daug dėmesio skiriama žemės ūkio ir maisto produktų eksporto ir importo struktūros bei tendencijų analizei, labiausiai konkurencingiems lietuviškos kilmės produktams.

Tyrimo objektas – Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais.

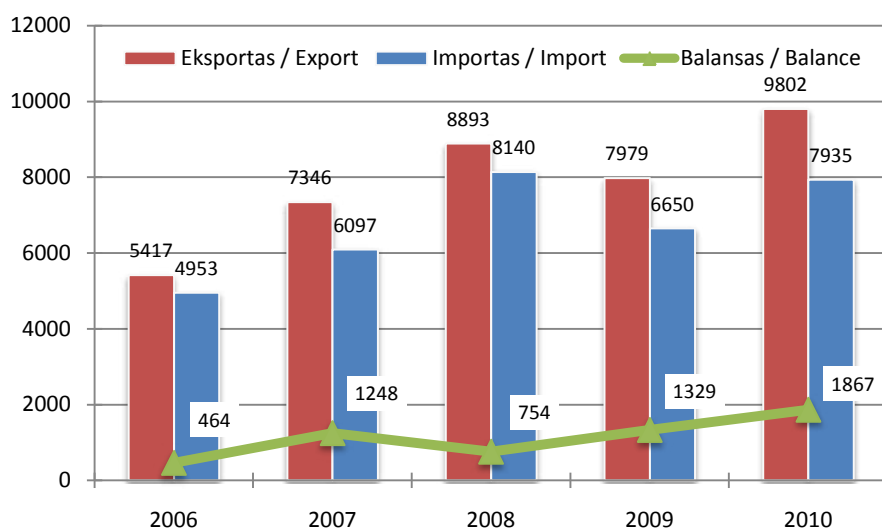
Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais būklę ir kitimo tendencijas 2010 metais.

Analizė atlikta remiantis Statistikos departamento 2011 metų vasario mėnesio išankstiniais (agreguotais Intrastato ir Ekstrastato) duomenimis. Atskirai analizuoti Lietuvoje užaugintų arba pagamintų ir nelietuviškos kilmės produktų eksporto srautai. Užsienio prekybos tendencijoms nustatyti naudoti statistiniai-matematiniai duomenų analizės ir palyginimo metodai. Produktai sugrupuoti pagal „Kombinuotąją nomenklatūrą“ (KN).

TYRIMO REZULTATAI

2006–2008 metais Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas ir importas didėjo sparčiais tempais, tačiau po 2008 metų pabaigoje įvykusios finansinės ir ekonominės krizės 2009-aisiais sumažėjo: eksportas – 10,3 proc., importas – 18,3 proc. 2010 metais užsienio prekyba atsigavo, palyginti su 2009-aisiais, padidėjo ir eksportas (22,8 proc.), ir importas (19,3 proc.). Užsienio prekybos apyvarta išaugo 1,2 karto ir viršijo 2008-ųjų lygį.

Statistikos departamento išankstiniais duomenimis, 2010 metais iš Lietuvos eksportuota žemės ūkio ir maisto produktų už 9802 mln. Lt, importuota – už 7935 mln. Lt. Lietuviškos kilmės produktų eksportas siekė 6830 mln. Lt, sudarė 70 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto ir padidėjo 17,0 proc. (992 mln. Lt). Nelietuviškos kilmės produktų eksportas išaugo 38,8 proc. (830 mln. Lt). Prekybos balansas buvo teigiamas ir, palyginti su 2009 metais, 538 mln. Lt didesnis, sudarė 1867 mln. Lt (1 pav.). Užsienio prekybos apyvarta siekė 17,7 mlrd. Lt.

1 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas, importas ir užsienio prekybos balansas 2006–2010 metais, mln. Lt

Figure 1. Export, import and balance of foreign trade in agricultural and food products in 2006–2010, mill. Lt

2009 metais užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais dalis visoje Lietuvos užsienio prekyboje buvo didžiausia per daugelį metų. Eksporto dalis sudarė 19,6, importo – 14,7, o apyvartos – 17,0 proc. Didelę įtaką tam turėjo krizės metu sumažėjusi perkamoji galia Lietuvoje ir kitose šalyse. Dėl to sumažėjo ne pirmo būtinumo prekių paklausa, tačiau maisto produktų pirkimas sumažėjo mažiau nei ne pirmo būtinumo prekių. 2010 metais žemės ūkio ir maisto produktų eksportas sudarė 18,1 proc. viso prekių eksporto, palyginti su 2009-aisiais, dalis sumažėjo 1,5 proc. punkto. Importas sudarė 13,0 proc. viso importo, jo dalis buvo 1,7 proc. punkto mažesnė (1 lentelė).

Užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais dalis nuo visos Lietuvos užsienio prekybos
2005–2010 metais, mln. Lt
*The share of trade in agricultural and food products in total Lithuania's foreign trade
in 2005–2010, in mill. Lt*

Metai Year	Eksportas / Export			Importas / Import		
	iš viso total	žemės ūkio ir maisto produktai agricultural and food products		iš viso total	žemės ūkio ir maisto produktai agricultural and food products	
		iš viso total	dalis nuo viso eksporto, share in total export, %		iš viso total	dalis nuo viso importo, share in total import, %
2005	32767,3	4208,8	12,8	43151,9	3699,1	8,6
2006	38888,3	5416,6	13,9	53274,6	4952,8	9,3
2007	43192,4	7345,6	17,0	61503,5	6097,3	9,9
2008	55511,0	8893,5	16,0	73006,3	8139,8	11,1
2009	40732,0	7979,4	19,6	45311,0	6650,2	14,7
2010	54264,3	9802,0	18,1	60942,7	7935,2	13,0

Palyginti su Latvija ir Estija, Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais ES vidaus ir išorės rinkose sudaro didesnę dalį. 2009 metais, nepaisant krizės, Lietuvos eksporto dalis vidaus rinkoje išliko tokia pati, kaip ir 2008-aisiais, importo – sumažėjo 0,1 proc. punkto. Išorės rinkoje – prekiaujant su trečiosiomis (ne ES) šalimis – eksporto dalis sumažėjo 0,2 proc. punkto, importo – nepasikeitė. Lenkijos, vienos iš pagrindinių Lietuvos prekybos žemės ūkio ir maisto produktais partnerių dalis, palyginti su Baltijos šalimis, ir vidaus, ir išorės rinkoje buvo didesnė.

2010 metais žemės ūkio ir maisto produktai tapo antri tarp visų prekių grupių visame Latvijos eksporte [3]. Tradiciškai svarbiausi eksporto iš Latvijos žemės ūkio ir maisto produktai – nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai, javai, pienas ir pieno produktai. Toks pat pasiskirstymas išliko ir 2010 metais. Pagrindinės importo prekės – nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai (11 proc. visų importuotų į Latviją žemės ūkio ir maisto produktų), mėsa ir jos subproduktai (8 proc.), maisto pramonės atliekos (7 proc.). Dauguma maisto produktų į Latviją importuojama iš Lietuvos, Lenkijos ir Estijos. Pagal eksportą pirmoje vietoje yra Lietuva, antroje – Rusija.

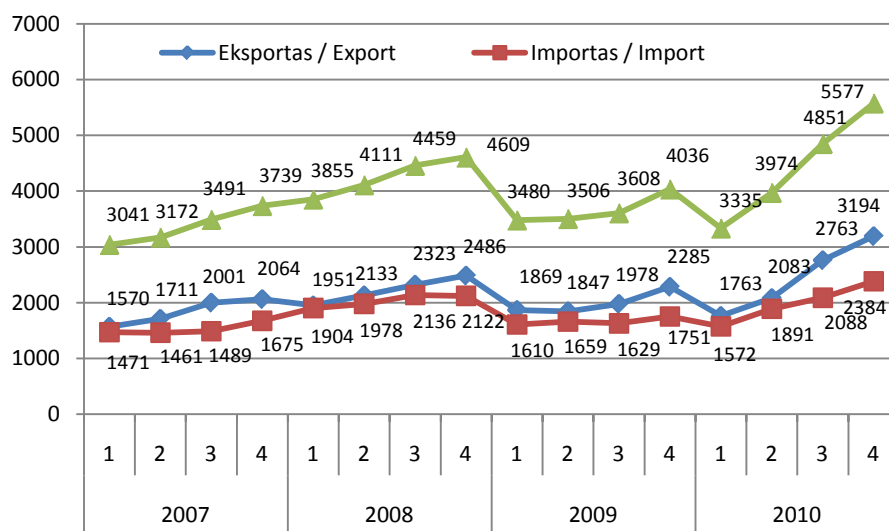
2010 metais iš Estijos eksportuotų žemės ūkio ir maisto produktų dalis sudarė 10 proc. viso Estijos prekių eksporto, importuotų į ją – 11 proc. importo [4]. Daugiausia eksportuota ir importuota paruoštų maisto produktų, nealkoholinių ir alkoholinių gėrimų bei tabako gaminių, kurių dalys sudarė atitinkamai 42 ir 57 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto ir importo. Lietuvai atiteko 11 proc. žemės ūkio ir maisto produktų eksporto iš Estijos, Latvijai – 17 proc., Lenkijai – 0,4 proc. Importo dalys pasiskirstė taip: Latvijos – daugiau kaip 13, Lietuvos – beveik 13, Lenkijos – 6,8 proc. [5].

Baltijos šalių ir Lenkijos dalis nuo visos ES prekybos vidaus ir išorės rinkose
2005–2009 metais, proc. [2]
*The share of the Baltic states and Poland in the total intra- and extra-EU trade
in 2005–2009, % [2]*

Šalis Country	Prekės / Commodities	2005	2006	2007	2008	2009
Prekyba ES vidaus rinkoje / Intra – EU 27 trade						
<i>Išvežimas / Dispatches</i>						
Estija <i>Estonia</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Latvija <i>Latvia</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
Lietuva <i>Lithuania</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6
Lenkija <i>Poland</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	2,6	2,8	3,0	3,3	3,6
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	2,7	3,2	3,4	3,7	3,8
<i>Įvežimas / Arrivals</i>						
Estija <i>Estonia</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
Latvija <i>Latvia</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
Lietuva <i>Lithuania</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,4	0,5	0,6	0,7	0,6
Lenkija <i>Poland</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	2,9	3,1	3,4	3,9	3,7
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	2,0	2,2	2,5	3,1	3,0
Prekyba su trečiosiomis šalimis / Extra – EU 27 trade						
<i>Eksportas / Export</i>						
Estija <i>Estonia</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3
Latvija <i>Latvia</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,3	0,4	0,4	0,7	0,6
Lietuva <i>Lithuania</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	0,3	0,4	0,4	0,5	0,4
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	0,6	0,9	1,1	1,5	1,3
Lenkija <i>Poland</i>	Visos prekės / <i>All commodities</i>	1,5	1,6	1,7	2,0	1,8
	Žemės ūkio ir maisto produktai <i>Agricultural and food products</i>	3,1	3,0	3,0	3,0	3,3

Šalis Country	Prekės / Commodities	2005	2006	2007	2008	2009
Importas / Import						
Estija Estonia	Visos prekės / All commodities	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
	Žemės ūkio ir maisto produktai Agricultural and food products	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Latvija Latvia	Visos prekės / All commodities	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1
	Žemės ūkio ir maisto produktai Agricultural and food products	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Lietuva Lithuania	Visos prekės / All commodities	0,4	0,4	0,4	0,6	0,4
	Žemės ūkio ir maisto produktai Agricultural and food products	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Lenkija Poland	Visos prekės / All commodities	1,7	2,0	2,3	2,6	2,5
	Žemės ūkio ir maisto produktai Agricultural and food products	1,7	1,9	2,0	1,9	1,9

2010 metais ir eksportas, ir importas kas ketvirtį augo daug sparčiau nei 2009-aisiais. Tai rodo, kad užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais atsigauna. 2010 metų ketvirčių prekybos rezultatų palyginimas su ankstesnių ketvirčių rezultatais parodė, kad II ketvirtį, palyginti su I ketvirčiu, eksportas išaugo 18 proc., importas – 20 proc.; palyginti su II ketvirčiu, III ketvirtį – atitinkamai 33 ir 10 proc.; palyginti su III ketvirčiu, IV ketvirtį – 16 ir 14 proc. (2 pav.).

2 pav. Užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais dinamika pagal 2007–2010 metų ketvirčius, mln. Lt
Figure 2. Foreign trade in agricultural and food products by quarters of 2007–2010, mill. Lt

2010 metais Lietuva eksportavo prekių į 179, o žemės ūkio ir maisto produktų – į 118 valstybių. Kaip ir anksčiau, buvo mokamos gražinamosios eksporto į trečiąsias šalis išmokos. Išmokėta 21,5 mln. Lt, t. y. 15,6 mln. Lt mažiau nei 2009-aisiais. 83 proc. išmokų (17,9 mln. Lt) teko galvijienos, 15 proc. (3,3 mln. Lt) – pieno produktų eksportuotojams.

Palyginti su 2009 metais, padidėjo 19 iš 24 KN produktų grupių eksportas. Daugiausia išaugo nealkoholinių ir alkoholinių gėrimų (1,7 karto), daržovių (1,6 karto), vaisių ir kavos

(po 1,5 karto), aliejinių sėklų (1,4 karto), cukraus (1,3 karto), o sumažėjo aliejų (1,5 karto), gyvų gyvūnų (16 proc.), paruoštų vaisių ir daržovių (9,2 proc.), grūdų (5,5 proc.) eksportas.

Kaip ir ankstesniais metais, daugiausia eksportuota pieno produktų – už 1399 mln. Lt (14,3 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto). Palyginti su 2009 metais, šiems produktams tenkanti eksporto dalis sumažėjo 0,4 proc. punkto. 96 proc. jų pagaminta Lietuvoje.

51 proc. pieno produktų eksporto sudarė sūriai ir varškė. Jų išvežta 59,7 tūkst. t, t. y. 9,5 tūkst. t mažiau nei 2009 metais. Tačiau dėl padidėjusių kainų eksporto vertė išaugo 1,1 karto ir siekė 718 mln. Lt. Nekoncentruotų pieno ir grietinėlės išvežta 75,7 tūkst. t, 1,3 karto daugiau, vertė buvo 291 mln. Lt (21 proc. pieno produktų eksporto), 1,6 karto didesnė. 18 proc. teko koncentruotiems pienui ir grietinėlei, jų eksportuota už 256 mln. Lt (1,6 karto daugiau). Palyginti su 2009 metais, 1,8 karto mažiau išvežta sviesto ir kitų pieno riebalų – 3,0 tūkst. t už 33 mln. Lt (1,2 karto mažiau).

Sviesto vidutinė eksporto kaina pakilo 44 proc. (nuo 7,69 iki 11,09 Lt/kg), nokintų sūrių – 30 proc. (nuo 10,33 iki 13,42 Lt/kg), nenokintų sūrių ir varškės – 28 proc. (nuo 8,16 iki 10,46 Lt/kg).

Daugiausia pieno produktų buvo išvežta į Rusiją – už 455 mln. Lt. Eksportas į šią šalį sudarė 33 proc. viso pieno produktų eksporto, vertė išaugo 1,3 karto. Eksportas į Italiją sudarė 16 proc. visų eksportuotų pieno produktų vertės – 227 mln. Lt, padidėjo 7,7 proc., į Lenkiją – atitinkamai 14 proc. (193 mln. Lt, padidėjo 1,7 karto), į Vokietiją – 11 proc. (160 mln. Lt, padidėjo 35 proc.). Į minėtas šalis išvežta 74 proc. pieno produktų, eksportuotų iš Lietuvos 2010 metais. Eksportas į Rumuniją išaugo 8 kartus, į Kazachstaną – 6,8 karto, į Estiją – 2,2 karto.

54 proc. sūrių ir varškės eksportuota į Rusiją, 30 proc. – į Italiją, 44 proc. grietinėlės ir pieno – į Lenkiją, 42 proc. – į Vokietiją.

Antroje vietoje pagal eksporto vertę – vaisiai, jų išvežta už 989 mln. Lt (10 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto, 1,6 proc. punkto daugiau nei 2009 m.). Tačiau lietuviškos kilmės vaisiai tesudarė 5,6 proc. (2009 m. – 7,6 proc.), daugiausia eksportuota sušaldytų Lietuvoje surinktų mėlynių ir juodųjų serbentų. 73 proc. lietuviškos kilmės vaisių ir uogų eksportuota: į Vokietiją (31 proc.), Švediją (24 proc.), Belgiją (9,6 proc.), Kiniją (8,1 proc.).

8,4 proc. žemės ūkio ir maisto produktų eksporto vertės sudarė grūdai. 2010 metais jų išvežta už 819 mln. Lt, palyginti su 2009-aisiais, dalis sumažėjo 2,4 proc. punkto, vertė – 5,6 proc. 99 proc. išvežtų grūdų užauginta Lietuvoje. Iš viso eksportuota 1379 tūkst. t įvairių javų: 1123 tūkst. t kviečių už 682 mln. Lt, 154 tūkst. t miežių už 75 mln. Lt, 58 tūkst. t grikių už 30 mln. Lt, 21 tūkst. t rugių už 9,8 mln. Lt, 23 tūkst. t kitų grūdų už 22 mln. Lt. Palyginamuoju laikotarpiu daugiausia – 1,3 karto – padidėjo grikių (nuo 398 iki 517 Lt/t), 25 proc. – miežių (nuo 390 iki 487 Lt/t) vidutinės eksporto kainos. Rugiai pabrango 23 proc. (nuo 381 iki 470 Lt/t), kviečiai – 18 proc. (nuo 515 iki 607 Lt/t), avižos – 4,8 proc. (nuo 371 iki 389 Lt/t).

Į Latviją, Saudo Arabiją, Turkiją, Vokietiją išvežta 71 proc. kviečių, į Latviją – 63 proc. miežių, į Švediją – 54 proc. grikių, į Latviją, Ispaniją, Suomiją – 82 proc. rugių, į Daniją, Jungtinę Karalystę, Vokietiją ir Latviją – 84 proc. avižų. Iš viso pagal vertę daugiausia grūdų išvežta į Latviją (28 proc.), Saudo Arabiją (20 proc.), Vokietiją (10 proc.).

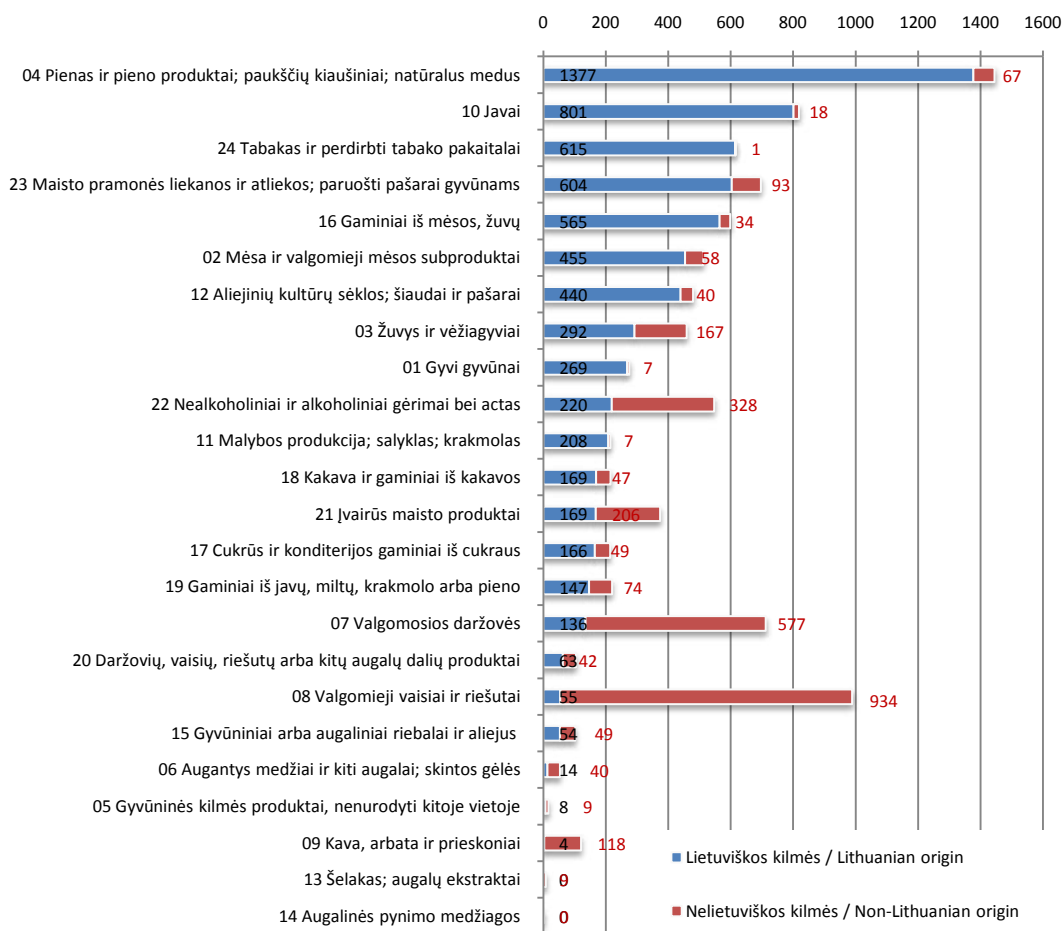
2010 metais daržovių eksportuota už 713 mln. Lt (7,3 proc. viso eksporto), joms tenkanti eksporto dalis padidėjo 1,6 proc. punkto. Palyginamuoju laikotarpiu eksportas išaugo 1,6 karto, tačiau lietuviškos kilmės daržovės sudarė tik 19 proc. Daugiausia eksportuota Lietuvoje užaugintų pievagrybių ir surinktų voveraičių (68 proc. eksportuotų lietuviškos kilmės daržovių) bei džiovintų ankštinių daržovių (atitinkamai 11 proc.). 6,3 proc. sudarė bulvių eksportas, 4,7 proc. – sušaldyti grybai. Iš nelietuviškos kilmės daržovių daugiausia eksportuota papriku, pievagrybių, baklažanų, voveraičių ir salotinių augalų (kartu – 45 proc. eksportuotų nelietuviškos kilmės daržovių), pomidorų (27 proc.).

80 proc. daržovių eksportuota į trečiąsias šalis. Didžiausia eksporto dalis atiteko Rusijai – 77 proc., į Vokietiją išvežta 5,9 proc., į Latviją – 5,1 proc.

Daug eksportuota maisto pramonės liekanų ir paruoštų pašarų gyvūnams (KN 23) – už 697 mln. Lt. Lietuviškos kilmės produktai sudarė 87 proc. visos minėtų produktų vertės (604 mln. Lt). Daugiausia eksportuota Lietuvoje pagaminto šunų ir kačių ėdalo (už 390 mln. Lt). Pagrindinės KN 23 produktų eksporto šalys – Jungtinė Karalystė (190 mln. Lt, 27 proc. visų minėtos produktų grupės eksporto vertės), Rusija (92 mln. Lt, 13 proc.), Lenkija (70 mln. Lt, 10 proc.), Vokietija (57 mln. Lt, 8,2 proc.) ir Latvija (53 mln. Lt, 7,6 proc.).

2010 metais 6,3 proc. eksporto vertės teko tabako gaminiams. Jų eksportuota už 616 mln. Lt, palyginamuoju laikotarpiu vertė padidėjo 1,3 karto. Visi eksportuoti tabako gaminiai – lietuviškos kilmės, 92 proc. sudarė cigaretės, likusią dalį – perdirbtas tabakas. Beveik 70 proc. tabako gaminių išvežta į ES šalis (už 429 mln. Lt). Pagrindiniai eksporto partneriai – Suomija, Švedija (po 19 proc. viso tabako gaminių eksporto), Vokietija, Latvija (po 12 proc.), Turkija (11 proc.), Norvegija (10 proc.), Egiptas (9,0 proc.).

Eksportuotų gaminių iš mėsos ir žuvų vertė sudarė 6,1 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto. Lietuvoje pagamintų produktų dalis – 94 proc. Palyginti su atitinkamu 2009-ųjų laikotarpiu, šios produktų grupės eksporto vertė padidėjo 17 proc. ir siekė 598 mln. Lt. Gaminių ir konservų iš žuvų ir vėžiagyvių eksportuota už 515 mln. Lt, iš mėsos – už 83 mln. Lt

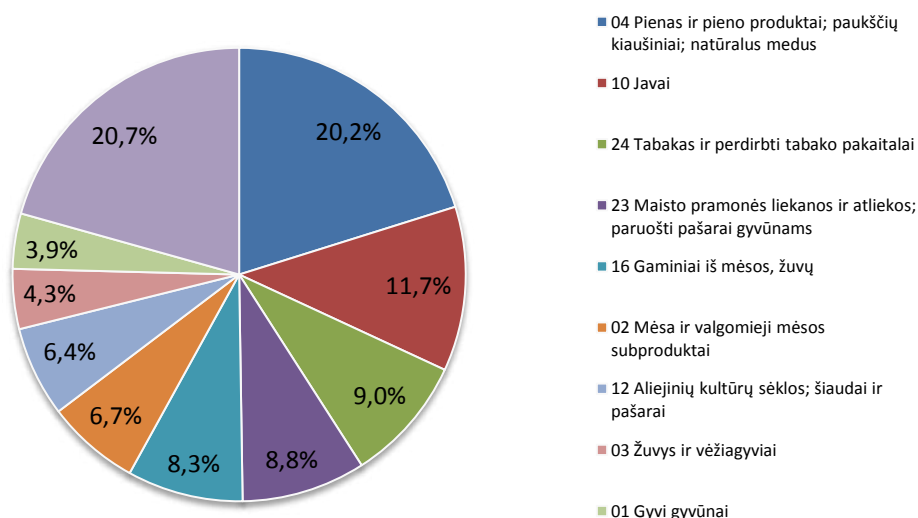

3 pav. Lietuviškos ir nelietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktų eksportas 2010 metais, mln. Lt
 Figure 3. Export of Lithuanian and non-Lithuanian origin agricultural and food products in 2010, mill. Lt

75 proc. gaminių ir konservų iš mėsos eksportuota į Latviją, Daniją, Estiją, Rusiją, 71 proc. gaminių ir konservų iš žuvų ir vėžiagyvių – į Vokietiją, Prancūziją, Belgiją, Italiją.

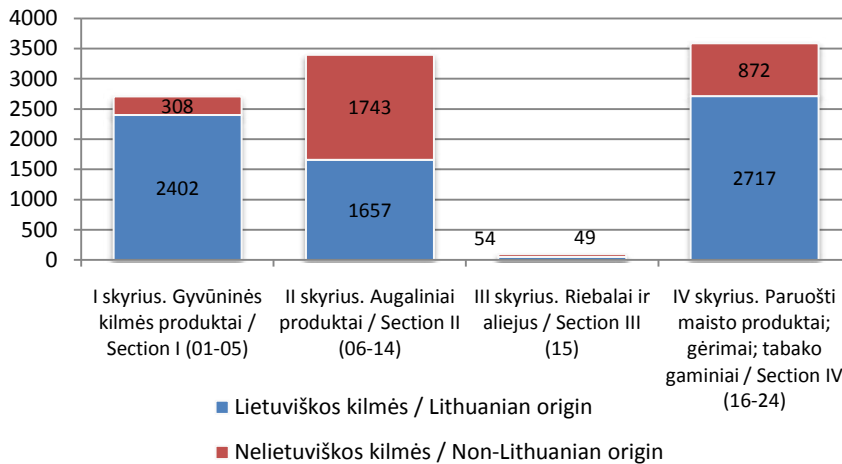
2010 metais eksportuotų lietuviškos kilmės produktų vertė – 6830 mln. Lt. Daugiausia išvežta pieno produktų, grūdų, tabako gaminių, produktų, naudojamų gyvūnų pašarams, gaminių iš mėsos ir žuvų, mėsos, aliejinių augalų sėklų. Šių produktų vertė sudarė 71 proc. eksportuotų lietuviškos kilmės produktų vertės (3 pav.).

Visi eksportuoti tabako gaminiai, 98 proc. grūdų ir gyvū galvijų, 97 proc. malybos produktų, 95 proc. pieno produktų, kiaušinių, medaus, 94 proc. gaminių ir konservų iš mėsos ir iš žuvų, 92 proc. aliejinių augalų sėklų buvo lietuviškos kilmės. Daugiau nei pusė eksportuotos kavos (97 proc.), vaisių ir riešutų (94 proc.), daržovių (81 proc.), nealkoholinių ir alkoholinių gėrimų (60 proc.), įvairių maisto produktų (21 KN grupės, 55 proc.) – nelietuviškos kilmės.

4 pav. Lietuviškos kilmės produktų eksporto struktūra 2010 metais, proc.
Figure 4. Structure of export of Lithuanian origin products in 2010, %

Nagrinėjant pagal KN skyrius, daugiausia, už 2717 mln. Lt, buvo eksportuota pagamintų Lietuvoje paruoštų maisto produktų, gėrimų, tabako gaminių (IV KN skyrius, 16–24 kodai). Šių produktų vertė sudarė 40 proc. viso 2010 metų lietuviškos kilmės produktų eksporto. Gyvū gyvūnų ir gyvūninės kilmės produktų skyrius (I KN skyrius, 1–5 KN kodai) lietuviškos kilmės produktų eksportuota už 2402 mln. Lt, jie sudarė 35 proc. viso lietuviškos kilmės produktų eksporto. Trečioje vietoje – lietuviškos kilmės augalinės kilmės produktai (II KN skyrius, 6–14 KN kodai), kurių eksportuota už 1657 mln. Lt. Eksportuota apie 30 tūkst. t Lietuvoje pagaminto augalinio aliejaus (III skyrius, 15 KN kodas), jo vertė – 54 mln. Lt. Pažymėtina, kad, palyginti su 2009 metais, padidėjo visų keturių KN skyrių lietuviškos kilmės produktų eksporto vertė: I skyrius – 17 proc., II – 10 proc., III – 8,4 proc., IV – 21 proc. Nelietuviškos kilmės produktų eksportas pagal KN skyrius pasikeitė daugiau: I ir II skyrių – padidėjo atitinkamai 26 ir 53 proc., III – sumažėjo daugiau nei 2 kartus, IV – padidėjo 33 proc. Didžiausią dalį – 89 proc. – lietuviškos kilmės produktai sudarė I KN skyriaus produktų eksporto, 76 proc. – IV skyriaus, 52 proc. – III skyriaus, 49 proc. – II skyriaus.

5 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas 2010 metais pagal KN skyrius ir kilmę, mln. Lt
 Figure 5. Export of agricultural and food products (by CN sections and origin), mill. Lt

2010 metų žemės ūkio ir maisto produktų eksporto į ES ir trečiąsias šalis analizė parodė, kad į ES šalis jų išvežta už 5960 mln. Lt (61 proc. viso eksporto), į trečiąsias šalis – už 3842 mln. Lt. Palyginti su 2009-aisiais, į eksportas ES padidėjo 837 mln. Lt (16 proc.), į trečiąsias šalis – 985 mln. Lt (34 proc.). Eksporto į senąsias ES šalis nares (ES-15) vertė sudarė 57 proc. visų eksportuotų į ES šalis produktų vertės. 65 proc. išvežtų į ES lietuviškos kilmės produktų atiteko ES-15 šalims, likę 35 proc. – ES-12 šalių grupei. Lietuviškos kilmės produktai sudarė 84 proc. eksporto į ES (4981 mln. Lt) ir palyginamuoju laikotarpiu padidėjo 18 proc., eksporto į trečiąsias šalis – 48 proc. (1849 mln. Lt, padidėjo 15 proc.). Tuo tarpu nelietuviškos kilmės produktų eksportas į ES šalis padidėjo 1,1 karto, o į trečiąsias – net 1,6 karto.

3 lentelė / Table 3

Lietuvos visos užsienio prekybos dalis, tenkanti žemės ūkio ir maisto produktams,
 2007–2010 metais, proc.

The share of trade in agricultural and food products in total Lithuania's foreign trade
 with country groups in 2007–2010, %

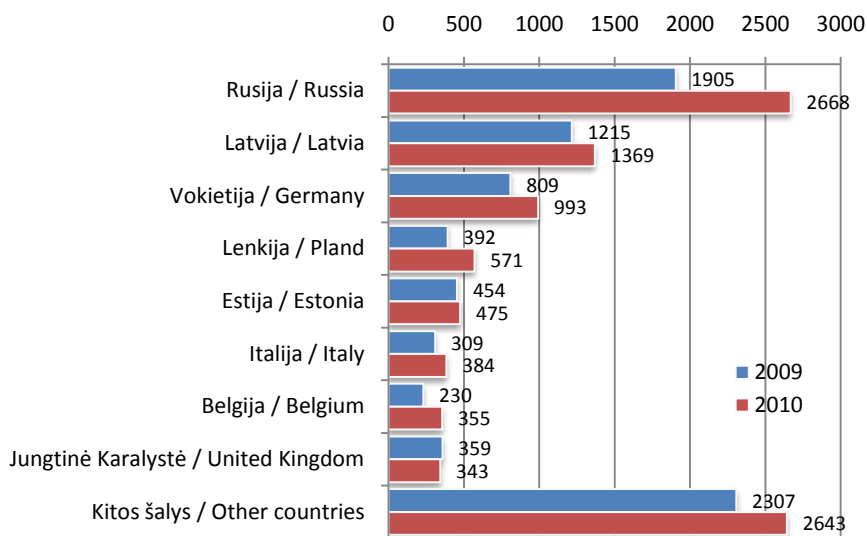
Srautas Flow	Šalių grupė Country group	2007	2008	2009	2010
Eksportas Export	Visas / Total	17,0	16,0	19,6	18,1
	ES / EU	17,6	15,3	19,6	18,0
	Trečiosios šalys Third countries	15,9	17,2	19,6	18,2
	NVS / CIS	18,6	20,4	22,4	20,9
Importas Import	Visas / Total	9,9	11,1	14,7	13,0
	ES / EU	11,9	16,0	20,5	19,5
	Trečiosios šalys Third countries	5,5	4,6	6,2	4,5
	NVS / CIS	3,2	2,7	3,2	2,3
Apyvarta Turnover	Visas / Total	12,9	13,3	17,0	15,4
	ES / EU	14,2	15,7	20,1	18,8
	Trečiosios šalys Third countries	10,1	9,8	12,1	10,6
	NVS / CIS	10,0	9,2	10,7	9,7

Į ES šalis daugiausia išvežta įvairių lietuviškos kilmės pieno produktų (už 851 mln. Lt), gaminių ir konservų iš žuvų (480 mln. Lt), paruoštų pašarų gyvūnams (391 mln. Lt), žuvų (260 mln. Lt). Eksportuota 21,1 tūkst. t lietuviškos paukštienos už 149 mln. Lt ir 26,1 tūkst. t galvijienos už 260 mln. Lt.

Į trečiąsias šalis daugiausia išvežta lietuviškos kilmės pieno produktų (už 487 mln. Lt, 26 proc. lietuviškos kilmės produktų eksporto į trečiąsias šalis), grūdų (344 mln. Lt, 19 proc.), cigarečių (187 mln. Lt, 10 proc.), gyvū gyvūnų (144 mln. Lt, 7,8 proc., iš jų kiaulių – už 103 mln. Lt), produktų, naudojamų gyvūnų pašarams (139 mln. Lt, 7,5 proc.), mėsos (138 mln. Lt, 7,5 proc.). Šių produktų vertė – 78 proc. į trečiąsias šalis eksportuotų lietuviškos kilmės produktų vertės.

Eksportas į NVS šalis padidėjo 42 proc., sudarė 3049 mln. Lt, arba 79 proc. eksporto į trečiąsias šalis. Lietuviškos kilmės produktams teko 35 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto į NVS, eksporto vertė – 1073 mln. Lt. Daugiausia išvežta lietuviškos kilmės pieno produktų – už 447 mln. Lt (sudarė 42 proc. viso lietuviškos kilmės produktų eksporto į NVS), mėsos – už 124 mln. Lt (12 proc.), kiaulių – 254 tūkst. už 103 mln. Lt (9,6 proc.), produktų, naudojamų gyvūnų pašarams, – už 96 mln. Lt (8,9 proc.). Šių produktų vertė sudarė 72 proc. eksportuotų į NVS šalis lietuviškos kilmės produktų vertės.

Svarbiausios žemės ūkio ir maisto produktų eksporto partnerės buvo: Rusija – 2668 mln. Lt (27 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto, padidėjo 1,4 karto), Latvija – 1369 mln. Lt (atitinkamai 14 proc. ir 13 proc.), Vokietija – 993 mln. Lt (10 proc. ir 23 proc.), Lenkija – 571 mln. Lt (5,8 proc. ir 46 proc.), Estija – 475 mln. Lt (4,8 proc. ir 4,6 proc.). Eksportas į šias šalis sudarė 62 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto. Palyginamuoju laikotarpiu eksportas į Saudo Arabiją padidėjo 3,8, į Kazachstaną – 3,7, į Rumuniją – 2,2, į Norvegiją – 1,8, į Ukrainą – 1,5 karto.

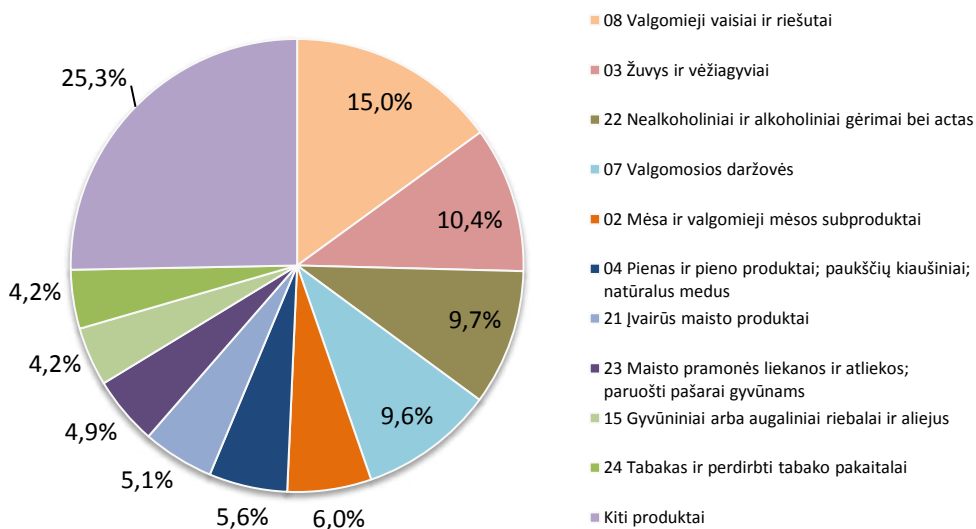
6 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas pagal šalis 2009 ir 2010 metais, mln. Lt
Figure 6. Export of agricultural and food products by countries in 2009 and 2010, mill. Lt

2010 metais Lietuva importavo prekių iš 145, žemės ūkio ir maisto produktų – iš 109 valstybių už 7935 mln. Lt, 19 proc. daugiau nei per 2009-uosius.

Iš 24 KN produktų grupių sumažėjo 7 grupių produktų importas, kitų 17 grupių padidėjo arba išliko toks pat. Daugiausia, beveik 2 kartus, išaugo grūdų importas, 1,7 karto daugiau buvo įvežta pieno ir jo produktų, 1,6 karto – daržovių, 1,4 karto – gyvų gyvūnų. Mėsos importas sumažėjo 18 proc., gaminių iš mėsos ir žuvų – 5,2 proc. Daržovių, gaminių iš javų, įvairių maisto produktų importo apimtis, palyginti su 2009-aisiais, išliko tokia pati.

Kaip ir anksčiau, daugiausia importuota vaisių ir riešutų (už 1199 mln. Lt, 15 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų importo). Daug įvežta žuvų ir vėžiagyvių (825 mln. Lt, 10,4 proc.), įvairių gėrimų (767 mln. Lt, 9,7 proc.), daržovių (760 mln. Lt, 9,6 proc.), mėsos (474 mln. Lt, 6,0 proc.), pieno ir jo produktų, kiaušinių, medaus (445 mln. Lt, 5,6 proc.), įvairių 21 KN grupės maisto produktų – ekstraktų, maistinių priedų, tepinių (407 mln. Lt, 5,1 proc.), įvairių pašarų (387 mln. Lt, 4,9 proc.), tabako ir jo gaminių (335 mln. Lt, 4,2 proc.). Minėtų produktų vertė sudarė daugiau nei 70 proc. viso žemės ūkio ir maisto produktų importo.

2010 metais vaisių ir riešutų importas išaugo 35 proc. Daugiau kaip 22 proc. jų importo sudarė citrusiniai vaisiai, jų įvežta 95 tūkst. t už 264 mln. Lt. Daug importuota obuolių ir kriaušių (82 tūkst. t už 175 mln. Lt), kivių, braškių, aviečių, mėlynių (29 tūkst. t už 162 mln. Lt, 14 proc.), vynuogių (30 tūkst. t už 142 mln. Lt, 12 proc.), abrikosų, vyšnių, persikų (32 tūkst. t už 134 mln. Lt, 11 proc.), avokadų, ananasų (20 tūkst. t už 85 mln. Lt, 7,1 proc.), bananų (34 tūkst. t už 81 mln. Lt, 6,8 proc.). 46 proc. įvežtų vaisių ir riešutų buvo importuota iš Nyderlandų, 15 proc. – iš Italijos, 7,1 proc. – iš Ispanijos, 4,9 proc. – iš Lenkijos.

7 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų importo struktūra 2010 metais, proc.
 Figure 7. Structure of import of agricultural and food products in 2010, %

2010 metais žuvų ir vėžiagyvių importas padidėjo 29 proc. Įvežta 27 tūkst. t šviežių ir atšaldytų žuvų, 33 tūkst. t žuvų filė ir kitos žuvų mėsos, 34 tūkst. t sušaldytų žuvų. Prekybos žuvimis apimtys dažniausiai priklauso nuo žuvų rūšies ir kainos. Visų importuotų žuvų kainos, išskyrus vytintų, sūdytų arba rūkytų ir gyvų žuvų, padidėjo arba išliko tokios pačios (vidutinė šviežių ir atšaldytų importuotų žuvų kaina pakilo nuo 1138 iki 1462 Lt/t). 34 proc. žuvų ir vėžiagyvių importuota iš Švedijos (278 mln. Lt), 17 proc. – iš Vokietijos (138 mln. Lt), 9,0 proc. – Kazachstano (75 mln. Lt), 6,2 proc. – Norvegijos (51 mln. Lt), 5,3 proc. – Latvijos (44 mln. Lt), po 3,5 proc. – Rusijos ir Vietnamo (po 29 mln. Lt).

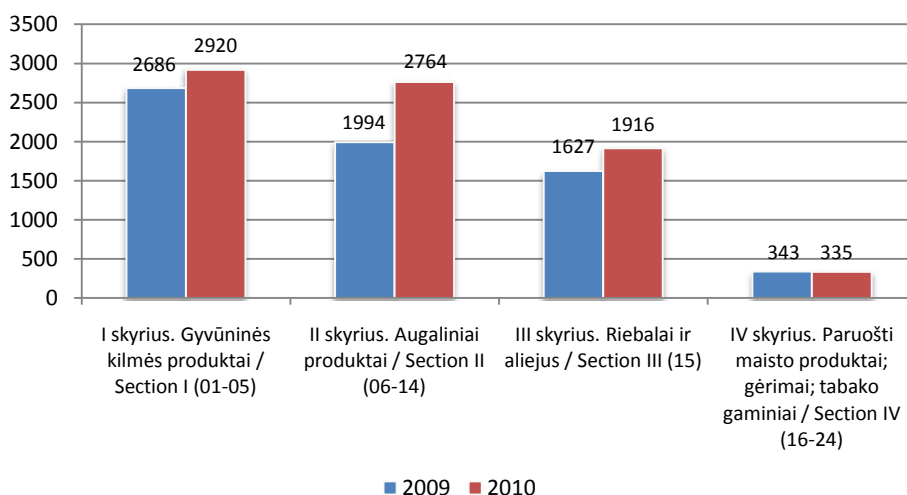
Nealkoholinių ir alkoholinių gėrimų importas padidėjo 27 proc., 42 proc. šios grupės importo vertės sudarė vynas, 20 proc. – stiprieji spiritiniai gėrimai, 16 proc. – mineraliniai ir gazuotieji vandenys su cukrumi ar saldikliais. Vynas importuotas iš 35 šalių. Prancūzijos (122 mln. Lt), Italijos (73 mln. Lt) ir Ispanijos (55 mln. Lt) vynas sudarė 79 proc. viso įvežto vyno vertės. Stiprių spiritinių gėrimų daugiausia įvežta iš Prancūzijos, Latvijos, Ispanijos, Švedijos, Vokietijos, mineralinių ir gazuotųjų vandenų su priedais – iš Lenkijos, Latvijos ir Estijos.

2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, daržovių importas padidėjo beveik 1,6 karto, vertė sudarė 760 mln. Lt. Pievagrybiams, paprikoms, voveraitėms, baklažanams teko 37 proc. šios grupės produktų importo, pomidorams – 27 proc., įvairioms salotoms – 7,3 proc. Daugiausia daržovių įvežta iš Nyderlandų (71 proc.), Lenkijos (11 proc.) ir Ispanijos (7,8 proc.).

Mėsos importas sumažėjo 18 proc. Iš viso importuota daugiau nei 90 tūkst. t mėsos ir subproduktų. 64 proc. mėsos importo sudarė kiauliena (58 tūkst. t), 23 proc. – paukštiena (20 tūkst. t). 2010 metais vidutinė kiaulienos importo kaina sumažėjo 323 Lt, nuo 5783 Lt/t iki 5460 Lt/t, paukštiena – 28 Lt, nuo 4126 Lt/t iki 4098 Lt/t. Kaip ir 2009-aisiais, 80 proc. kiaulienos importuota iš Vokietijos, Lenkijos, Belgijos ir Danijos, 71 proc. paukštienos – iš Lenkijos, 85 proc. jautienos – iš Latvijos ir Lenkijos.

Nuo 2005 metų į Lietuvą pradėta importuoti žaliavinį pieną. Iki 2008 metų importo apimtys kasmet didėjo, per 2009 metus, palyginti su 2008-aisiais, sumažėjo, tačiau 2010 metais grįžo į 2008-ųjų lygį. Importuota 205 tūkst. t už 206 mln. Lt (2009 m. – 168 tūkst. t už 121 mln. Lt) žaliavinio pieno, o jo kaina padidėjo 1,4 karto – nuo 719 Lt/t iki 1002 Lt/t. 79 proc. žaliavinio pieno įvežta iš Latvijos, 20 proc. – iš Estijos, likusi dalis – iš Lenkijos. 4,7 karto pagal kiekį ir 5,6 karto pagal vertę padidėjo lieso pieno miltelių importas (2009 m. importuota 1,1 tūkst. t už 6,5 mln. Lt, 2010 m. – 5,4 tūkst. t už 36 mln. Lt). 40 proc. lieso pieno miltelių įvežta iš Lenkijos, 25 proc. – iš Vokietijos, 19 proc. – iš Prancūzijos.

Importo iš ES šalių dalis sudarė 85 proc. (6736 mln. Lt) viso žemės ūkio ir maisto produktų importo, buvo 2,2 proc. punkto didesnė nei 2009-aisiais. Senųjų ES šalių narių (ES-15) dalis, palyginti su 2009-aisiais, padidėjo 5,0 proc. punktais. Iš jų įvežta 61 proc. importuotų iš ES produktų (už 4120 mln. Lt).

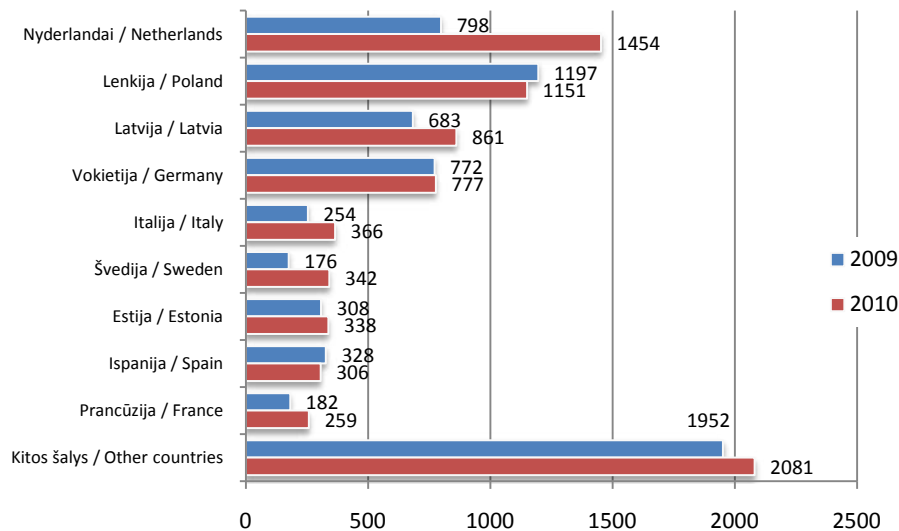

8 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų importas pagal KN produktų skyrius 2009 ir 2010 metais, mln. Lt
Figure 8. Import of agricultural and food products by CN product sections in 2009 and 2010, mill. Lt

Importas iš trečiųjų šalių, palyginti su 2009 metais, padidėjo 50 mln. Lt, tačiau jo dalis sumažėjo 3 proc. punktais, siekė 1200 mln. Lt. 20 proc. viso importo iš ES šalių sudarė žemės ūkio ir maisto produktai, iš trečiųjų šalių ši dalis – 4,5 proc.

2010 metais trijų KN skyrių produktų importas padidėjo, o riebalų ir aliejaus – beveik nepasikeitė. Daugiausia išaugo gyvų gyvūnų ir gyvūninės kilmės produktų (KN 01–05, I skyriaus) importas. Palyginti su 2009-aisiais, šio skyriaus produktų importas padidėjo 1,4 karto. Augalinių produktų (KN 06–14, II skyriaus) prekių importas išaugo beveik 1,2 karto, paruoštų maisto produktų, gėrimų, tabako (KN 16–24, IV skyriaus) – 8,7 proc. Riebalų ir aliejaus (KN 15, III skyriaus) importas, palyginti su 2009-aisiais, sumažėjo 7 mln. Lt.

Importo iš Nyderlandų, Lenkijos, Latvijos ir Vokietijos vertė sudarė daugiau 50 proc. visų importuotų produktų vertės.

9 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų importas pagal šalis 2009 ir 2010 metais, mln. Lt
Figure 9. Import of agricultural and food products by countries in 2009 and 2010, mill. Lt

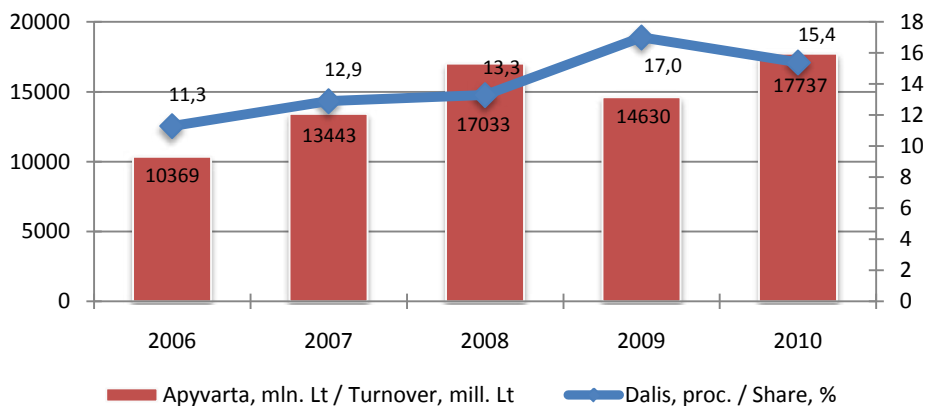
Nustatytas 10 KN produktų grupių užsienio prekybos perviršis. Didžiausi teigiami buvo prekybos 04 KN grupės produktais (pienu ir jo produktais, kiaušiniams, medumi – 1,0 mlrd. Lt), grūdais (688 mln. Lt), gaminiais iš mėsos ir iš žuvų (417 mln. Lt), maisto pramonės atliekomis ir paruoštais pašarais gyvūnams (310 mln. Lt) balansai. Didžiausi neigiami buvo prekybos žuvimis ir vėžiagyviais, riebalais ir aliejumi, įvairiais gėrimais, vaisiais ir riešutais, kava ir arbata balansai.

Buvę neigiami 2009 metais, prekybos mėsa ir konditerijos gaminiais iš cukraus balansai 2010-aisiais tapo teigiami. 2,3 karto padidėjo prekybos tabako gaminiais, 1,8 karto – prekybos aliejinių augalų sėklomis perviršiai.

Prekybos su ES šalimis balansas, kaip ir 2009 metais, buvo neigiamas, deficitas išaugo nuo 390 iki 752 mln. Lt. Prekybos su trečiosiomis šalimis perviršis padidėjo nuo 1150 iki 1200 mln. Lt.

Didžiausias perviršis buvo prekiaujant su Rusija (2536 mln. Lt), Latvija (507 mln. Lt), Jungtine Karalyste (282 mln. Lt), Vokietija (216 mln. Lt), didžiausias deficitas – su Nyderlandais (1189 mln. Lt), Lenkija (580 mln. Lt), Ispanija (181 mln. Lt), Ukraina (132 mln. Lt).

2010 metais užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais apyvarta po 2009 metų kritimo vėl pradėjo augti ir viršijo 2008-ųjų rodiklį 4,1 proc. Palyginti su 2009 metais, apyvarta padidėjo 21 proc. ir sudarė 17,7 mlrd. Lt. Lietuvos užsienio prekybos apyvarta išaugo 34 proc.

10 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybos apyvarta ir jos dalis nuo Lietuvos užsienio prekybos apyvartos 2006–2010 metais
Figure 10. Turnover of foreign trade in agricultural and food products and its share in total Lithuania's foreign trade turnover in 2006–2010

Didžiausia apyvarta buvo prekiaujant su Rusija – 2800 mln. Lt (16 proc. visos 2010 m. prekybos žemės ūkio ir maisto produktais apyvartos), Latvija – 2230 mln. Lt (13 proc.), Vokietija – 1770 mln. Lt (10 proc.), Lenkija – 1722 mln. Lt (9,7 proc.), Nyderlandais – 1719 mln. Lt (9,7 proc.). Prekybos su minėtomis šalimis apyvarta sudarė 58 proc. Lietuvos visos prekybos žemės ūkio ir maisto produktais apyvartos.

IŠVADOS

Lietuvos eksporto plėtrai didelės įtakos turi žemės ūkio ir maisto produktai. Prekių eksporto struktūroje po Lietuvos prisijungimo prie ES jų dalis išlaiko tendenciją didėti. 2009 metais sumažėjus užsienio prekybos apimtims, 2010-aisiais eksportas atsigavo ir viršijo 2008 metų lygį (palyginti su 2009 m., padidėjo 23 proc.). Importas irgi atsigauja, tik šiek tiek lėčiau (padidėjo 19 proc.). Išskirtinę vietą lietuviškos kilmės produktų eksporte užima pieno produktai. Daug eksportuota grūdų, tabako gaminių, produktų, naudojamų gyvūnų pašarams, gaminių iš mėsos ir iš žuvų, aliejinių augalų sėklų. Visų minėtų produktų vertė sudarė 71 proc. eksportuotų lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktų vertės. Pagrindinės eksporto partnerės 2010 metais išliko Rusija, Latvija, Vokietija. Pagrindiniai importuoti produktai – vaisiai ir riešutai, žuvis ir vėžiagyviai, daržovės, mėsa. Jų vertė siekė 45 proc. 2010-ųjų importo vertės. Daugiausia produktų importuota iš Nyderlandų, Lenkijos, Latvijos, Vokietijos. Užsienio prekybos balansas išliko teigiamas, jis, palyginti su 2009 metais, padidėjo 1,4 karto. Prekybos su ES šalimis apyvarta siekė 12,7 mlrd. Lt ir sudarė beveik 72 proc. visos užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais apyvartos. Prekybos su trečiosiomis šalimis apyvarta – 5,0 mlrd. Lt.

LITERATŪRA

1. Statistikos departamento užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais 2011 m. vasario 16 d. duomenys. *Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto Užsienio prekybos duomenų bazė*.
2. External and intra-EU trade – a statistical yearbook. Data 1958–2009. 2010 edition. *Eurostat Statistical books*. Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2010. 393 p.
3. Латвия: экспорт продуктов питания догоняет импорт. *Telegraf.lv* [žiūrėta 2011 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unity.lv/ru/285566>>.
4. В 2010 году экспорт в Эстонии вырос на 35%, а импорт на 27%. *Fact.ee* [žiūrėta 2011 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://fact.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=7353&Itemid=1>.
5. Statistics Estonia. Statistical database: Economy-Foreign trade [žiūrėta 2011 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp>>.

SUMMARY

The paper deals with the changes in Lithuania's foreign trade in agricultural and food products in 2010. Trade results were compared with exports and imports of 2009. The value of export in 2010 amounted 9802 mill. Lt and, compared to 2009, increased by 23%. Imports reached 7935 mill. Lt and enlarged by 19%, whereas turnover improved by 1.2 times. Exports recovered rapidly than imports. The trade balances in 2005–2010 were active, in 2010, compared to 2009, increased by 538 mill. Lt (1,4 times) and amounted 1867 mill. Lt. The share of Lithuanian origin products in the total export of agricultural and food products was 70% (6830 mill. Lt). The largest amounts exported made up Lithuanian origin dairy products, grain, tobacco products, waste of the processing industry and animal feedings, preparations of meat and fish, meat, oil seeds. The share of export to EU countries was 61% and the share of import from them – 85%. Russia, Latvia, Germany, Poland and the Netherlands were the main trade partners (by turnover value).

Keywords: *agricultural and food products, export, EU countries, foreign trade, import, third countries, trade balance.*

SANTRUMPOS *ABBREVIATIONS*

BVP	– bendrasis vidaus produktas
ES	– Europos Sąjunga
JAV	– Jungtinės Amerikos Valstijos
KN	– Kombinuotoji nomenklatūra
LAEI	– Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas
LRV	– Lietuvos Respublikos Vyriausybė
NVS	– Nepriklausomų valstybių sandrauga
PVM	– pridėtinės vertės mokestis
ŪADT	– Ūkių apskaitos duomenų tinklas
VĮ	– valstybės įmonė
ŽŪM	– Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija
ŽŪMPRIS	– Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema